

John

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles John.

Hay Nangitud'an John eten Liblu: an amin di tataguh tun luta.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: ma'ma'ullay hi Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 80 A.D. hi engganah 90 A.D., mu mid mapto' ya hidin 85 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hi Jesus ya Dios (Jn. 1:1).

Hay Outline ten Liblu:

Hay NALPUWAN Jesus an Dios (1:1-18)

Hay NANGIPA'INNILAH aat Jesus an Dios (1:19-34)

Hay NUNTAMUAN Jesus an Dios (1:35—12:50)

Hay NATAYAN Jesus an Dios (13:1—19:37)

Hay NILUBU'AN Jesus an Dios (19:38-42)

Hay NAMA'HUAN Jesus an Dios (20:1-10)

Hay NIPATTIGAN Jesus an Dios (20:11—21:25).

Nan Ataguan an Nalpuh nan Punhapiton Apo Dios

¹ Hidin hopapnah agguy ni' nalmuwan an amin di logom ya wagwada tuwalih Kristu an ma'alih Punhapiton Apo Dios. Ya nihihinnah wadan Apo Dios, ya Hiyah Apo Dios tuwali.

² Ya wagwada tuwalin niniddum ay Apo Dios hidin hopapna ya un malmun amin di logom.

³ Ya an amin di nalmu ya Hiyay nunlumuwon Apo Dios, ya mi'id ah ohah nalmuh un bo'on Hiyay nunlumu.

⁴ Ya henen Punhapiton Apo Dios an hi Kristu ya Hiyay nalpuwan di ataguan an amin nan matagu. Ya heden nalpuwan nan ataguan ya paddungnay Potang an patalanay nomnom di tatagu ti ipa'innilanan amin di aat nan Makulug an Ma'unud.

⁵ Ya paddungnay patalanay helong an hiyah ne bahol di tatagu, mu nan helong ya adi pa'ameh hinan patalna.

⁶ Wada han lala'in hay ngadana ya hi John an hiyah hennag Apo Dios

⁷ ta itudtudunah nan tataguy aat nen paddungnay Potang an hi Kristu, ta way aton an amin nan tatagun mangngol ya kinulugda.*

⁸ Ya bo'on hi John di ma'alih Potang, mu nahnag ta ipa'innilanan aat nen ay Potang.†

⁹ Ti nan makulug an ma'alih Potang ya gunna patalan an amin nan tataguh tun luta.

¹⁰ Ya immalih tun lutan limmuna, mu agguy inimmatunan nan tatagu Hiya.

¹¹ Ya immuy hinan babluyna, mu nan ni'babluyana ya agguyda inabulut Hiya.

¹² Mu waday udumnah nan tatagun nangabulut ya nangulug ay Hiya, ya diday indatan Apo Dios hi biyangda ta way atondan mipiyimbaluy ay Hiya.

¹³ Ya henen nibilangandah imbabaluy Apo Dios ya adi umat hi pangibilang di taguh imbaluynan

* **1:7** Na'at nin hidin 26 A.D. † **1:8** Hi John ya impa'annungna din impa'innilan din propetan hi Malachi (Mal. 4:5-6).

mitungaw, ti hay nibilanganda ya dumalat hi abalinal Apo Dios, at hiyanan Hiyay hi Amada.

¹⁴ Henen ma'alih Punhapiton Apo Dios ya numbalin hi tagu, at ni'hinah tun lutan ditu'un tatagu. Ya nidugah di homo'nah nan tatagu, ya ma'akkulug di aatna. Ya tinnig tu'uy anabagtuna an hiyah ne anabagtun han ohan Imbaluy Apo Dios.

¹⁵ Ya inulgud John di aat Kristu, ya nuntu'u' an inalinay, “Henen tagu ya Hiyah ne din inulgud'uh din hopapna an inali' di, Waday mehnod ay ha"i, mu na'abbagbagtu ya un ha"i ti wagwadah din hopapna tuwali ya unna' mawada.”

¹⁶ Hay aatna ya nidugah an ma'ahhalimun, at hiyaat un ditu'u halimunan hi mid pogpogna.

¹⁷ Hi Moses hidin penghana ya hiyay dimmalat ya un waday Uldin hi unudon nan tatagu, mu hi Jesu Kristuy alpuwan di ahalimunan tu'u ya nan Makulug an Ma'unud hi unudon tu'u.

¹⁸ Mi'id ah nannig ay Apo Dios, mu han imbaluynan numpaddung di punnomnomandan Amana ya Hiyay nangipa'innilan ditu'uh aat Amana.

*Hay Inulgud John an Mumbonyag
(Mat. 3:1-12; Mk. 1:1-8; Lk. 3:1-18)*

¹⁹ Wada han ohan algaw ya hennag din a'apun di Hudyud Jerusalem nan papadin mun'onong hinan Timplun Apo Dios ya nan holag Levi ta umuydah wadan John an munhanhan hi aatna.‡

‡ **1:19** Nan papadi ya nan holag Levi ya didanay holag Levi, mu anggay nan papadiy way biyangan mun'onong hinan Timplun Apo Dios ti un anggay didah holag Aaron an hopap hi Nabagtun Padi.

20 Ya inhamad John di nangalinan inalinay, “Bo'on ha'in hi Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios hi mumpapto'!”

21 At inalidan hiyay, “At hay aatmu mah? Undan he"ah Elijah an namahuan?”

Ya inalin John di, “Bo'ona'!”

Ya inalida goh di, “At he"a mah di Propetan Apo Dios an hodonmi?”§

Ya tembal John an inalinay, “Bo'ona'!”

22 Ya inalidan hiyay, “At hay aatmu mah? Mahapul an ibaagmuy aatmu ta way ibagamih nan nannag ay da'mi!”

23 At impa'innilan John din inulgud nan propetan hi Isaiiah hidin penghana an inalinay, “Ha'in di muntu'u' hinan mapulun an alyo' di,

Punlintigonyuy dalanon Apu tu'u,

mu hay aatyuy malintig.”*

24 Ya wada goh di udumnan nahnag an nan Pharisees,

25 ya inalidan John di, “Un ay bo'on he"ah Kristu, unu hi Elijah, unu nan Propetan hohod-donmi ya anaad mah ta bonyagam nan tatagu?”

26 Ya tembal John an inalinay, “Oo, mumbonyaga' hi tatagu, mu danum ya anggay di ibonyag'u. Mu wada han lala'in niddum ay da'yud ugwan an agguyyu inila.

§ 1:21 Henen Propetan umali ya nibaag hinan Deut. 18:14-19, ya Hiyay Alin Pento' Apo Dios. * 1:23 Isa. 40:3. Hay ugalidah din penghana ya andongonday kulhadah unda innilaon an umali nan alidan mumbihhitan dida ta madadawoh hi dalanona.

27 Ya Hiyay mehnod ay ha"in, mu na'abbagbagtu ya un ha"in an paddungnay adia' umdah himbutna.”

28 Ya na'at hanad Bethany† an babluy hinan dammangnan neheggon hinan Wangwang an Jordan an hidiy numbonyagan John hinan tatagu.

*Hay Aat nan Paddungnay Uyaw an Kalnilun Me'nong ay Apo Dios ya nan Abonyagana‡
(Mat. 3:13-17; Mk. 1:9-11; Lk. 3:21-22)*

29 Unat goh nabiggat ya inamang John hi Jesus an umuy hinan wadana, at inalinay, “Daya din paddungnay Uyaw an Kalnilun Me'nong ay Apo Dios ti Hiyay hennag Apo Dios ta way pallog di bahol di tataguh tun luta!

30 Ya henen tagu ya Hiyay inulgud'uh din pangalya' hi, Waday mehnod ay ha"in, mu na'abbagbagtu ya un ha"in ti wagwadah din hopapna tuwali ya un ha"in.

31 Hidin hopapna ya agguy'u inimmatunan di aatna, mu hennaga' damdaman mangibonyag hi danum ta way ato' an mangipa'innilah nan i'Israel an Hudyuh aat nen Pento' Apo Dios hi umalin mumpapto' hinan tatagu, ta way atondan mangimmatun ay Hiya.”

32 Ya intuluy John an himmapit an inalinay, “Tinnig'u nan Na'abuniyanan an Lennawa, ya hay tigawna ya umat hi balug an nun'ohop, ya nipattu' ay Hiya.

† **1:28** Nob'on nan babluy an Bethany an nunhituwan da Mary ay Martha, ya hi Lazarus (Jn. 11:1). ‡ **1:28** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus.

³³ Ya aggu'y'u inimmatunan di aatna, mu hi Apo Dios an nannag ay ha"i'n ta ibonyag'uy danum ya inalinan ha"i'n di, Waday tigom an nan Na'abuniyanan an Lennawan mun'ohop, ya wada han lala'in pumpattu'ana an Hiyay mangibonyag hinan Na'abuniyanan an Lennawa. Hiyah ne inal in Apo Dios ay ha"i'n.

³⁴ Ya tinnig'uh nen inal in Apo Dios, at ihtigua' an Hiyay Imbaluyna.”

Nan Nahhun an Nitnud ay Jesus hinan Intudtuduwana

³⁵ Unat goh nabiggat ya wah di goh da John ya nan duwah nan intudtuduwana. §

³⁶ Ya tinnig John hi Jesus an mundaldallanan, ya inal inay, “Daya din paddungnay Uyaw an Kalnilun Me'nong ay Apo Dios!”

³⁷ Ya unat goh dengngol din duwan intudtuduwan John henen inalina ya tinaynanda hiya ta nitnuddan Jesus.

³⁸ Ya nunhiggung hi Jesus, ya tinnigna didan mangunud, ya inal inay, “Anaad ta mangunud ayu?”

Ya inaliday, “Apu, hay wadan di nunhituwam?”

³⁹ Ya inalinan diday, “Umuy tu'u ta tigonyu.” At nitnuddan Hiya ta immuyda tinnig di nunhituwana. Ya ni'hinadan Hiyah din nete"ah na-

§ **1:35** Nan oha ay dida ya hi Andrew (verse 40), mu ngadan nen oha? Itudun nan nabayag an ugali an hiyah Luke, mu mid mapto'.

hoyang an alas dyis* ta nangamung un hemmelong.

⁴⁰ Ya hay ngadan di ohah nan nangngol hi inalin John an nitnud ay Jesus ya hi Andrew an agin Simon Peter.

⁴¹ Ya nundapuh hi Andrew an umuy manganap ay Simon an agina. Ya unat goh inah'upana ya inalinay, “Tinnigmi mahkay han Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hinan tatagun hi Kristu!”

⁴² At initnud Andrew hi Simon ta iyuy nah wadan Jesus. Ya tinnig Jesus hi Simon, ya inalinay, “Hay ngadanmu ya hi Simon an imbaluy John, mu ngadna' he"ah *Cephas* hinan hapit an Aramaic unu *Peter* hinan hapit di iGreece.”†

Hay Nitnudan da Philip ay Nathanael ay Jesus

⁴³ Hidin nabiggat ya ninomnom Jesus an umuy hinan Provinciad Galilee. Ya inah'upana Philip, ya inalinay, “Mitnud'an Ha"in.”

* **1:39** Hiyah te *miyapulun olas*. Mu hi John ya agguyna inusal nan olas di Hudyun ten libluna (bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat nan olas di Hudyu) ti hay inusalna ya nan olas di iRome ti nob'on din inatdan nangibilang hi olasda. Nan olas di iRome ya mete"ah *labi* an alas dose ta hiyay zero an olasda, ya *nan mahhun an olasda* ya ala una hi tumalanu, ya *nan miyonom an olasda* ya alas sais hi helhelong (Jn. 19:14), ya *nan miyapulun olasda* ya alas dyis hi nahoyang (Jn. 1:39). Ya *nan zero an olasda* ya alas dose hi muntonga, ya *nan mahhun an olasda* ya ala una hi mal'algaw, ya *nan miyonom an olasda* ya alas sais (Jn. 4:6), ya *nan miyapitun olasda* ya alas siyete (Jn. 4:52). At umipa'ulaw ahan ti hay aatna ya ihnay *duwan* miyonom an olasdah hin'algaw, at nan na'na'at hinan ulgud di mangituduh un 6 AM unu 6 PM di hapitona. † **1:42** Hay ibalinandan duwa ya *batu*.

44 (Ma"innila an hi Philip ya iBethsaida an hiyah ne goh di babluy da Andrew ay Peter).

45 Ya immuy hi Philip an manganap ay Nathanael.‡ Ya unat goh inah'upana ya inalinay, “Tinnigmih nen tagun Pento' Apo Dios hi mumpapto' an hiyah ne din intudo' Moses hinan liblun nitud'an di Uldin, ya hiyah ne goh din intudo' nan numbino'ob'on an propetah din penghana! Ya hay ngadana ya hi Jesus an nalpud Nazareth an imbaluy Joseph!”

46 Ya inalin Nathanael di, “Undan udot mabalin hi un way malpud Nazareth hi umat hinah tagun maphod?”

Ya inalin Philip di, “Umuyta ta tigom!”

47 Ya unat goh tinnig Jesus hi Nathanael an umatam ay Hiya ya inalinay, “Na'uy han namamad an Hudyun agguay nunlayah!”

48 Ya inalin Nathanael ay Hiyay, “Goh udot ta inilaa?”

Ya inalin Jesus di, “Inamang da'ah nan puun di ayiw an fig ya un da'a itnud ay Philip.”

49 Ya inalin Nathanael di, “Apu, immannung an He"ay Imbaluy Apo Dios, ya He"a goh di Alin di Hudyu!”

50 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Manu ay kinulugmu ya nan nangalya' hi tinnig da'ah nan puun di ayiw an fig. Mu waday tigonyuh awnih iyal'allanan umipanoh'a ya un heten na'at ay he"ad ugwan.”

51 Ya inalin goh Jesus ay diday, “Donglonyu tun hapito' ti makulug an tigonyun mibughul ad

‡ 1:45 Hay ohan ngadana ya Bartholomew (Lk. 6:14).

abuniyan, ya mumbinangngadanda nan a'anghel
Apo Dios an umalin Ha"in an Imbaluy di Tagu!"

2

*Nan Kasal ad Cana**

¹ Naluh di duway algaw ya nadatngan nan gutud di kasal hidid Cana hinan Provinciad Galilee. Ya wadaha di hinan Jesus,

² ya wadaha goh da Jesus ya da'min intudtuduwana.

³ Ya unat goh napuh din bayah ya impa'innilan hinan Jesus ay Hiyay, "Napuh di bayah!"

⁴ Ya inalin Jesus ay hiyay, "Okoda', ina hi ato' ti agguay nagtud di a'innilaan di aat'uh nan tatagu."

⁵ Ya ta'on un umat hina ya inalin inahan nan tagalay, "Unudonyuy alyonan da'yu."

⁶ Ya waday onom an o'ongol hi pannuman hi pangittuwandah danum ta way pun'ihuandah unda mangan ti hiyah ne ugalin di Hudyu. Ya mi'id mapto' ya opat unu lemay gembal di mittuh nan ohan pannuman.

⁷ Ya inalin Jesus hinan tagalay, "Punuwonyu hanan pannuman hi danum." At pinnuda ta na"apnu.

⁸ Ya inalina goh ay diday, "How'onnyu nan danum, ya inyuyyuh nan apuyun tagalan mangi-papto' eten gotad ta tamtamana."

⁹ At inyuyda ta tinamtam nan apuda din danum an numbalin hi bayah, mu agguyna inilay

* 2: Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaan Jesus.

nalpuwan din bayah, mu inilan daden nangwo' di nalpuwana. At impa'ayagna nan malhin an lala'i,
¹⁰ ya inalinan hiyay, “Hay ugali tu'u ya ipa'inum tu'uh mahhun nan pinahapah ta impuh ay nan tatagu ya un alan di hubul ta hiyay ipa'inum. Mu he" a ya goh ta unmu iyangunuh di pinahapah an ipa'inum?”

¹¹ Ya henen numbalianan nan danum hi bayah ad Cana hinan Provinciad Galilee ya hiyah ne hopap di umipanoh'ah nangipattigan Jesus hi an-abagtuna, ya kinulugmin intudtuduwana Hiya.

¹² Ya unat goh nalpah ya immuy da Jesus, ya hi inana, ya nan a'aginan linala'i,† ya da'min intudtuduwana goh ad Capernaum, mu nahnot di algaw hi nihinanmih di.

Hay Immayan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem‡§

¹³ Na'uy an madatngan nan Gotad di Punnom-nomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghana,* at immuy amin da Jesus ad Jerusalem ta hidiy pi'nomnomanmi.

¹⁴ Ya hidih nan gettaw di Timplun Apo Dios ya tinnigna din munla'u ya din nguminah baka, ya kalnilu, ya nan balug, ya tinnigna goh an

† **2:12** Bahaom nan Mk. 6:3 ta innilaom di ngadanda. ‡ **2:12** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. § **2:12** Hiyah te *nahun* an nunlenehan

Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya aggyu nitudo' di aatnah nan udum an liblun ten Biblia. Mu din *nehnod* an miyadwah nunlenehan Jesus hi angunuh di amataguna ya nitudo' hi Mat. 21:12-17, ya Mk. 11:15-18, ya Lk. 19:45-46. * **2:13** Gun

ma'at hinan Nisan/Abib 14 (hiyah ne March-April hinan calendar tu'u).

wadaday numpangabun hi way lamehaan an munhukhukat hi pihhun di iRome ta hukatandah pihhun di Hudyu.

¹⁵ At innalnay talin ta inyammanay haplat ta panuplitnah din kalnilu ya baka ta mumpan-gapitawda. Ya nun'itallu'buna din lamehaan an wadan di pihhuh panukatda, at nun'iwa'at.

¹⁶ Ya minandalna nan mungnginah balug an inalinay, “Pun'ekakyu nan inginayu! Goh ta pumbalinonyuh ten Abung Ama hi pummalkad-uanyu?”

¹⁷ Ya ninomnommin intudtuduwana din impi-tudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

“Hay pangamnawa' hinan Abungmu, Apo Dios,

di hiya ahan nonomnomo' hi ilangdua.”†

¹⁸ Ya unat goh tinnig nan Hudyuh den inat Jesus ya inalidan Hiyay, “Akkay ipattigmun da'miy adi olog di tagun mangat ta panginnilaanmih un way abalinam an mangat hinan ina'inatmu!”

¹⁹ Ya tembal Jesus an inalinay, “Gulat ta pa"ionyu tun Timplu at un tuluy algaw ya ha"ado' goh, at hiyay panginnilaanyu.”

²⁰ Ya inalin din Hudyun Hiyay, “Napat ya han onom di tawon‡ di nana"adandan ten Timplun Apo Dios, ya He"a udot ya un tuluy algaw ya hina"admu?”

† **2:17** Psa. 69:9. ‡ **2:20** Inte'an Herod an Nidugah an numpa'amman ten Timpluh din 20 B.C., at gapu ta naluh di 46 an tawon at 20 B.C. + 46 = 26 A.D. eden tawon hidin nanapitan Jesus ene. Mu agguay ni' nalpah heten Timplu, at intuluydan nun'ammah engganah din 64 A.D. (mu adyu'a ti impapa" in General Titus hidin 70 A.D.).

²¹ Mu henen Timplun inalin Jesus ya hay odolna.

²² Ya hidin namahuan Jesus ya ninomnommin intudtuduwana din inalina, at kinulugmi mahkay nan impitudo' Apo Dios§ ya din inalin goh Jesus hi aat di amahuana.

Hay Panginnilaan Jesus hinan Aat di Nomnom di Tagu

²³ Hidih wadan Jesus ad Jerusalem ya hiyah de gutud di Behtan di Punnomnomandah din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu, ya do'ol di inatnah umipanoh'a an adi olog di tagun mangat, at do'ol di tatagun kimmulug ay Hiya.

²⁴ Mu aggyu kinulug Jesus an nahamad di pangulug nan tatagun Hiya

²⁵ ti inilanay aat di nomnom di tagu. At adi mahapul an ulgudon ay Hiyay ugalin di tagu ti i'innilanay nomnomda damdama.

3

*Hay Immayan Nicodemus ay Jesus**

¹ Wada han lala'in ap'apun di Hudyu an Pharisees an hay ngadana ya hi Nicodemus.†

² Ya wa han ohan nahdom ya immuy ay Jesus, ya inalinan Hiyay, “Apu, inilamin He”ay muntudtudun hennag Apo Dios ti nan atom ya adi olog di tagun mangat hi un adi badangan Apo Dios.”

§ 2:22 Psa. 16:10. * 3: Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. † 3:1 Hay pohdonan ibaga ya *nan mangabak hinan tatagu*.

³ Ya inalin Jesus ay hiyay, “Makulug hete han alyo' ti adi ay mumpidway tagun miyimbaluy ya adi middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.”

⁴ Ya inalin Nicodemus di, “Oo, mu hay aton di nala'ay an tagun mipidwan miyimbaluy? Undan abalanan di tagun mumbanggad hi putun inana ta way atonan mipidwan miyimbaluy?”

⁵ Ya inalin Jesus ay hiyay, “Makulug goh hete han alyo' ti nan tagun miyimbaluy an dumalat nan danum[‡] ya nan Na'abuniyanan an Lennawa[§] ya dida ya anggay di middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.

⁶ Ti nan tatagu ya anungonda goh nan nangiyimbaluy ay dida, mu nan tagun iyimbaluy nan Na'abuniyanan an Lennawa ya hiya goh anungona.

⁷ At da'yu ya adi ayu manoh'ah nan pangalya' hi un mahapul an mipidwa ayun miyimbaluy.

⁸ Gulat ta nan tuyup an malgom di tuyupana ya madngol di huuna, mu adi mattig, at adi ma'innilay nalpuwana ya hay ipyudana. Ya umat goh hinay aat di pangiyimbaluyan nan Na'abuniyanan an Lennawan amin hinan tatagun iyimbaluyna.”

⁹ Ya inalin Nicodemus di, “Anaad ta umat hina?”

¹⁰ Ya inalin Jesus di, “He"ay nabagتون muntudtuduh nan Hapit Apo Dios hitud Israel ya anaad ta agguymu innilay aat te?!

[‡] 3:5 Hiyah te aat di itungawan di tagu ti bumuhu' di danum an malpuh putun inanah puntungawana. [§] 3:5 Hiyah te aat di na'abuniyanan an itungawan.

¹¹ Ya makulug heten inali' ay he"a ti hay inilamiy hapitonmi, ya hay tinnitinnigmiy ipa'innilami, mu adiyu damdama kulugon.

¹² Ya hatu nan inulgud'u ya hay ma'ma'at hitun luta, mu adim damdama kulugon, at namamah un'u ulgudon di ma'ma'at ad abuniyan, at adim nin goh kulugon!

¹³ Ya mi'id ah ohah taguh immuy ad abuniyan ya numbanggad hitun luta an anggay Ha"an an Imbaluy di Taguy nalpud abuniyan an immalih tun luta.

¹⁴ Ya inhalangan Moses din gumo' an umat hi ulog hinan mapulun an mid ah nunhitu, ta wa ay ta tigon nan tatagu ya umadaogda, at mabaliwanda.* Ya umat goh hinay ma'at ay Ha"an an Imbaluy di Tagu ti mihalangana'.

¹⁵ At an amin di mangunud ay Ha"an ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.

¹⁶ Hiyah ne aatna ti nidugah di pamhod Apo Dios hinan tataguh tun luta, at hennagna han oh'ohhan imbaluynan dida, ta an amin di mangulug ay Hiya ya adida milahhin ay Apo Dios, at mi'tagudan Hiyah mid pogpogna.

¹⁷ Ti hay nannagan Apo Dios hinan Imbaluyna ya bo'on hay pummoltaanah nan tataguh tun luta, ti hay dumalat ya ta baliwana dida.

¹⁸ Ya nan tatagun mangunud hinan Imbaluyna ya adida mamolta, mu nan tatagun aggyuy immunud ya ina'allin Apo Dios hi mamoltada ti aggyuyda inunud han oh'ohhan Imbaluyna.

¹⁹ Ya hiyah te dumalat hi amoltaan nan tatagu ti immalih tun luta han ay Potang, mu aggyuyda

* **3:14** Num. 21:8-9.

inabulut Hiya, ti nan ay helong pohdonda ti nappuhiy ina'inatda, at hiyaat unda mamolta.

²⁰ Ya nan tatagun nappuhiy atonda ya boholon-day ay Potang, ya adida middum ay Hiya ti adida pohdon an mapatalan ta adi ma'innilay aatdan nappuhi.

²¹ Mu nan tatagun makulug di atonda ya diday middum hinan ay Potang ta way atondan mapatalan, at ma'innilan nan pohdon Apo Dios di ato'atonda.”

Hay Nangulgudan John an Mumbonyag hi Aat Jesus

²² Unat goh nalpah hana ya immuy amin da Jesus hinan Provinciad Judea. Ya nihina amih di ti numbonyaganmi nan tatagu, mu aggyuy ami nadnoy hidi.

²³ Ya wada goh hi John ad Aenon an neheggon ad Salim an gun mumbonyag ti do'ol di danum hidi, at do'ol di immuy ay hiyan numpabonyag

²⁴ ti heden nangatana ya aggyuda ni' imbalud hiya.

²⁵ Ya ni'tutut nan udumnah nan intudtuduwan John hinan ohan Hudyu ti dumalat nan aat di pun'ihuan ya unda mangan.

²⁶ Ya immuy din intudtuduwan John ay hiya, ya inaliday, “Apu, aggyumu nin naliwan din tagun ni'yibbam hidih nan dammang nan Wang-wang an Jordan an din inulgudmun da'miy aatna ti do'ol di tatagun umu'umuy ay Hiyan mumpabonyag. Ya bo'on at goh ditu'un ad tamuy umaliandan mumpabonyag!”

27 Ya inalin John di, “Manu ay ya do'ol di abalinana, mu adi mabalin an umat hinay abalinan di taguh un bo'on hi Apo Dios di mangidat.

28 Ya inilayu din inali' an bo'on ha"iin hi Kristu ti ha"iin di nahhun an nahnag ta idadaan'uy punnomnoman di tatagu ta olom ya abulutonda Hiyah umaliana.

29 Gulat ta nan lala'in malhin ya hiyay ad poto' hinan balahang an ahawaona, at nan ligwan ne han lala'in malhin an gun bumadang ay hiya† ya adi umamoh hi unna donglon an mi'hapit nan lala'ih nan babain ahawaona ti un at mun'am'amlong. Ya umat enen inulgud'uy aat'u ti Hiyay paddungnay malhin, ya ha"iin di ligwana, at mun'am'amlonga' ahan hinan pangunudan nan tatagun Hiya.

30 At hiyanan Hiyay nabagbagtu an bo'on ha"iin.”

31 Ya inalin goh John di, “Nan nalpud abuniyan ya na'abbagbagtu ya un an amin di logom, mu nan tagun nalmuh tun luta ya unda tagu ya anggay, at hay inilada ya hay aat di wah tun luta, at Hiyay ulgudonda ya anggay. Mu nan nalpud abuniyan ya Hiyay na'abbagbagtu ya un an amin di logom.

32 Ya ul'ulgudonah nan tataguy tinnitinnigna ya dengngodengngolna, mu nahnot di mangulug hinan alyona.

33 Ya nan tagun mangulug hinan ulgudon nan nalpud abuniyan ya diday mangihtigun nan Hapit Apo Dios ya makulug.

† 3:29 Nan ma'alih Best Man unu abay.

³⁴ Nan hennag Apo Dios an nalpud abuniyan ya hay Hapit Apo Dios di ulgudona ti Hiyay nangipidduman Apo Dios hinan Na'abuniyanan an Lennawa, at na'ahhamad di abalinana ti niyo'odol ay Hiya.

³⁵ Ya ongol di pamhod Apo Dios hinan Imbaluyna, at hiyaat unna indat di haadnan mumpapto' an amin hinan logom.

³⁶ Ya nan mangulug hinan Imbaluy Apo Dios ya mi'tagudan Apo Dios hi munnononnong, mu nan adi mangulug hinan Imbaluyna ya milahhingan Apo Dios ta nangamung, ya ibungobungot Apo Dios didah mid pogpogna.”

4

*Hay Ni'hapitan Jesus hinan Babain iSamaria**

¹ Dengngol nan Pharisees an do'do"ol di mangu-lug ay Jesus ya do'do"ol goh di mumpabonyag ay Hiya ya un hi John.

² (Mu bo'on hi Jesus di numbonyag ti da'min intudtuduwana.)

³ Ya unat goh dengngol Jesus nan inalin din tatagu at tinaynanmih den babluy hinan Provinciad Judea ta numbanggad amih nan Provinciad Galilee.

⁴ Mu ene'wamih nan Provinciad Samaria.

⁵ Ya dimmatong amin da Jesus ad Sychar an ohan babluy ad Samaria an neheggon hinan lutan impaboltan Jacob ay Joseph an imbaluyna.†

* **4:** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaan Jesus. † **4:5** Gen. 33:18-19; 48:21-22.

6 Ya heden lutan Jacob ya waday bubun an humagubanda. Ya hidin napuyaw hi alas sais‡ ya na"ab'ablay hi Jesus an dimmaladalan, at inumbun eden bubun.

7-8 Ya un oh'ohhah Jesus ti immuy amin in-tuudtuwanah nan babluy an luma'uh ononda.

Ya wada han babain iSamaria an immuy himmagub eden bubun. Ya inalin Jesus ay hiyay, "Humwo"a ni' ta inumo'."

9 Ya manoh'ah nen babai ti nan Hudyu ya adida mi'yunnudan hinan iSamaria. At tembal din babain inalinay, "He"a ya Hudyu'a, mu ha"in ya iSamariaa', ya anaad udot ta mun'adaw'an ha"in hi inumom?"

10 Ya inalin Jesus di, "Gulat ta inilam nan maphod an pohdon Apo Dios an midat ay he"a, ya gulat goh ta immatunana' an mi'hapit ay he"a at mun'adaw'an Ha"in hi nob'on an danum an dumalat hi ataguan hi nahamad."

11 Ya inalin din babaiy, "Apu, mi'id pangwo'muh nan danum ti maluhung nan bubun!§ At hay atom mah udot an mangwo'enen danum an dumalat hi ataguan hi nahamad?"

12 Hi Jacob an apu tu'uh din penghana ya hiyay nangiyamman ten bubun, ya ininum din imbaluyna ya din a'animalnah ten danum, ya ten impaboltanan da'mi. Ya undan nabagbagtu'a ya

‡ 4:6 Hiyah te *miyonom an olas*. Mid mapto' ya inusal John nan olas di iRome hitu, at hiyah ne na'usal eten translation. Mu gulat ta hiyay olas di Hudyu at alas dose hi nuntonga (bahaom nan footnotes di Mat. 20:3 ya Jn. 1:39 ta innilaom di aat nan nun'abhiwan nan olas di Hudyuh nan olas di iRome). § 4:11 Hay amaluhungna ya 138 an umpi.

un hi Jacob ta idatmuy nob'on an danum ya un heten wadah tun bubun?"

¹³ Ya tembal Jesus an inalinay, "Nan manginum eten danum hinan bubun ya ma'uawwada damdamah awni,

¹⁴ mu nan manginum hinan danum an idat'u ya adi ahan ma'uaww ti wagwadan hiyan gun bumuhu' an umat hinan obob an bumuhubuhu' nan danum an dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi munnonnong."

¹⁵ Ya inalin din babain Jesus di, "Apu, idatana' mah enen danum ta adia' mahkay ma'ma'ugwaw ya ta adia' mahkay mumbangbangngad eten bubun an humagub!"

¹⁶ Ya inalin Jesus ay hiyay, "Eka ayagan nan ahawam ta umali ayuh tu."

¹⁷ Ya inalin din babaiy, "Oo, mu mid ahawa'."

Ya inalin Jesus di, "Immannung henen inalin ti mi'id ahawam ad ugwan

¹⁸ ti numpalema'an nalhin,* ya nan ni'hitun he"an wah abungyud ugwan ya bo'on ahawam, at immannung nan inalin."

¹⁹ Ya inalin din babaiy, "Apu, inila' an propeta'a ti nan inalin an aat'u!

²⁰ At waday ibaga' ay He"a: din a'apumih din penghanan iSamaria ya heten duntug† di pundayawandan Apo Dios, mu da'yun Hudyu ya gah'in ahan un ad Jerusalem di pundayawanyun

* **4:18** Kinulug nan Hudyu an un duwa unu tuluy pangihyanan hi ahawa ya anggay ti umipabain hi un nahuluk, at hay punnomandah aat ten babai ya nidugdugah nan inatna ti lemay nangihyan ay hiya. † **4:20** Unu nan Duntug an Gerizim.

Apo Dios.‡ At hay nahamad mah hi pundayawan tu'u?"

21 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Immannung heten alyo' ti udum di algaw at bo'on heten duntug ya bo'on goh ad Jerusalem di pundayawandan Ama tu'un hi Apo Dios.

22 Da'yun iSamaria ya agguyyu inilah nen dayawonyu, mu da'min Hudyu ya inilami ti da'miy nalpuwan Kristun mamaliw hinan tatagu. §

23 Ya ten nadatngan heden algaw ya makulug di pundayawan nan tatagun Apo Dios ti hay nomnomday hiyay pundayawandan Hiya an bo'on nan atondan mipattig. Ya nan mangat hi umat hina ya diday pohdon Apo Dios hi mundayaw ay Hiya.

24 Mi'id odol Apo Dios, at adi mattig. Ya mahapul an umat hina goh di makulug an pundayawan ay Hiyan adi mattig ti hay nomnom di hiyay nahamad hi pundayawan."

25 Ya inalin din babain Hiyay, "Inila' an waday umalih tun luta an nan Alin Pento' Apo Dios an hay ngadanah hapit di iGreece ya Kristu. Ya hitun

‡ **4:20** Hidin 400 B.C. ya inyamman nan iSamaria hinan Duntug an Gerizim nan Timplun Apo Dios, mu hidin 128 B.C. ya pina'in nan Hudyuh den Timplu ti kinulugda an anggay ad Jerusalem di ustuh lugal hi Timplun Apo Dios. At nabaybayag di nunhohongngilan nan Hudyuh nan iSamaria hi aat nan ustuh lugal. § **4:22** Nan Biblian di iSamaria ya un anggay nan lemah libluna an nan Genesis, ya Exodus, ya Leviticus, ya Numbers, ya Deuteronomy, mu nan Biblian di Hudyu ya nagtud hi Old Testament an nan Liblu an Genesis hi engganah nan Liblu an Malachi. At manghan di inilan nan iSamaria hi aat Apo Dios.

umaliana at ibaagnan amin nan agguy tu'u inilad ugwan.”

²⁶ Ya tembal Jesus an inalinay, “Ha" in an mi'haphapit ay he"ah ne han ulgudom!”

²⁷ Ya otog di punhaphapitan da Jesus ya numbangngad amin intudtuduwana. Ya manoh'a amih nanniganmin Jesus an mi'hapit hinan babain iSamaria. Mu mi'id ah nummahmah ay Jesus hi un ngadan di ibagan nan babai unu anaad ta mi'haphapit ay hiya.

²⁸ At tinaynan den babai nan ihagubnan pan-
numan, ya numbangngad hinan babluy, ya
nun'iyalinah nan tatagun inalinay,

²⁹ “Umali ayu ta umuy tu'u tigon han lala'in nangibaag an amin hi ina'inat'u! Undan Hiyah Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios hi mumpapto' hi an amin hi tagu?”

³⁰ At tinaynanda nan babluy ta immuydah wadan Jesus.

³¹ Ya otog di umayan nan tatagun Jesus ya inal'alu'min intudtuduwana Hiyah inalimiy, “Mangan'a, Apu!”

³² Mu tembal Jesus an inalinay, “Wah tuy nob'on hi tanud'un mid inilayuh aatna.”

³³ Ya numbabaggaan amin intudtuduwanan in-
alimiy, “Wada nin di nangiyalih inana?”

³⁴ Ya inalin Jesus di, “Hay ono' hi amnawa' ya un nan ma'an ya hay pangunuda' hinan pohdon nan nannag ay Ha" in, ya ta lopaho' goh nan tamu' an inalinah ato' ti hiyay nahamad hi tanud'u.

³⁵ Waday pangaliyun alyonyuy, Gulat ta nan paguy an nitanom ya awni ta maluh di opat di bulan ya un mabto'. Mu ihamadyun mannig hinan

tatagun paddungnay diday paguy hinan payaw an ammunah mabto' ti natong ya nidadaan hi ma'udol an nan kumulugandan Ha"in.

³⁶ Nan paddungnay mun'alah paguy ya diday mangulgud hinan Tugun'uh nan tatagu ta middumdan Apo Dios, ya idat'uy lagbuda. At nan tatagun ma'ala ya mi'tagudan Apo Dios hi munnononnong. Ya nan paddungnay mun'oho' an nan mahhun an mangibaag hi Hapit'u ya nan paddungnay mun'ala goh ya mun'an'anladan amin.

³⁷ Ya makulug nan pangaliyun alyonyuy, Waday mun'oho', mu nob'on di mun'ala. Ya umat goh hinay aat di muntamun Apo Dios.

³⁸ Ya ten honogo' da'yu ta da'yuy paddungnay mun'ala, mu bo'on da'yuy nangihabal enen payaw ti nan udum, mu middum ayuh nan paddungnay inhabalda.”

³⁹ Ya do'olday iSamaria an nangulug hinan inalin nen babai ti inalinay, “Imbaagnan amin di ina'inat'u!”

⁴⁰ At immuy din iSamaria ay Jesus, ya inal'alu'da Hiya ta umiyan hinan babluyda. At duway algaw di nihinanan didah di.

⁴¹ Ya do'olday nangulug ay Hiya ti nan inulgudnan dida.

⁴² Ya inalidan den babaiy, “Bo'on nan inalim ya anggay di nanguluganmin Hiya mahkay ti hinamadmin dengngol henen inulgudna, at hiyaat unmi inila an Hiyay Mamaliw hi an amin hi tatagu.”

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Imbaluy di

*Upihyal**

⁴³ Un duway algaw di nihinanmin da Jesus hidid Samaria, ya nakak ami ta immuy amih nan Provinciad Galilee hinan emmelgan Jesus.

⁴⁴ Ya ina'allin Jesus hidin hopapnay, “Nan propeta ya adi e'gonan nan ni'babluyana.”

⁴⁵ Mu unat goh dimmatong amid Galilee ya mun'am'amlong nan tatagu ti hidin hopapna ya immuy amid Jerusalem hidin gutud di Punnom-nomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu, ya tinnigday inat'inat Jesus hidid Jerusalem.

⁴⁶ Ya numbangngad amid Cana ad Galilee an wadan din nunlumananah danum hi bayah. Ya wadahan di han upihyal an waday imbaluynan lala'ih abungdad Capernaum an mundogoh.

⁴⁷ Ya unat goh dengngolnan nakak amin da Jesus hinan Provinciad Judea ta dimmatong amih nan Provinciad Galilee ya immuy din upihyal ay Jesus, ya inal'alu'na ta umuy amid Capernaum ta ipa'adaogna han imbaluyna ti magadyuh matoy.

⁴⁸ Mu inalin Jesus ay hiyay, “Mi'id di kumulug ay da'yu ti gah'in unyu tigon di umipanoh'a ta way mangipattig an waday abalina' ya un ayu kumulug!”

⁴⁹ Ya inalin din upihyal di, “Apu, mi'yali'a ni' ahan ay ha'in ta adi matoy han imbaluy'u!”

⁵⁰ Ya inalin Jesus ay hiyay, “Umuy'a ti immadaog nan imbaluymu.” Ya kinulugna din inalin Jesus, at nakak ta immuy hi abungda.

* **4:42** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaan Jesus.

⁵¹ Ya palpaliwan ya dinamuna din tatagalanah nan dalan, ya inalidan hiyay, “Immadaog nan imbaluymu!”

⁵² Ya inalinan diday, “Anuud di immadaogana?”

Ya inalin din tagalanay, “Ad unggah din nahdom an alas siyete[†] di dimminngan di lumahuh odolna.”

⁵³ Ya ninomnom din upihyal an hiyah ne din gutud hi nangalyan Jesus ay hiyay, “Immadaog nan imbaluymu.” At an amindan hina^aama ya kimmulugdan Jesus.

⁵⁴ Ya hiyah ne miyadwah inat Jesus hi umipanoh'ah nangipattiganah abalinanah did Galilee hi nalpuwanad Judea.

5

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nundogoh an Wah nan Pun'amhan

¹ Unat goh nalpah hana ya nadatngan di gutud nan ohah nan gotad hi pundayawan nan Hudyun Apo Dios, at immuy amid Jerusalem.

² Ya hidid Jerusalem ya waday pantaw di allup an ma'alih Bahhilan di Kalnilu^{*} an neheggon hinan lobong an pun'amhan an nginadnan di Hudyuh Bethesda. Ya hinan pingit di pun'amhan

[†] 4:52 Hiyah te *miyapitun olas*. Mid mapto' ya inusal John nan olas di iRome hitu, at hiyah ne na'usal eten translation. Mu gulat ta hiyay olas di Hudyu at ala una hi mal'algaw (bahaom nan footnotes di Mat. 20:3 ya Jn. 1:39 ta innilaom di aat nan nun'abhiwan di olas di Hudyuh nan olas di iRome). ^{*} 5:2

Kulugon nan udum an heten pantaw di pangipa'wan nan tataguh nan kalnilun miyuy hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem.

ya waday lemah a'ab'abbung hi punliduman nan tatagu.

³ Ya do'olday tataguh numpundogoh an nan nun'abulaw, ya nan nun'apilay, ya nan nun'adahay an nun'olo'dah din a'ab'abbung ta hodhodonday punniwniwan nan danum

⁴ ti waday gun umuy hi anghel Apo Dios an mangipaniwniw eden danum. Ya nan mahhun ay daden numpundogoh hi umuy eden danum hi un duminong nan munniwniw ya umadaog di dogohna.†

⁵ Ya wadah di han lala'in tumpululu ta han waluy tawon di nundoghana.

⁶ Ya tinnig Jesus an nonollo' hidi. Ya unat goh nipa'innilan Hiyan nabayag di nundoghana at inalinan hiyay, “Pohdom an umadaog?”

⁷ Ya tembal den lala'in inalिनay, “Pohdo', Apu, mu mi'id atog di mangiyuy ay ha'in hinan danum ti alyon ta umuya' hi un numiwniw, mu nun'i'iwangana' hinan udumna.”

⁸ Ya inalín Jesus ay hiyay, “Tuma'dog'a, ya innal-muy nolo'am ta dumalan'a.”

⁹ Ya himbumagga ya immadaog din lewohona, at innalna din nolo'ana, ya nakak.

Ya heden algaw hi nangatan Jesus ya Habadun ngilin,

¹⁰ at inalín din Hudyun den lala'in nipa'adaog di, “Hay uldin tu'u ya paniaw hi unmu o'odnan nan nolo'am ti Habadun ngilin!”

† 5:4 Heten verse 4 ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

11 Ya tembalnan inalinay, “Han lala'in nangipa'adaog hi lewoho' di nangalih, Alam nan nolo'am ta umanamut'a.”

12 At inalidan hiyay, “Hay ngadan nen lala'in nangalin he'a?”

13 Mu aggyuy inilan din lala'in nipa'adaog di ngadan nan nangipa'adaog ay hiya ti do'ol di nali'ub hi tataguh nan pun'amhan, at nehlan hi Jesus.

14 Ya unat goh immuy hi Jesus hinan Timplun Apo Dios ya inah'upana goh din lala'in nipa'adaog, ya inalin Jesus ay hiyay, “Tigom an immadaog din lewohom, at ipogpogmu nan ato'atom an nappuhi, ti adim ay at iyal'allanan maligatan'a.”

15 Ya nakak din lala'i, ya immuy hinan Hudyu ta imbaagnan dida an hi Jesus di nangipa'adaog ay hiya.

16 At hiyah ne dimmalat hi nangipaligligatan nan Hudyun Jesus ti hay ngilin an Habaduy nangipa'adaogana.

17 Ya inalin Jesus ay diday, “Tumamutamuh Amah abigabigat, at mahapul an ato' goh.”

18 At inyal'allanaat ahan an pa'appopohdon din Hudyun mamatoy ay Jesus ti nan inalina. Ya bo'on nan aggyuna nangunudan hi uldinda an paniaw hi puntamuan hi un Habadun ngilin ya anggay dimmalat, mu nan nangalyanah un hi Amanah Apo Dios. Ti gulat ta hi Amanah Apo Dios at nipaddung di anabagtunan Apo Dios, mu aggyuda ahan kinulug hene.

Nan Haad di Imbaluy Apo Dios

19 Inalin Jesus ay diday, “Makulug heten alyo' an Ha" in di Imbaluy Apo Dios, at bo'on hay pohdo' di ato' ti nan tigo' hi aton Amay hiyay ato' goh. Ti nan aton Ama ya hiya goh di anungo'

20 ti hi Ama ya pohpohdona' an Imbaluyna, ya intuduna goh ay Ha" in an amin nan ato' atona. Ya ituduwana' goh an mangat hinan umipanoh'an adi olog di tagun mangat, at hay ato' hi awni ya nidugdugah an umipanoh'a ya un din inat'u.

21 Ya hi Amay mummahuh nan nun'atoy, ya umat goh ay Ha" in an Imbaluyna ti mahua' goh di natoy hinan pohdo'.‡

22 Ya bo'on goh hi Amay manumalyah nan tatagu ti indatnan Ha" in an Imbaluynay haad'un munhumalya. §

23 Ya manu ay inatna ya ta mumpaddung di pange'gonan nan tatagun Ama ya Ha" in an Imbaluyna. At gulat ta adia' e'gonan an Imbaluy Apo Dios at adida goh e'gonan hi Aman nannag ay Ha" in.”

24 Ya inalin goh Jesus di, “Immannung heten alyo' ti nan tatagun mangunud hinan Hapit'u ya kulugonda ay goh hi Apo Dios an nannag ay Ha" in ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna. Ya adida mamolta, at adida ahan milahhin ay Apo Dios ti minaynayun di pi'taguandan Hiyah mid pogpogna.”

‡ 5:21 Kinulug nan Hudyu an anggay hi Apo Dios an hi Amay mummahuh nan nun'atoy an mid ah udum, mu intudun Jesus an Hiya goh. § 5:22 Kinulug goh nan Hudyu an anggay hi Apo Dios an hi Amay manumalyah nan tatagu an mid ah udum, mu intudun Jesus an Hiya goh.

²⁵ Ya inalin goh Jesus di, “Immannung heten alyo' ti udum hi algaw ya ta'on ad ugwan ya nan nilahhin ay Apo Dios ya gulat ta unudonday Hapit'u ti nan nangulugandah un Ha'in di Imbaluy Apo Dios ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.

²⁶ Ya abalanan Aman pi'taguon nan tagunan Hiyah mid pogpogna, at hiyah ne goh di ato' ti hiyah ne abalina' hi indatnan Ha'in an Imbaluyna.

²⁷ Ya indatna goh di haad'un munhumalyah nan tatagu ti Ha'in nan Imbaluy di Tagu.

²⁸ Ya adi ayu manoh'an ten alyo' ti awniat waday algaw hi pangngolan an amin di nun'atoy hinan lubu' hi pangayaga' ay dida,

²⁹ ya bumuhu'dah nan lubu'da ta nan maphod di nangatdah ataguda ya mi'tagudan Apo Dios hi munnonnong, mu nan nappuhiy inatdah ataguda ya humalyaon Apo Dios dida, ya minoltana.”

Hay Mangihtiguh Aat Jesus

³⁰ Inalin goh Jesus di, “Bo'on hay pohdo' di ato'ato' ti nan pohdon Apo Dios. At nan itudunah panumalya' di hiyay ato', at nahamad ti nan pohdon Apo Dios an nannag ay Ha'in di unudo', ya bo'on hay pohdo'.

³¹ Ya gulat ta Ha'in ya anggay di mangihtiguh aat'u at adia' kulugon ti mi'id di ihtigu'.

³² Mu hi Amay ihtigu', ya inila' an nahamad di pangihtigunah aat'u.

³³ Ya waday hennagyun immuy ay John an Mumbonyag ta minahmahanyuy aat'u ya nan immannung an inalina.

³⁴ Adi mahapul an ihtiguana' ay John unu nan udumnan tatagu, mu ibaag'uh nen inalin John ta innilaonyuy inalina ta kulugonyu an dumalat nan nangihtiguna ta way atonyun mabaliwan.

³⁵ Ya umat hinan mabnang an hilaw hi John ti inul'ulgudnay aat nan Makulug an Ma'unud, ya inunudyu, ya nun'am'amlong ayun paddung-nay nabnangan ayu. Mu un na'amtang henen nabnanganyu ti ag'aga ya napogpog di nuntuduwana.

³⁶ Mu wada goh di na'ahhamad an ihtigu' ya un nan nangihtigun John ay Ha" in an hanan ato'ato' an inalin Ama di hiyay paddungnay mangihtigun Ha" in ya mangipa'innila an Ha" in di hennag Ama.

³⁷ Hi Aman nannag ay Ha" in ya Hiya goh di mangibaag hi aat'u. Mu aggyuyu dengngol di hapitna, ya aggyuyu goh tinnig di angahna

³⁸ ti adiyu pohdon an donglon nan Hapitnan impehnagna ti adia' kulugon an hennagna.

³⁹ Ya hay nomnomonyu nin ya nan pamahaba-haanyuh nan impitudo' Apo Dios di dumalat hi pi'taguanyun Hiyah mid pogpogna. Mu Ha" in di inulgu'ulgud nen impitudo' Apo Dios.

⁴⁰ Mu adiyu pohdon an middum ay Ha" in ta way atonyun mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.

⁴¹ Ya adi' gamgamon nan pange'gonan nan tata-gun Ha" in.

⁴² Mu inila' di aatyu an mi'id di pamhodyun Apo Dios, at hiyaat unna' aggyu inabulut ay da'yu.

⁴³ Ya manu ay immalia' ti hiyah ne immandal Ama. Mu adia' damdama abuluton ti nan uduman umalin bo'on hi Amay nannag di abulutonyu.

⁴⁴ Ti hay pangedenolan di ibbayun tagun da'yuy hiyay popohdonyu an bo'on nan pangedenolan Apo Dios ay da'yu, at mahaliwa ayuh panguluganyun Hiya.

⁴⁵ Ya bo'on Ha'in di mangibaag ay Amah adiyu kumulugan, ti hay mangibaag hi aatyua ya hi Moses an edenodenolyu ti nan agguyyu nangulugan hidin intudo'na.

⁴⁶ Mu gulat ta nahamad di nanguluganyuh nan intudo' Moses at kinuluga' goh ti Ha'in di inulgudnah nan intudo'na.*

⁴⁷ At adiyu adya kulugon nan intudo' Moses at inyal'allanay adiyu pangulugan hinan Hapit'u.”

6

*Hay Aat nan Tinapay an Umidat hi Pi'taguan ay Apo Dios**

Hay Nangipado"olan Jesus hinan Ma'an ta Mangan nan Lemay Libun Tatagu

(Mat. 14:13-21; Mk. 6:30-44; Lk. 9:10-17)

¹ Unat goh nalpah hana ya numbangngad amih nan dammangna an alyondan Lobong an Galilee an mungngadan goh hi Lobong an Tiberias.†

² Ya do'olday tatagun nangunud ay da'min da Jesus ti tinnigday ina'inatnan umipanoh'a ti nun'ipa'adaognay numpundogoh.

* **5:46** Deut. 18:14-19. * **6:** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaliligatan Jesus. † **6:1** Hay oha goh hi ngadana ya Lobong an Gennesaret (Lk. 5:1).

³ Ya nunti'id amin da Jesus hinan duntug, ya ni'yibun ay da'min intudtuduwana.

⁴ Ya na'uy an madatngan di gotad nan Hudyuh nan Punnomnomandah Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu.

⁵ Ya unat goh nun'am'amang amin da Jesus ya tinnigmiy do'ol an tatagun umuy hi wadanda, at inalinan Philip di, “Hay pangngalan tu'u nin hi mun'olog hi ipa'an tu'uh nan tatagu?”

⁶ Mu inilan Jesus di atona, mu unna hangpaan hi Philip ta innilaonay un way pangulugna.

⁷ Ya tembal Philip an inaliday, “Mu uya'ada dih tatagu, at ta'on un ahan ila'uy ginahut hi pihhuh tinapay ta hini"itangon an iwanah at adi damdama umanay!”

⁸ Ya tembal goh nan ohan da'min intudtuduwan Jesus an hi Andrew an agin Simon Peter an inalinnan hiyay,

⁹ “Wah tu han ung'ungngan lala'in nitnud hinan tatagu, ya numbabalun hi lemay tinapay ya duway ekan. Mu undan umanay an ten do'olday tatagu?”

¹⁰ Ya inalini Jesus di, “Alyonyuh nan tatagu ta umbunda.” At numpangubun nan tataguh nan mahinolo'. Ya hay uyap nan linala'in numpangabun ya umuy hi lemay libu, mu aggyu ni'yuyap nan ung'ungungnga ya nan binabai.‡

¹¹ Ya innalna din tinapay, ya nunyaman ay Apo Dios, ya indatnan da'min intudtuduwana ta impiyapongmih nan tatagun inumbun. Ya

‡ **6:10** Bahaom nan footnote di Mat. 14:21 ta innilaom di dalatna ta aggyu ni'yuyap nan udum ay dida.

umat goh hinay inatnah din ekan, at nanganda ta nangamung unda nabhug.

¹² Ya unat goh nabhugda din tatagu ya inalinan da'miy, “Amungonyun amin nan na'angang ta mi'id di mitapal.”

¹³ At hay inamungmin amin ya himpulu ta han duway napnuh bahkit an nalpuh din leman tinapay.

¹⁴ Ya unat goh tinnig nan tataguy inatnan umipanoh'a ya invaliday, “Hiyah te nin di Propetan hennag Apo Dios an umalih tun luta!”§

¹⁵ Ya inilan Jesus di ninomnom nan tatagu ti pohdonda Hiyang piliton ta Hiyang alida, at tinaynana dida ta immuy hinan udumnan duntug ta mun'oh'ohha.

*Hay Nanalanan Jesus hinan Tu'yap di Danum
(Mat. 14:22-33; Mk. 6:45-52)*

¹⁶ Unat goh wan mun'a'ahdom ya nundadyu amin intudtuduwan Jesus ta immuy amih nan way lobong,

¹⁷ ya nunluga amih din bangka ta umuy amih nan dammangan miyuy ad Capernaum. Ya unat goh nahdom ya agguy immalih Jesus an ni'luga ay da'mi.

¹⁸ Ya la'tot ya waday o'ongol hi dalluyun ti imbibi'ahnan tumuyutuyup.

¹⁹ Ya unat goh linauhanmiy lema nin di kilometlu ya inamangmih Jesus an mundaldallanan hinan tu'yap di danum an umali hi wadanmi, at nunheglay ta'otmi ti agguymi inilah un Hiya.

§ 6:14 Deut. 18:14-19.

²⁰ Mu inalin Jesus ay da'miy, “Adi ayu tuma'ot ti Ha"iin!”

²¹ At mun'am'amlong amih immalian Jesus ay da'mi, at ni'luganonmi Hiya. Ya himbumagga ya immatam amih nan pingit di lobong hinan umayanmi.

Hay Nanganapan nan Tatagun Jesus

²² Inilan nan tatagu an nunlugaan amih nan bangkami ta nakak ami, mu agguay ni'lugan hi Jesus. Ya unat goh nabiggat ya na'amung din do'ol an tatagu,

²³ ya wada goh di udumnan bangkan nalpud Tiberias, ya dimma'al nan tataguh dih nan nehegon hinan lugal hidin nunyamanan Jesus ay Apo Dios hinan tinapay ya din nanganapan nan lemay libu ta hodondah Jesus.

²⁴ Mu unat goh tinnigdan mi'id hi Jesus ya mid amin intudtuduwana ya ni'lugandan den bangka ta umuydad Capernaum an manganap ay Hiya.

Nan Tinapay an Dumalat hi Anahamad di Ataguan

²⁵ Unat goh inah'upan din tataguh Jesus hinan dammangna ya inalidan Hiyay, “Apu, anuud di dimmatnganyuh tu?”

²⁶ Ya inalin Jesus ay diday, “Immannung heten alyo' ti bo'on nan tinnigyun ina'inat'un umipano'ay panganapanyun Ha"iin ti nan tinapay an inanyu ta nangamung un ayu nabhug.

²⁷ Mu hay maphod hi atonyu ya bo'on hay ononyuy nomnomonyu ti mapogpog hi awni, mu hay nomnomonyu ya nan ma'an an adi mapogpog an hiyay dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi

mid pogpogna. Ya Ha"in an Imbaluy di Taguy mangidat enen ma'an ti hiyah ne indat Apo Dios hi biyang'u."

28 Ya inalidan Hiyay, "Hay atonmi mah ta way atonmin mangat hi pohdon Apo Dios?"

29 Ya tembal Jesus an inaliday, "Hay pohdon Apo Dios hi atonyu ya kulugona' an hennagna."

30 Ya inalida goh ay Hiyay, "Akkay mah atom di ohah adi olog di tagun mangat ta tigonmi ta way atonmin mangulug ay He"a?"

31 Ti hay nunle'le'dan din o'ommod tu'uh din penghanah nan mapulun ya ina'inanda din ma'an an nalpud abuniyan ti hiyah ne inalid din impitudo' Apo Dios an inaliday,

Indat Moses di ma'an an nalpud abuniyan ta hiyay inanda."*†

32 Ya inalid Jesus ay diday, "Immanung heten alyo' ti hi Moses di dimmalat hi nidatan di inandah nan mapulun, mu bo'on hiyay dumalat hi idatan nan nahamad an ma'an ay da'yu ti hiyah ne idat Aman da'yu.

33 Ti nan tinapay an idat Apo Dios ya hay malpud abuniyan an hiyay dumalat hi ataguan hi nahamad."

34 Ya inalidan Hiyay, "Apu, henen inalim an tinapay ya gunmu ni' idat ay da'mi!"

* **6:31** Ex. 16:4; Psa. 78:24. † **6:31** Hay kinulug nan do'ol an Hudyu ya ipado'ol nan Alin Pento' Apo Dios nan manna ta onondah abigabigat. Mu ta'on un impado'ol Jesus nan tinapay mu un 5,000 an linala'iy nangan, ya namenghan din na'atana ya anggay, mu hi Moses ya hiyay dimmalat hi nangipado'olanah mannah ohay nasyon, ya ina'inatnah abigabigat hi 40 an tawon.

35 Ya inalin Jesus di, “Ha" in di ay tinapay an dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna.‡ Ti nan tagun mangabulut ay Ha" in ya mipalenggopdah mid pogpogna an paddungnay adida ipidpidwan mahinaangan ya ma'uwaw.

36 Hidin hopapna ya inali' ay da'yuy, Ta" on unyugun tigon nan ato'ato' ya adia' damdama kulugon.

37 Mu nan tatagun pento' Apo Dios hi kumulug ay Ha" in ya makulug an pohdondan middum ay Ha" in. Ya an amin nan mamhod an middum ay Ha" in ya abuluto' dida

38 ti bo'on hay pangata' hinan pohdo' di nakaka' ad abuniyan, mu immalia' hitun luta ta nan pohdon nan nannag ay Ha" in di hiyay ato'.

39 Ti hay pohdon nan nannag ay Ha" in hi ato' ya ta ipapto"u nan tatagun impiddumnan Ha" in, ya mahua' didan amin hi awnih din angunuhna ta mid ah ohan didah milahhin ay Apo Dios.

40 Ti hay pohdon Ama ya ta an amin nan tatagun nanginnilah aat'u ta kulugona' ya diday mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. At mahua' didah din angunuhna.”

41 Ya immulu'ulu' nan Hudyun Jesus ti nan nangalyanah un Hiyay nahamad an ay tinapay an nalpud abuniyan an immalih tun luta.

42 Ya inaliday, “Undan bo'on Hiyah neh Jesus an imbaluy Joseph? Inilamiy o'ommodna, ya anaad ta alyonah un nalpud abuniyan?”

43 Ya inalin Jesus ay diday, “Idinongyun umulu'ulu' ay Ha" in

‡ 6:35 Ad Bethlehem di babluy hi nitungawan Jesus, ya hay pohdon nen ngadan an ibaga ya *babluy an awadan nan ma'an*.

⁴⁴ ti mi'id di olog di tagun mangulug ay Ha'in ti mahapul an hi Amay mangal'alu' ay dida ta way atondan kumulug ay Ha'in an hennagna. Ya kumulugda ay ya mahua' didah din angunuhna.

⁴⁵ Ti hay intudo' din ohan propeta ya inalinay,
Hi Apo Dios di mangituduh aton an amin
di tatagu. §

At an amin di manginnilah itudun Ama ta kulugonda at diday mangulug ay Ha'in.

⁴⁶ Mu mi'id ah nannig ay Ama an anggay Ha'in an nalpuh wadanay nannig ay Hiya.

⁴⁷ Immannung heten alyo' ti nan mangulug ay Ha'in ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.

⁴⁸ Ya Ha'in di nahamad an ay tinapay ti Ha'in dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios.

⁴⁹ Ti din o'ommod tu'uh din penghanan nunle'le'od hinan mapulun ya inanday ma'an an nalpud abuniyan, mu natoyda damdama.

⁵⁰ Mu nan inali' an nahamad an tinapay an nalpud abuniyan ya nan tatagun mangan ene ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.

⁵¹ Ya Ha'in henen nahamad an ay tinapay an nalpud abuniyan an dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna. At nan mangan enen tinapay ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. Ti henen tinapay an idat'u ya hiyah ne nan odol'u ta way aton di tatagun mi'tagun Apo Dios hi munnononnong.”

⁵² Ya nunhohongngel din Hudyun de han inalin Jesus an invaliday, “Hay aton te udot han tagun mangidat hi odolna ta onon tu'u?”

§ 6:45 Isa. 54:13.

⁵³ Ya inalin Jesus di, “Immannung ti adiyu ay onon heten odol'u ya inumon di dala' an Imbaluy di Tagu ya adi ayu ahan mi'tagun Apo Dios hi munnononnong.

⁵⁴ Mu nan paddungnay mangan hi odol'u ya manginum hi dala' ya diday mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. Ya mahua' goh didah din angunuhna.

⁵⁵ Ti nan odol'uy hiyay nahamad an ay ma'an, ya nan dala' di nahamad an paddungnay inumon, ti hiyah ne mamaliw hi tagu.

⁵⁶ Ti nan paddungnay mangan hi odol'u ya manginum hi dala' ya hiyay nun'immapit ay Ha"i'n, ya Ha"i'n goh di nun'immapit ay hiya.

⁵⁷ Ya hi Aman alpuwan di nahamad an ataguan di nannag ay Ha"i'n, at hiyaat un nahamad di atagua'. At hiyanan wa ay di paddungnay mangan eten odol'u ya nahamad di ataguanda, at mi'taguda goh ay Apo Dios hi mid pogpogna ti Ha"i'n dumalat.

⁵⁸ Ya henen inali' an nahamad an tinapay ya Ha"i'n an nalpud abuniyan. Ya agguya' nipaddung hidin ma'an an nalpud abuniyan an inan din o'ommod tu'uh penghana, at natoyda ti agguy nipaddung di aatnan nen inali' an nahamad an ma'an. Mu nan paddungnay mangan enen inali' ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.”

⁵⁹ Hiyatuy intudun Jesus hinan himba'an di Hudyud Capernaum.

Nan Inulgud Jesus an Dumalat hi Pi'taguan ay Apo Dios

⁶⁰ Unat goh dengngol nan nitnud ay da'min da Jesus nan inulgudna ya do'olday agguy namhod, at inaliday, “Henen ituduna ya mipoleto' hi ingah pangngolan! Undan way mamhod hi mangngol hinan umat hina?”

⁶¹ Ya i'innilan Jesus an umulu'ulu' nan udumnan nitnud ay Hiya, at inalinan diday, “Undan nipoletto' hi ingayuh nen inali?”

⁶² Mu adiyu ay pohdon ya gulat ta tigona' an Imbaluy di Taguh pumbangngada' hi nalpuwa' an ad abuniyan at hay nomnomonyu nin mah hi aat'u?

⁶³ Nan Na'abuniyanan an Lennaway dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios, mu nan wah tun luta ya bo'on hiyay aptan hi pi'taguan ay Hiya. Din inulgud'un da'yu ya nalpuh nan Na'abuniyanan an Lennawa, at hiyay dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios.

⁶⁴ Mu waday udumnan da'yu damdaman adi kumulug ay Ha"in.” Ya manu ay inalin Jesus hene ti ta"on hidin hopapna ya i'innilana nan adi mangulug ay Hiya ya nan mangitudun Hiya ta dapoponda.

⁶⁵ Ya inalin goh Jesus ay diday, “Waday udumnan da'yun adi kumulug at hiyah ne dumalat hi nangalya' hi, Mid olog di tatagun mangulug ay Ha"in ti mahapul an badangan Ama dida ta idatnay abalinandan kumulug.”

⁶⁶ Ya unat goh dengngol din ninitnud ay da'min da Jesus din nanudtuduna ya agguyda mahkay nitnitnud ay da'mi.

⁶⁷ Ya inalin Jesus ay da'min himpulu ta duwan intudtuduwanay, “Akkay pohdonyu goh an

mi'yakak?"

⁶⁸ Ya tembal Simon Peter an inalinay, "Undan way udumnah makulug hi unudonmi? Ti anggay He"ah mangituduh dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna!

⁶⁹ At kulugonmi mahkay ti inilamin He"a nan na'ahhamad di ugalinan Pento' Apo Dios hi mumpapto!"

⁷⁰ Ya tembal goh Jesus an inalinay, "Ha"in di namilin da'yun himpulu ta duwa, mu waday ohan da'yu an na"appuhiy nomnomna an umat hinan diyablu!"

⁷¹ Hi Judas an imbaluy Simon Iscariot* henen inalina ti hi Judas di mangitudun Hiya ta daponda an ta'on un hiyay ohan da'min himpulu ta duwan intudtuduwana.

7

*Hay Ne'egtadan Jesus hinan Behtan di A'ab'abbung**

Hi Jesus ya nan A'aginan Linala'i

¹ Unat goh nalpah hi Jesus an nun'ul'ulgud ya limmane'le'od hidih nan Provinciadi Galilee. Ya agguy immuy hinan Provinciadi Judea ti wah dida nan Hudyun mangana'anap ay Hiya ta patayonda.

* **6:71** Hay pohdonan ibaga ya *nan lala'in nalpud Kerioth*, ya ad Kerioth di ohan babluy hinan Provinciadi Judea (Josh. 15:25). Mid mapto' ya anggay hi Judas di taga Judea hinan intudtuduwan Jesus ti nan na'angang ya hay nalpuh nan Provinciadi Galilee. * **7:** Mid mapto' ya na'at hidin Tishri/Ethanim 15-21 (unu September-October), 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

2 Ya magadyuh an madatngan nan Gotad hi Pangiyammaan nan Hudyuh A'ab'abbung ta way ihi'ugandah ohay duminggu.

3 Ya inalin nan a'agin Jesus an linala'iy,† “Taynam heten babluy ta umuy'ad Judea an wadan nan gotad ta way aton nan tatagun mangunud ay He"an mannig hinan ato'atom an umipanoh'a!

4 Ti nan tagun mamhod hi a'al'alyana ya adi mihinah nan adagwin niyohhan babluy! At hay maphod hi atom ya umuy'a ta ipattigmun amin hinan tataguy ato'atom an umipanoh'a!”

5 Ya manu ay inalin nan a'aginah ne ti aggyuda kinulug Hiya.‡

6 Ya inalin Jesus di, “Adia' umuy ad ugwan ti aggyu nadatngan di gutud di pangipa'innilaa' hi aat'u, mu da'yu ya malgoman impattigyuy abalinanyu.

7 Ti mi'id ah mamahiw ay da'yuh tun tatagu, mu Ha"i in ya pahipahiwona' ti nan gun'u pangulugdan hinan aat di anappuhin di ugalida.

8 At da'yuy umuy hinan gotad, mu adia' mi'yalid ugwan ti bo'on ad ugwan di gutud di pangipa'innilaa' hi aat'u.”

9 Ya unat goh lempah Jesus an ni'hapit hinan a'agina ya aggyu ne'yekak, at nataynan hinan Provinciad Galilee.

Hay Inayan Jesus an Ne'egtad

10 Unat goh immuy din a'agin Jesus an ne'egtad eden algaw ya nangunud, mu aggyu nipattig hinan tataguh din immatamana.

† 7:3 Hay ngadanda ya nitudo' hi Mk. 6:3. ‡ 7:5 Psa. 69:8.

11 Ya ana'anapon din ap'apun di Hudyuh Jesus hidih nan way gotad an inaliday, “Hay wadan nin Jesus hitu?”

12 Ya uma'umanon din tataguy aat Jesus, ya inalin din udumnay, “Maphod di ugalina!”

Mu nan udum ya inaliday, “Adi ahan ti un bumalbalih nan tatagu!”

13 Mu aggyuda impadngol nan inul'ulguddah nan ap'apuda ti tuma'otda.

14 Ya unat goh immaginawa din gotad ya immuy hi Jesus hinan gettaw di Timplun Apo Dios ad Jerusalem ta nuntudtudu.

15 Ya manoh'ada ahan din a'ap'apun di Hudyun inaliday, “Anaad nin ta aggyun nun'ihkul Hiya ya nala'eng udot an muntudtudu?”

16 Ya tembal Jesus an inalinay, “Nan itudtudu' ya bo'on hay nomnom'uy nalpuwana ti hi Apo Dios an nannag ay Ha"in.

17 Ya wa ay di mamhod an mangunud hinan pohdon Apo Dios at innilaonay nalpuwan nan itudtudu' hi un nalpun Apo Dios unu hay nomnom'u ya anggay.

18 Nan tagun hay wah nomnomna ya anggay di ulgudona ya un hay a'al'alyanay pohdona. Mu adi' pohdon di umat hina ti hay pohdo' ya nan nannag ay Ha"in di ma'al'ali. At hiyay panginnilaanyu an adia' ahan munlayah.

19 Ya indat Moses nan Uldin ay ditu'u, § mu mi'id ah ohan da'yuh nangunud! Ti gulat ta inunudyuh nen Uldin at adiyu lomon an mamatoy ay Ha"in!”

§ 7:19 Ex. 31:18.

20 Ya inalin nan tataguy, “Un'a nahu'lungan hi nappuhin lennawa ti undan way mangalih un da'a patayon?”

21 Ya tembal Jesus an inalinay, “Manoh'a ayu ti inat'uy ohan umipanoh'a,* ya hay ngilin an Habaduy nangipa'adaoga' hinan nundogoh.

22 Mu da'yu ya kugitonyuy imbabaluyyun linala'ih nan Habadu an paniaw hi puntamuan (mu bo'on hi Moses di nangete"an nen ugali ti nan o'ommod tu'uh din penghana an da Abraham ay Isaac, ya hi Jacob di nahun an nangat†).

23 Ya mungkugit ayuh Habadu ta ma'unud nan immandal Moses,‡ at anaad udot ta mabungot ayun Ha"in hi un hay Habaduy pangipa'adaoga' hinan way lewuhona?

24 Agguyyu ay hinamad di inat nan ibbayun tagu, ya adiyu ipanuh di aatnah un nappuhi unu adi ta awni ta hamadonyuh mahhun ya unyu ipanuh!”

Hay Nunnomnomandah un hi Jesus ya hi Kristun Mumpapto'

25 Inalin din udumnan tatagud Jerusalem di, “Undan bo'on hete din lala'in alyonday patayonda?

26 Anaad udot ta ipadngolnan amin hinan tataguy panudtuduna, ya mi'id di mangipadinong ay Hiya? Undan inilan nan a'ap'apu tu'uh un Hiyah Kristu ta adida ihingal?

* **7:21** Hay alyon nan udum ya hiyah ne umipanoh'an inat Jesus hi Jn. 5:1-15, mu bo'on nin ti nabayag an na'at. Mid mapto' ya waday ohan inat Jesus hidi an agguy nitudo' hinan Biblia. † **7:22** Gen. 17:9-14. ‡ **7:23** Ex. 12:44, 48; Lev. 12:3.

27 Mu bo'on nin, ti gulat ta nan Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hitun tataguy umali at mi'id di nanginnilah nalpuwana, mu heten tagu ya inila tu'uy nalpuwana.”

28 Ya hidin nuntudtuduwan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya enlo'enlotnan himmapit an inalinay, “Undan immannung an immatunana'? Ya undan inilayu goh di nalpuwa'? Bo'on Ha"iin ad nomnom hi immalia' hitu ti waday nannag ay Ha"iin, ya Hiyay ma'akkulug, mu aggyuyu goh inila Hiya.

29 Mu inila' Hiya ti Hiyay nalpuwa', ya Hiya goh di nannag ay Ha"iin.”

30 Ya wadada din mamhod an mampap ay Jesus, mu aggyuda dempap ti aggyu nagtud di pangabulutan Apo Dios hi pampapandan Hiya.

31 Mu do'ol di nangulug ay Hiyah nan tatagun na'amung hinan Timplun Apo Dios, ya inaliday, “Immannung an Hiyah te lala'in Alin Pento' Apo Dios hi umalin mumpapto' ti hanan ato'atonan umipanoh'a, ya hiyah ne tuwalyi aton Kristun mumpapto'!”

Hay Nannagandah nan Tindalun Mampap ay Jesus

32 Unat goh dengngol nan Pharisees ya nan ap'apun di papadiy inul'ulgud nan tataguh aat Jesus at hennegday pulis an mumpun'adug hi Timplu ta umuyda dapopon Hiya.

33 Ya inalin Jesus di, “Adi madnoy di ihina' ay da'yu, at umuya' hi wadan nan nannag ay Ha"iin.

³⁴ Ya anapona' ay da'yu, mu adi ayu pa"ah'up ay Ha"in ti nan umaya' ya adi mabalin an umali ayuh di.”

³⁵ Ya inalin din Hudyuy, “Hay umayana udot ta alyonay un tu'u adi pa"ah'up ay Hiya? Umuy nin hinan udumnan babluy di iGreece an nun-hituwan di udumnah Hudyu ta nan iGreece di itudtuduwana?

³⁶ Ti anaad ta inalinay, Ana'anapona', mu adi ayu pa"ah'up ay Ha"in? Ya inalina goh di, Nan umaya' ya adi mabalin an umali ayu. Ya hay pohdon ne nin an alyon?”

Nan Danum an Dumalat hi Pi'taguan ay Apo Dios

³⁷ Din algaw hi angunuh din gotad ya hiyah ne nan nabagtun algaw.§ Ya henen algaw ya timma'dog hi Jesus hinan wadan di na'amung an tatagu, ya enlotnan himmapit an hay nipa"el di nangalanan inalinay, “An amin di ma'uwaw ya umalidan Ha"in ta uminumda!

³⁸ Ti inalin nan impitudo' Apo Dios di, Nan tagun kumulug ay Ha"in ya wah odolna nan ay danum an hiyay dumalat hi pi'taguanan Apo Dios,

§ 7:37 Lev. 23:40. Nan Hudyu ya inudmandah balbaluy ugal-ida ta panginomnomandah din nanalimunan Apo Dios hidin o'ommoddah din penghanah nan mapulun. Hay aatna ya abigabigat ya umuy nan papadih nan Lobong an Siloam ad Jerusalem ta iyanamutdah nan Timplun Apo Dios di ohan tibung an nittuwan di danum, ya inhiitdah nan pun'onngandah nan Onong an Moghob. Mu hinan miyawalun algaw an ma'alih nabagtun algaw ya ag-guyda inat ti paddungnay dimmatongdad Canaan hi awadan nan do'ol an danum.

ya paddungnay obob an bumuhubuhu' di danum ta way inumon di udumna goh.”*

³⁹ Ya nan ay danum an inalin Jesus ya hiyah ne nan Na'abuniyanan an Lennawan magadyuh di pannagan Apo Dios ta miyo'odol hinan mangulug ay Jesus. Ya hidin nangalyan Jesus ya aggyuy ni' nahnag hinan tatagu ti aggyuy timmulud abuniyan hinan ipabagtuana.

Hay Nagodwaan din Tatagu

⁴⁰ Do'olday tatagun nangngol enen inalin Jesus, ya inalin din udumnay, “Immannung an Hiyay Propetan hodon tu'u!”†

⁴¹ Mu inalin din udumnay, “Hiyah Kristu!”

Mu waday udumnan nangalih, “Undan mah hinan Provinciad Galilee di alpuwan nan Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hinan tatagu?”

⁴² Ti inalin nan impitudo' Apo Dios an nan pot'on Apo Dios hi mumpapto' hitun tatagu ya malpuh nan holag David, ya ad Bethlehem di itun-gawana an babluy hi nunhituwan David hidin penghana.”‡

⁴³ At nagodwada din tatagu ti dumalat hi Jesus

⁴⁴ ti nan godwana ya penhoddan dapopon hi Jesus, mu nan godwa ya penpenhodka Hiya. At mi'id di nangipadah an nampap ay Hiya.

⁴⁵ At numbanggad din binaaldan pulis an mun'adug hinan Timplun mampap ay Jesus. Ya inalin din a'ap'apun di papadi ya din Pharisees an nannag ay diday, “Anaad ta mid initnud Hiya?”

* **7:38** Isa. 58:11. † **7:40** Deut. 18:14-19. ‡ **7:42** Psa. 132:11; Mic. 5:2.

46 Ya inalin din pulis di, “Mi'id di dengngolmih umat hinay panudtuduna!”

47 Ya inalin din Pharisees di, “Undan ta'on goh da'yu ya nabalbaliyan ayuh nan panudtuduna?”

48 Undan way inilayuh ohah nan ap'apun di Hudyu ya nan Pharisees hi kimmulug ay Hiya?

49 Ti nan tatagun mangunud ay Hiya ya didanay mid adaldan aggyuy nanginnilah nan Uldin Apo Dios ay Moses, at idutan Apo Dios dida!”

50 Ya niddum ay didah Nicodemus an din im-muy ay Jesus hidin labi ti hiyay oha goh hinan a'ap'apun di Hudyu, ya inalinah din i'ibbanay,

51 “Nan Uldin tu'u ya aggyuy ay nahumalya nan tagu ta aggyuy nibaag di inatna ya adi mabalin an mamolta. At goh ta pohdonyun moltaon Hiya?”

52 Ya invalidan hiyay, “Ay ihunay un he”a goh di ohah nan iGalilee an ibbada ti omod nan panapitmu! Adya bahaom nan impitudo' Apo Dios at mid ah'upam an ta'on un ah ohah mangalih un ad Galilee di alpuwan nan propetan Apo Dios!”§

*Nan Babain Nangilugtap hi Ahawana**

53 At way ohaan immanamutdah abungda.

§ 7:52 Nibahhawda ahan ti hi Jonah ya iGalilee (II Ki. 14:25). Ya impa'innilah Isaiah an umat hi hapang unu halepeng nan Alin Pento' Apo Dios (Isa. 11:1), ya iHapang (unu iNazareth) hi Jesus ti hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *hapang*. * 7:52 Nan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya mi'id ay dida nan Jn. 7:53-8:11.

8

¹ Unat goh nalpah henen inalin din Pharisees ya an amin din tatagu ya numpanga'anamutda, mu hi Jesus ay ya immuy hinan Duntug an Olibo.

² Ya hidin nabiggat hi we'weet ya numbangn-gad hi Jesus hinan Timplun Apo Dios. Ya do'olday tatagun na'amung an lini'ubda Hiya, ya inumbun ta intudtuduwana dida.

³ Ya immuy din muntudtuduh nan Uldin ya din Pharisees hi wadan Jesus, ya initnudda han babain nangilugtap hi ahawana, ya impata'dogdah nan hinagang din do'ol an tatagu.

⁴ Ya inalidan Jesus di, “Apu, heten babai ya inlugtapna han ahawana ti waday nannig ay hiya.

⁵ Ya hay inyuldin Moses ya nan tagun umilugtap hi ahawana ya mahapul an pundotnay hi batu ta nangamung un matoy.* At hay hapitom mah eten babai?”

⁶ Ya manu ay inalidan Jesus hene ya ta innilaon-day pambalnah un mipaddung hinan inyuldin Moses ti gulat ta adi at hiyay pangidalatandan

* **8:5** Lev. 20:10.

mangidiklamun Hiya.†

Ya nunluung hi Jesus, ya waday intudo'nah nan luta, mu hay ngamaynay nanudo'na.

⁷ Ya intugtugadan mummahmah ta tabolona nan inalida, at timma'dog hi Jesus, ya inalinan diday, “Nan agguy nabaholan ay da'yuy mahhun an manotnay eten babai.”

⁸ Ya nunluung goh an nuntudo' hinan luta.

⁹ Ya unat goh dengngolda din inalin Jesus ya bimmainda ti iniladan nabaholanda goh, at way ohaan nun'akakda an impangpang'un din nun'al'alla'ay. At anggay hi Jesus ya nan babain nangilugtap hi ahawanay na'angang hidi.

¹⁰ Ya timma'dog hi Jesus, ya inalinah din babaiy, “Hay immayan mah din tatagun mamhod an manotnay ay he"a?”

¹¹ Ya inalin din babaiy, “Nakakdan amin, Apu.”

At inalin Jesus di, “Ta"on goh un Ha"in ya adi' he"a moltaon. At umuy'a, mu adim ipidpidwan mumbahol.”

† **8:6** Ta"on un ongol di nabaholan ten babai mu nibahhaw goh nan muntudtuduh Uldin ya nan Pharisees ti (1) agguyda impa'ayag ay Jesus nan lala'in immilugtap ti undaat goh imbo'tan hiya an ta"on un ni'bahol goh ti mahapul an mipapatoy goh nan lala'i (Lev. 20:10; Deut. 22:22), ya (2) agguyda impa'ayag nan nun'ihtigun didan Jesus ta hamadonan dida, ya (3) intudun goh nan Uldin an pundotnay didan duwah un niyali nan babai (Deut. 22:23-24), ya (4) mid di biyang nan Hudyun mangipapatoy hi tagun den timpu. At gulat ta alyon Jesus di mahapul an mipapatoy heten babai at hay nomnomon nan Hudyu ya bumungot nan iRome ay Jesus, mu gulat ta alyon Jesus an adi mipapatoy at alyondan Hudyu an adi ahan unudon Jesus nan Uldin Apo Dios.

Hay Nangipaddungan Jesus hinan Odolnah Potang

¹² Immuy goh nuntudtuduh Jesus hinan Timplun Apo Dios, ya inalinay, “Ha”in di umat hi Potang an paddungnay patala' di nomnom di tatagu.‡ Ti nan tatagun mangulug ay Ha”in ya adida mahelngan ti itudtuduwa' didan paddungnay patala' dida, at hiyay dumalat hi pi'taguandan Apo Dios hi mid pogpogna.”

¹³ Ya inalin din Pharisees ay Hiyay, “Un'a ohan mangihtiguh odolmu, at hiyaat un mi'id mangu-lug hinan itudtudum!”§

¹⁴ Ya tembal Jesus an inalinay, “Ta”on un Ha”in ya anggay di mangihtiguh odol'u mu inila' an immannung nan inali' ti inila' di nalpuwa', ya inila' goh di umaya'. Mu da'yu ya aggyuyu inilay nalpuwa' ya hay umaya'.

¹⁵ Ya nan atonyun mangipanuh hi aat'u ya un nalpuh nomnom di tatagu, mu Ha”in ya bo'on hay pangipanuha' hi aat di tataguy immalia'.

¹⁶ Mu gulat ta hamadona' hinan punhumalyaa' at makulug di panumalya' ti adia' un oha ti waday ibba' an munhumalya an hi Aman nannag ay Ha”in.

¹⁷ Ti waday nitudo' goh hinan Uldinyun inalinay,

‡ **8:12** Waday balbalun ugalin ina'inat nan Hudyuh nan Behtan di A'ab'abbung ta way panginomnomandah din nanalimunan Apo Dios hinan o'ommoddah nan mapulun. Hay inatda ya tinolganday numbino'ob'on hi pitun balitu' an ipattu'an di hilaw an ma'alih candelabra unu minorah ta impaddungdah nan apuy an nangi-tuduh enengwada. § **8:13** Intudun din muntudtuduh nan Uldin an mid hulbin nan mangihtigun taguh odolna.

Gulat ta duway mun'ihligu ta mumpad-
dung di alyonda
at mahapul an kulugon tu'u.*

18 Ya Ha"iin di mun'ihliguh odol'u, ya ihliguana'
goh ay Aman nannag ay Ha"iin. At duwa amin
mun'ihligu an hiyah ne inalin nan Uldin tu'u."

19 Ya inalidan Jesus di, "Hay wadan Aman?"

Ya inalin Jesus di, "Agguya' inimmatunan ay
da'yu, at aggyuyu goh inilah Ama. Ti gulat ta
inimmatunana' ay da'yu at inilayu goh hi Ama."

20 Ya inulgud Jesus hanah din nun-
tuduwanah nan gettaw di Timplun Apo
Dios hinan kuwaltun nihinan di kahon an
ittuwan di pihhuh me'nong ay Apo Dios. Mu
agguyda dempap Hiya ti bo'on hiyay gutudnah
nangabulutan Apo Dios hi pampapandan Hiya.

*Hay Nangalyan Jesus hi Adi Abalanan nan
Hudyun Mangunud hinan Umayana*

21 Inalin goh Jesus ay diday, "Tayna' da'yu, ya
ipadahyun manganap ay Ha"iin, mu matoy ayun
agguy na'aliwan di baholyu, at nan umaya' ya adi
mabalin an umali ayu."

22 Ya inalin din Hudyuy, "Goh ta alyonay un wa-
day umayana ya adi tu'u abalanan an mangunud
ay Hiya? Undan patayonay odolna ta mid olog
tu'un umuy hi ayana?"

23 Ya tembal Jesus an inalinay, "Da'yu ya tun
lutay nalmuwanyu, mu Ha"iin ya nalpuwa' ad
abuniyan.

* 8:17 Deut. 19:15.

24 At hiyaat un'u inaliy, Hay atayanyu ya wagwaday baholyu. Immannung an adiyu ay kulongon din inali' hi aat'u at hay atayanyu ya wagwaday baholyu, at adi mabalin an umuy ayuh nan umaya'."

25 Ya inaldan Hiyay, "Hay aatmu mah?"

Ya tembal Jesus an inalinay, "Hay aat'u ya hiyah de din inulgu'ulgud'uh din hopapna ta nangamung ad ugwan.

26 Ya gulat ta pohdo' ya do'ol di ibaag'uh aat di nappuhih ugaliyuh pangipanuha' ay da'yu. Mu adi' ti hay intudun nan nannag ay Ha" in di hiyay alyo' ay da'yu ya anggay ti Hiya ya makulug an amin di alyona."

27 Ya aggyuda na'awatan hi un hay aat Amanan hi Apo Dios di gunna ulgudon.

28 Ya inalin Jesus di, "Awni ta hay pangihalangananyun Ha" in an Imbaluy di Taguy panginilaanyuh amakulug hatun ulgu'ulgudo' hi aat'u ya innilaonyu goh an bo'on hay pohpohdo' di ina'inat'u, ti an amin nan ina'inat'u ya nan inali' ya hay intudun Ama.

29 Ya nun'immapita' hinan nannag ay Ha" in, at adia' inganuy ti ato' an amin di mangipadenol ay Hiya."

30 At do'olday kimmulug eden inulgu'uldud Jesus.

Nan Paddungnay Himbut ya nan Bo'on Himbut

31 Inalin Jesus hinan Hudyun nangulug hinan inalinay, "Gulat ta inaynayyun mangunud eten itudtudu' at immannung an da'yuy tatagu'.

32 At i'innilayu nan Makulug an Ma'unud, at hiyay mamogpog hinan paddungnay ahimbutyu.”

33 Ya inalidan Jesus di, “Da'mi nan holag Abraham, at mi'id di ad himbut ay da'mi! Ya anaad ta inalim un waday mamogpog hi ahimbutmi?”

34 Ya inalin Jesus ay diday, “Immannung heten alyo' ti nan tatagun nabaholan ya paddungnay nan baholday nambut ay dida ti mi'id di abalinandan mangat hi maphod.

35 Ya immannung an paddungnay himbut nan nabaholan an tagu ti nan himbut ya adi mibilang hinan hina"ama. Mu nan imbaluy ya mibilang hi ohan didan hina"ama ta nangamung.

36 Ya gulat ta Ha'in an Imbaluy Apo Dios di mamogpog hi paddungnay ahimbutyu at umannung an ma'at ahan, at adi da'yu mahkay hubuton hinan baholyu.

37 Inila' an da'yuy holag Abraham, mu aggyuyu enyengoh hinan ugalina ti da'yu ya penhodyun patayona' ti adiyu kulugon tun itudtudu'.

38 Ya nan ulgudo' ay da'yu ya hay tinnig'uh wada' ay Ama, mu da'yu ya nan inalin di o'ommodyuy hiyay unudonyuh atonyu.”

39 Ya inalin din Hudyun Jesus di, “Hi Abraham di ommodmi!”

Mu inalin Jesus ay diday, “Gulat ta immannung an da'yuy nahamad an holag Abraham at enghonyu ina'inatnan maphod.

40 An amin di intudtudu' ay da'yu ya nan makulug an denggol'un inalin Apo Dios, mu gunyu impadah an mamatoy ay Ha'in damdama. Mu aggyu inat Abraham di umat hina!

41 Ti nan inat din ommodyuy hiyay eng'enghonyu.”

Ya inalidan Hiyay, “Adi ami umat hinan inikuk an mid inilanan amana! Ti na'i'innilan un oh'ohhah amamin hi Apo Dios!”

42 Ya inalin Jesus ay diday, “Gulat ta immanung an hi Apo Dios di hi Amayu at pohdona' ti nalpuwa' ay Hiya ta immalia' hitun luta. Ya bo'on Ha'in ad nomnom hinan immalia' ti unna' hennag ay Hiya.

43 Mu anaad ta adi ayu pa"innilan ten hapihapito'? Manu ay adi ayu pa"innila ti adiyu pohdon an donglon tun hapihapito'.

44 Mu da'yuy holag nan ommodyun hi Satanas, ya hay pohdon amayuy hiyay pohdonyun anunon! Ya pimmatopatoy hi Satanas an nete"ah din hopapna ta nangamung ad ugwan, ya agguyna ahan inunud nan Makulug an Tugun ti mi'id ah makulug hi ugalina. Ya munlangkak ti hiyah ne gagangaynan hiya ti nan pohdonah aton ya hiyay unudona ti hay aat di ugalina ya munlangkak, ya an amin hanan langkak di tagu ya hiyay dumalat.

45 Ya umat hina goh di ugaliyu, at hiyaat unyu adi kulugon tun makulug an hapihapito'!

46 Undan waday nannig hi inat'uh nappuhi? Immanung tun alyo'alyo', mu anaad ta adiyu kulugon?

47 Nan tagun Apo Dios ya unudonay Tuguna, mu da'yu ya adiyu unudon ti bo'on da'yuy tataguna.”

Hay Aat Jesus ya hi Abraham

48 Inalin din Hudyun Jesus di, “Tigom an immanung din inalimin iSamaria'a ti ten boholon

da'min Hudyu! Ya wada goh di neh'op ay He"ah nappuhin lennawa!”

⁴⁹ Ya inalin Jesus di, “Agguya' nahe'pan ti e'gona' hi Ama, mu pahiwona' ay da'yu.

⁵⁰ Ya bo'on hay pangipabagbagtuan di tagun Ha"in di gamgamo', mu waday ohah mamhod hi ipabagtua', at Hiyay manumalyah nan makulug di atona ya nan nappuhi.

⁵¹ Ya makulug tun alyo' ti nan tagun mangunud hinan ulgudo' ya adi matmattoy.”

⁵² Ya inalin din Hudyun Hiyay, “Immannung ahan an waday neh'op ay He"a! Ti natoy hi Abraham ya din numbino'ob'on an propeta, ya inalim udot un nan mangulug hinan Tugunmu ya adida matoy?

⁵³ Ya undan alyom di un He"ay nabagbagtu ya un din omod tu'un hi Abraham? Ti natoy, ya umat goh hidin propetan Apo Dios! Ya goh udot ta umat hinay panapitmu?”

⁵⁴ Ya tembal Jesus an inalinay, “Gulat ta Ha"in di mangipabagtuh odol'u ya mi'id di hulbina. Mu wada han ohan mangipabagtun Ha"in an hi Ama an hiyah ne inaliyuh Apo Dios an dayawonyu.

⁵⁵ Mu agguyyu inila Hiya, mu Ha"in ya inila' Hiya. Ya gulat ta alyo' hi un'u agguy inila Hiya at umata' ay da'yun munlangkak! Mu adi ihaut ti inila' ahan Hiya, at unudo' di Tuguna.

⁵⁶ Ya din omod tu'un hi Abraham ya mun'am'amlong ti inilanan tigonah den algaw an umalia'. Ya unat goh tinnignan immannung ya nidugah di amlongna.”†

† **8:56** Gen. 18:18. Itudun ten verse di aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali.

57 Ya inalin din Hudyun Jesus di, “Un'a udot unga an agguy immuy hi nabongle di tawonmu, ya inalim unmu tinnig hi Abraham?”

58 Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung heten alyo' ti Wagwadaa' Tuwali ya un mitungaw hi Abraham!”‡

59 Ya nun'alan din tataguy batu ta pangayang-dan Hiya. Mu nipo"oy hi Jesus, ya intadunan de ya nakak ta tinaynana din Timplun Apo Dios.

9

*Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Lala'in Nabulaw an Nete"ah Nitungawana**

Hay Aat ten Nabulaw an Lala'i

1 Hidin mundaldallanan amin da Jesus ya tinnigna han nabulaw an lala'in nete"ah din nitungawana.

2 Ya inalimin din intudtuduwanan Hiyay, “Apu, anaad ta nabulaw heten taguh nitungawana? Hay ad bahol nin—hiya, unu nan o'ommodna?”

3 Ya inalin Jesus di, “Bo'on hiyay ad bahol, ya bo'on goh hay bahol nan o'ommodnay dumalat hi nabulawana. Mu nabulaw henen tagu ta mipa'innilay abalanan Apo Dios an mangipa'adaog hi bulawna.

4 Ya nan mapatal di puntamuan di tatagu ti adida muntamuh mahdom. At umat ay ditu'u an mahapul an aton tu'u nan ipatamun nan namaal

‡ 8:58 Imbaag Jesus nan ohan ngadan Apo Dios an nan Wagwadaa' Tuwali (Ex. 3:14). * 9: Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

ay Ha" in ti awniat madatngan nan paddungnay mahdom an adi tu'u puntamuan.

⁵ Tun awada' hitun luta ya paddungnay patala' di nomnom di tagu ta innilaonday makulug."

⁶ Ya unat goh nalpah an inalin Jesus hana ya inlamutnay tukpanah din luta ta hiyay indenehnah nan matan din lala'in nabulaw,†

⁷ ya inalinan hiyay, "Umuyumu ihuan di angahmuh nan Lobong an Siloam" (ya hay ibalinana ya nahnag). Ya unat goh immuy din lala'in nangihuh angahna ya mittig din matana, at immanamut.

⁸ Ya unat goh tinnig din tinunglubna ya din tatagun nannig ay hiyah immada'adawana ya inaliday, "Undan bo'on hete din tagun u'umbun an umada'adaw?"

⁹ Ya inalin din udumnay, "Oo, hiya."

Mu inalin din udumnay, "Bo'on hiya ti un nin gingngohna."

Mu inalin din lala'in diday, "Ha" in hene din lala'in nabulaw."

¹⁰ Ya pa'ahhanhananda ahan an inalidan hiyay, "Hay na'at udot ta namag ya mittig di matam?"

¹¹ Ya inalinay, "Nan tagun alyondan hi Jesus ya inlamutnay tukpanah nan luta ta hiyay endenehnah tun mata'. Ya inalinay umuya' hinan Lobong an Siloam an mun'ihu. At unat goh immuya' ta nun'ihua' ya himbumagga ya mittig di mata'."

¹² Ya inalidan hiyay, "Hay wadan nen tagu?"

Mu inalinay, "Agguy'u inilay wadana."

† **9:6** Bahaom nan footnote di verse 14 ta innilaom di anaad ta inat Jesus hene.

Hay Nanamadan nan Pharisees hinan Numpa'adaogan Jesus

¹³ Inyuyda din lala'in nabulaw hidin hopapnah nan wadan di Pharisees.

¹⁴ Ya heden algaw an nangilamutan Jesus hinan lutah tukpanah nangipa'adaoganah nan nabulaw ya Habadun ngilin an pun'eblyanda.‡

¹⁵ Ya inalin goh din Pharisees ay hiyay, “Anaad udot ta mittig di matam?”

Ya inalinan diday, “Un endeneh Jesus di pito' hi mata'. Ya unat goh immuya' nun'ihu ya mittig.”

¹⁶ Ya inalin din udumnah nan Pharisees di, “Bo'on hi Apo Dios di nannag ay Jesus ti adina unudon di Uldin hi pun'eblyan hi Habadu!”

Mu inalin din udumnay, “Undan abalanan di tagun nabaholan an mangat hi umipanoh'an umat hinan inatna?” At nagodwada din Pharisees an dumalat hi Jesus.

¹⁷ Ya inalin goh din Pharisees hidin lala'iy, “Hay pangalim enen tagun nangiyadaog hinan bulawmu?”

Ya inalinay, “Hay inila' ya Hiya ya propeta.”

¹⁸ Ya adi kulugon nan Hudyuh un nabulaw heden lala'ih hopapna ya un immadaog an mittig mahkay di matana, at inayaganda din o'ommodna,

‡ **9:14** Hay itudun *Nan Mishnah* an liblun nangituduh nan numbino'ob'on an uldin di Hudyun inyammada ya inalinah nan Shabbat 108:20 di, “Nan mamhod an mangipa'adaog hinan taguh nan ngilin an Habadu ya paniaw hi unna ipatidtid di bayah hi matana, ya paniaw goh hi unna ilamut nan tukpanah nan luta ta medeneh hi matana.” Mattig an ta'on un hiyah ne inyuldin di Hudyu mu inat Jesus damdama ta ipa'innilanan mid hulbin nan inyuldinda.

19 ya inaldan diday, “Dan hiyah te din nabulaw an imbaluyyu? Ya undan nete"ah nitungawanay nabulawana? Ya anaad udot ta mittig di matana?”

20 Ya inalin din o'ommodnay, “Oo, hiyah te nan imbaluymn nabulaw an nete"ah nitungawana.

21 Mu agguymi inilay un anaad ta mittig di matana, ya agguymi goh inilay ngadan di nangipa'adaog hinan bulawna. At hiyay pangibaganyu ti ma'ilog, at inilanan mangibaag hi aatna!”

22 Ya manu ay inalin din o'ommodnah ne an agguya imbaag di aatna ti timma'otdah din Hudyu ti hinahapit nan Hudyun inalday wada ay di mangalih un Kristuh Jesus at pakakonda ta adida mibilang hinan himba'an an a'ammunganda.

23 At hiyaat un inalin din o'ommodnay, “Hiyay pangibaganyu ti ma'ilog!”

24 At impidwadan nangayag hidin lala'in nabulaw hidin hopapna, ya inaldan hiyay, “Ihapatam ay Apo Dios ta hay makulug di ibagam ay da'mi! Adi mabalin an immannung din inalim ti heden lala'in inalim hi nangiyadaog hi bulawmu ya inilamin nabaholan.”

25 Ya inalin din lala'iy, “Agguy'u inilah un waday baholna unu mi'id, mu hay inila' ya anggay ya nabulawa' hidin hopapna, mu ten ad ugwan ya mittig di mata'!”

26 Ya inaldan hiyay, “Hay inatnan he"a ta mittig di matam?”

27 Ya inalinan diday, “Intugtuga' an gun nangibaag, mu adiyu damdama donglon! Undan pohdonyun itugtugan donglon? Unyu dan goh pohdon an umunud ay Hiya?”

28 At inidutanda hiyan invaliday, “At he"ay ohan mangunud ay Hiya! Mu da'mi ya adimi unudon ti hi Moses di unudonmi!”

29 Ya invalida goh di, “Inilami an ni'hapit hi Apo Dios ay Moses ta indatnay Uldinan hiya, mu henen alyom an nangiyadaog hi bulawmu ya agguymi inilay nannag ay Hiya!”

30 Ya inalin din nabulaw an nipa'adaog di, “Umipanoh'ah nen inaliyu! Ihnay abalinana ti inyadaognay bulaw'u, ya anaad ta agguyyu inilay nannag ay Hiya?

31 Inila tu'u an adi idat Apo Dios hinan tagun nabaholan di abalinanan mangat hi umat hinan inat nen tagu ti nan tagun mange'gon ay Apo Dos ya nan mangat hi pohdonay pangidatana ya anggay.

32 Ya nete"ah nalmuwan tun luta ta nangamung ad ugwan ya mi'id ah ohah nundongol hi nangipa'adaog hi matan di nabulaw an nete"ah nitungawana.

33 Ya gulat ta bo'on hi Apo Dios di nannag enen lala'i at mi'id di abalinanan mangat hi umat hina!”

34 Ya tembaldan invaliday, “Din nitungawam ya nabaholan'a ta nangamung ad ugwan, ya ituduwan udot da'mi?” At pinakakda hiya ta adida ahan ibilang hiyah nan himba'an an a'amunganda.

Hay Aat di Paddungnay Nabulaw an Tagu

35 Dengngol Jesus an pinakak din Hudyuh nan himba'an di Hudyuh din lala'in immadaog di bulawna, at immuyna inanap, ya inalinan hiyay,

“Undan kulugom an immalih tun luta nan ma'alih Imbaluy di Tagu?”

³⁶ Ya inalin din lala'iy, “Apu, goh nin henen tagu? Ibaagmu ta kulugo!”

³⁷ Ya inalin Jesus ay hiyay, “Tinnigmu ti ten mi'haphapit ay he"ad ugwan.”

³⁸ Ya inalinay, “Apu, kulugo' He"a!” Ya nunhip-pih inayungan Jesus ta dayawona Hiya.

³⁹ Ya inalin Jesus di, “Manu ay immalia' hitun luta ya ta ma'uhigda nan kumulug ya nan adi kumulug ta ipa'adaog'u nan mamhod an mangulug an paddungnay nabulaw an nan adi pa"innilah nan Makulug an Ma'unud. Ya immalia' goh ta ipa'innila' an paddungnay nabulaw nan mangalih un mittig di matada an nan mangalih mid baholda an nan adi mamhod an mangulug ay Ha"in.”

⁴⁰ Ya din udumnan Pharisees an wah din nangngol ya inalidan Hiyay, “Akkay ta"on da'mi ya alyom goh di un ami ay paddungnay nabulaw?”

⁴¹ Ya inalin Jesus ay diday, “Gulat ta mid inilayuh aat di Tugun Apo Dios mu penhodyun manginnila at mid ah baholyu. Mu inaliyuy unyu inilay aat di Tugun Apo Dios, mu mi'id inilayu ti unyuat goh du'gon nan Nahamad an Tugun, at wagwada damdamay baholyu.”

10

Hay Nipa"el an Hay Aat nan Numpahtul hi Kalnilu

¹⁻² Inaynayun Jesus an nun'ul'ulgud, ya hay nipa"el di inulgudnan inalinay, “Immannung

heten alyo': nan mumpahtul hinan kalnilu ya hay pantaw nan kolal an ihi'ugan nan kalniluy owona. Mu nan tagun adina e'wah nan pantaw ta unna iyayat an humigup ya un mangakaw ta amhanay kalnilu.

³ Ya hay ipahigup nan tagun mun'adug hinan pantaw ya nan mumpahtul hinan kalnilu ya anggay, ya bo'on nan malgom an tagu. Ya immatunan nan kalnilun ipahtulna nan panapitnah pangayaganan dida, at mitnuddan hiyan pumitaw.

⁴ Ya impangpang'una didan umuy ipahtul, ya un'unudon nan kalnilun hiya ti inenghaanday hapitna.

⁵ Mu adida unudon di malgom an tagun aggyuda innila ti undaat goh lumayawda ti aggyuda inenghaan di hapitna."

⁶ Ya henen inulgud Jesus an nipa"el ya aggyuda na'awatan.

⁷ At inalin goh Jesus ay diday, "Immannung goh heten alyo': Ha"in di ay paddungnay Pantaw nan abung an ihi'ugan nan kalnilu an hiyay pange'wandah unda humigup.

⁸ Ya waday udumnan nahhun an immali ya un Ha"in, mu binalbaliyanda nan tatagu. Ya diday umat hinan mangakaw ta akawonda nan paddungnay kalnilu. Mu nan paddungnay kalnilu' ya aggyuda inunud dida.

⁹ Ya Ha"in di ay paddungnay Pantaw di abung nan kalnilu ti nan paddungnay kalnilun humigup hinan abung ya nan tagun mangulug ay Ha"in ya mabaliwan. Ya halimuna' dida ta umatdah nan kalnilun pumitaw ta umuyda mannig hi ononda

ya unda goh humigup.

¹⁰ Mu hay aton nan mangakaw hi unda umuy hinan kolal di kalnilu ya unda mangakaw, ya pumatoy, ya puma"ih nan gina'u. Mu Ha"in ya immalia' ta way aton nan mangunud an mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna ta na'ahhamad di itaguanda.

¹¹ Ya Ha"in goh di umat hinan Nahamad an Mumpahtul an mangiyabulut hi ataya' ti nan panalimuna' hinan kalnilu.

¹² Ya nan malagbuan an mun'adug ya bo'on hiya nan Nahamad an Mumpahtul, ya bo'on hiyay ad kalnilu. At wa ay di tigonah umalih ahuh* inalahan an mangihdah nan kalnilu ya taynana dida ta lumayaw. At pumpudug nan ahuh inalahan nan kalnilu ta dapopona, at mun'iwa'atda.

¹³ Ya manu ay lumayaw nan malagbuan an mun'adug hinan kalnilu ti bo'on hiyay ad kalnilu, at hiyaat unna adi halimunan dida.

¹⁴⁻¹⁵ Ya Ha"in di Nahamad an Mumpahtul hitun tatagu. Inilaa' ay Ama, ya inila' goh Hiya. Ya umat goh hinan paddungnay kalnilu' ti inila' dida, ya inilaa' goh ay dida. Ya abuluto' di ataya' ta way aton nan tatagun mabaliwan an umat hinan mumpahtul hi kalnilun baliwana didan ta'on unna iyatoy.

¹⁶ Ya waday udumnan tatagun bo'onda Hudyun aggyu niddum ay ditu'u, mu dida goh di tatagu'. Ya dongloday Tugun'u, at baliwa' goh dida. Ya an amin di tatagun mangulug ay Ha"in ya ohadan himpampun, ya ta Ha"in di mangipapto' ay dida

* **10:12** Unu nan ma'alih wolf.

an umat hinan mumpahtul hinan himpampun an kalnilu.

¹⁷ Ya pohpohdona' ay Ama ti abuluto' di ataya' ta way ato' an mamahuan.

¹⁸ Ya adi mabalin an hay tataguy ad nomnom hi atondan mamatoy ay Ha" in ti Ha" in di mamhod an mangidawat hi odol'u ta patayona'. Ya indat goh Amay pange'koda' hi odol'un mapatoy, ya okoda' goh hi amahua'. Hiyah ne biyang'u ti hiyah ne inalin Ama.”

¹⁹ At nungogodwa din Hudyun dumalat henen inalin Jesus.

²⁰ Ya inalin di do'do'ol ay diday, “Mun'angaw henen tagu, ya nahe'pan goh! At goh ta dongdonglonyuy alyona?”

²¹ Mu inalin din udumnay, “Undan umat hinay panaphapit di tagun nahe'pan? Undan way abalinnan nan dimunyun mangipa'adaog hi matan nen nabulaw?”

Hay Nan'ugan nan Hudyun Jesus†

²² Hidid Jerusalem ya lawang, ya nadatngan nan algaw an Gotad hi Punnomnoman nan Hudyuh Nangipaphodandah nan Timplun Apo Dios hidin hopapna.‡

† **10:21** Na'at hidin lawang (December), 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ‡ **10:22** Wada goh di tulun ngadana an nan Gotad di Hanukkah, ya nan Gotad di Nidawatan, ya nan Gotad di Way Hilawna. Hidin nun'alian Antiochus Epiphanes IV (175-164 B.C.) ya pinuhinay Timplun Apo Dios ti ene'nongnay babuy hinan pun'onngan, mu hidin December 165 B.C. ya lenenehan Judas Maccabeus, ya indawatnan Apo Dios. Heten gotad di panginomnomandah nan na'at hidi, ya gun na'at hi December.

²³ Ya hidin nundaldallanan amin da Jesus hidih nan gettaw di Timplun Apo Dios hinan alyondan Balkon Solomon

²⁴ ya na'amungda din Hudyuh wadanmi, ya inalidan Hiyay, “Ibaagmuy makulug ay da'mi ta adi ami munduwaduwa. Dan He"ay Alin Pento' Apo Dios an ma'alih Kristun mumpapto' hi tagu, unu bo'on?”

²⁵ Ya tembal Jesus an inalinay, “Ina'alli' ay da'yu, mu adia' damdama kulugon. Ya ato'ato' di adi olog di tagun mangat ti indat Apo Dios di abalina' ta hiyay panginnilaan hi unna' hennag ay Apo Dios.

²⁶ Mu adia' kulugon damdaman da'yu ti bo'on da'yuy paddungnay kalnilu'.

²⁷ Ti nan paddungnay kalnilu' ya donglon-day alyo', ya inila' goh dida, ya unudona' an umat hinan kalnilun unudonda nan alyon nan mumpapto' ay dida.

²⁸ Ya an amin nan mangulug ay Ha"i'n ya Ha"i'n dumalat hi pi'taguandan Apo Dios hi mi'id pog-pogna, ya adida ahan milahhin ay Hiya. Ya mi'id ah ohah waday abalinanan mamloh ay didan Ha"i'n.

²⁹ Ya mi'id ah ohah ipaddungan Ama ti na'abbagbagtu ahan, at idatna didan Ha"i'n, ya mi'id ah ohah way abalinanan mamloh hinan pumpapto'an Aman dida.

³⁰ Ya numpaddung amin Ama ti un ami oha.”

³¹ Ya nun'alan goh din Hudyu din batu ta impid-wadan nampan Hiya. §

§ **10:31** Din nahhun ya nibaag hinan Jn. 8:59.

32 At inalin Jesus ay diday, “Do'ol di maphod hi inat'uh inalin Amah ato' an adi olog di tagun mangat an tinnigyu. Mu undan waday ohan dane han inat'uh dumalat hi pampaanyun Ha'in?”

33 Ya inalin din Hudyun Hiyay, “Bo'on nan maphod an inatmuy dumalat hi pampaanmin He"a, ti hay dumalat ya nan namahalam hi nangipa'ampaam ay Apo Dios! Ti un'a udot tagu, ya ipaddungmuy odolmun Hiya!”

34 Ya inalin Jesus ay diday, “Waday nitudo' hi Hapit Apo Dios an nangituduh aat nan ap'apuh penghanan inalinay,

Umat ayuh Apo Dios.*

35 Ya immannung henen impitudo' Apo Dios, ya adi goh ma'ma"ubah ta nangamung. Nan tatagun pento' Apo Dios an mangibabbaag hinan Hapit-nay inalinah umat ay Apo Dios.

36 Ya Ha'in di pento' Apo Dios an hennagna ta immalia' hitun luta. At anaad ta alyonyuh un'u pinahiw hi Apo Dios hi nangalya' hi unna' Im-baluy ay Hiya?

37 Gulat ta tun ato'ato' ya adina ipa'innilan hi Amay nangipatamu at ta"on hi unna' adi kulugon.

38 Mu gulat ta nan ato'ato' ya ipa'innilanan hi Apo Dios di ad tamu ya ta"on un bo'on Ha'in di kulugonyu mu nan inat'uy hiyay kulugonyuh un hi Apo Dios di nangat. Ti atonyu ay at innilaonyun wadan Ha'in hi Apo Dios, ya wadaa' goh ay Hiya.”

39 Ya inalida goh ta dapopondah Jesus, mu nunligud ya limmayaw.

* **10:34** Psa. 82:6.

⁴⁰ At nakak hi Jesus hidi, ya immuy bimmad'ang hinan Wangwang an Jordan hidih nan way num-bonyagan John hidin hopapna ta hidiy nihinana.

⁴¹ Ya do'ol di tatagun immuy hi wadana, ya inaliday, “Mi'id inat John hi adi olog di tagun mangat, mu an amin di inalinah aat ten tagun hi Jesus ya immannung an amin.”

⁴² At do'olday tatagun kimmulug ay Jesus hidi.

11

*Hay Aat Lazarus**

Hay Natayan Lazarus

¹ Wada han tulun hina"agin nunhitud Bethany an da Lazarus[†] ya hi Mary,[‡] ya hi Martha.[§] Mu nundogoh han agidan hi Lazarus.

² Ya hi Mary din babain nangihiit hi bangbangluh nan hu'in Jesus, ya hay buu'nay namu'nahna.*

³ Ya daden duwan nunhin'agin binabaiy nangi-paad ay Jesus ti wah nan nob'on an babluy an inaliday, “Apu, nundogoh han ligwam an hi Lazarus an pa'appopohdom!”

⁴ Ya unat goh dengngol Jesus di aat Lazarus ya inaliday, “Manu ay niyabulut an nundogoh hiya ya bo'on hay atayanay dumalat ti hay ipabagtuhan

* **11:** Mid mapto' ya na'at hidin lawang (December) hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **11:1** Hiyah ne ngadanah nan hapit di iGreece, ya hiyah ne ngadan an *Eleazar* hinan hapit di Hudyu. Ya hay pohdondan ibaga ya *hi Apo Dios di bimmadang*. ‡ **11:1** Agguy tu'u inilay pohdon ten ngadan an ibaga. § **11:1** Hay pohdonan ibaga ya *babai*. * **11:2** Jn. 12:3.

Apo Dios, ya ta way ato' goh an mipabagtun Imbaluyna.”

⁵ Ya penpenhod Jesus da Martha ay Mary, ya hi Lazarus.

⁶ Mu aggyuy immuy hi wadanda ti nihina pay hidih nan babluy an wadanah duway algaw.

⁷ Ya unat goh nalpah di duway algaw ya inalin Jesus ay da'min intudtuduwanay, “Mumbangngad tu'uh nan Provinciad Judea.”

⁸ Ya inalimiy, “Apu, din nakakan tu'ud Judea hidin hopapna ya hi'itangan puntapa da'a, ya goh ta alyom un tu'u mumbangngad hidi?”

⁹ Ya inulgud Jesus han nipa"el an ulgud ta panginnilaanmih un bo'on hiyay gutud di atayana ti aggyuy nalpah di tamuna, ya inalinay, “Gulat ta ete”an nan tagun muntamuh nan mawa'ah ya adukkoy di algaw hi puntamuana.

¹⁰ Mu gulat ta hay mahdom hiyay pundalanana ya mahalibdudan ti helong.”

¹¹ Ya unat goh inalin Jesus hana ya inalina goh di, “Hi Lazarus an ligwa tu'u ya nolo', mu awni ta umuya' at banguno'.”

¹² Ya inalimiy, “Apu, maphod hi un nolo' ta way aton nan dogohnan umadaog.”

¹³ Mu hay pohdon Jesus an alyon hi nolo'an Lazarus ya natoy, mu hay inilami ya un nolo' ya anggay.

¹⁴ At immohag Jesus an inalinay, “Natoy hi Lazarus,

¹⁵ ya maphod ta mi'ida' hidih nundoghana ta way panniganyuh ma'at ta way kumuluganyu. At umuy tu'u tigon hiyah wadana.”

16 Ya hi Thomas (an mungngadan hi Didymus[†]) di nangalin da'miy, “Mi'yuy tu'un Apu tu'u ta mi'yatoy tu'un Hiya!” At immuy ami.

Nan Mummahu ya Mangidat hi Ataguan an hi Jesus

17 Unat goh dimmatong amin da Jesus ad Bethany ya inalin di tatagun Jesus di, “Miyapat[‡] ad ugwan hi algaw hi naluh hi nilubu'an Lazarus.”

18-19 Ya hay abung da Mary ya han agin-an hi Martha ya do'olday immuy hi tatagu ta al'alu'onda dida[§] ti nunheglay lungdayadah natayan han agidan hi Lazarus. Danen tatagu ya nalpudad Jerusalem ti neheggon ad Bethany an un nin tuluy kilomitluy andagwina.

20 Ya unat goh dengngol Martha an na'uy hi Jesus ya immuy ta damuwona Hiya. Mu nataynan hi Mary hi abungda.

21 Ya inalin Martha ay Jesus di, “Apu, gulat ta imma"ali'aat agguy natoy han agimi!”

22 Mu inila' an ta"on ad ugwan ya gulat ta way ibagam ay Apo Dios at atona.”

[†] **11:16** Hay pohdon daten duwan ngadan an ibaga ya *nundupel*. [‡] **11:17** Kinulug nan udumnan Hudyu an adi umadagwiylennawan di natoy hi tulu an algaw ti pohdonan mumbangngad hinan odolna, mu nan miyapat an algaw ya umadagwi mahkay, at adi mumbangngad. [§] **11:18-19** Hay timpun di punlungdayaan nan Hudyuh un way matoy ya 37 an algaw an na'uhi'uhig hinan tulun grupun di algaw: (1) nan hopap di algaw hi engganah nan miyatlu ya nidugdugah ahan di punlungdayaanda, ya (2) nan miyapat hi engganah miyapituy algaw ya nidugdugah di punlungdayaanda, ya (3) nan miyawaluh engganay miyatulumpulu ta pitun algaw ya nidugah goh damdamay punlungdayaanda.

23 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Mamahuan han agiyu.”

24 Ya inalin Martha di, “Inila' an mamahuan hi awnih angunuhnah amahuan an amin di tatagun nun'atoy.”

25 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ha'in di mummahuh tagu, ya Ha'in goh di mangidat hi ataguanda. At nan tatagun mangulug ay Ha'in ya ta'on unda matoy ti mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.

26 Ya nan tatagun mangunud ay Ha'in hi mi'tagun Apo Dios ya adida ipidpidwan matoy. At kulugom hete?”

27 Ya inalin Martha ay Hiyay, “Apu, kulugo' an He"ah Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios hi mangipapto' hitun tatagu ti He"ay Imbaluynan intulagnah umalih tun luta!”

Hay Limmugwaan Jesus

28 Unat goh nalpah din inalin Martha ya imanamat hi abungda ta inayaganah Mary. Ya inyohhadan nunhapit, ya inalin Martha ay hiyay, “Immalih Apu tu'u an nen ipa'ayag da'a.”

29 Ya unat goh dengngol Mary din inalin Martha ya natana'dog, ya immuy hi awadan Jesus.

30 Mu aggyu ni' dimmatong hi Jesus hinan higib ti nataynan eden wadan di nanamuwan Martha ay Hiya.

31 Ya unat goh tinnig din Hudyun wah dih abung da Mary an mangal'alu' ay hiya an himbumagga ya nakak hi Mary at inunudda hiya ti inalidan un umuy goh hinan way lubu' din aginan kumila.

32 Ya unat goh immatam hi Mary hi wadan Jesus ya tinnigna Hiya, ya nunhippiah inayungana, ya inalinay, “Apu, un adya imma” ali'a at agguy natoy han agimi!”

33 Ya hidin tinnig Jesus hiyan kimmila ya umat goh hidin nitnud ay hiyan Hudyu at inggohgohana dida, ya nidugah di nunlungdayaana.

34 Ya inalinan diday, “Hay nangilubu'anyun hiya?”

Ya inaliday, “Umali'a, Apu, ta umuy tu'u tigon.”

35 Ya limmugwah Jesus.*

36 At inalin din Hudyuy, “Ongol ahan di pamhodnah† nan natoy!”

37 Mu inalin din udumnay, “Hiyay nangipa'adaog hinan matan din nabulaw an lala'i, ya anaad udot ta agguyna impa'adaog din dogoh Lazarus ta agguy natoy?”

Hay Namahuan Lazarus

38 Nidugah di nunlungdayaan Jesus, at immuy hinan way lubu' an natangliban hidin ongol an batu.

39 Ya inalin Jesus di, “Anonyu nan tanglib!”

Mu inalin Martha an agin din natoy di, “Apu, nanattoy! At mun'agub ti opat di algaw di naluh hi nilubu'ana!”

* **11:35** Hete ya ho'ho'dod ahan an verse an nitudo' hinan Biblian di Ayangan ya Biblian di English (ti un 16 an letrah nan Ifugao ya 9 an letrah English an ta'on un 16 an letrah nan Biblian di iGreece), mu nan immannung an ho'ho'dod ahan an verse hinan Biblia ya I Thess. 5:16 an nitudo' hinan Biblian di iGreece (ti un 14 di letra an ta'on un 21 di letrah nan Ifugao ya 14 an letrah nan English). † **11:36** Hiyah ne hapit di iGreece an *phileo* ti hiyah ne nan pamhod di nunhin'agi.

⁴⁰ Ya inalin Jesus ay hiyay, “Oo, mu inali' ay he"ay gulat ta waday pangulugmu at tigom di umipano'h'an mangipabagtun Apo Dios.”

⁴¹ At inaanda din tanglib. Ya intangad Jesus ad daya, ya inalinay, “Ama, munyamana' ay He"a ti dengngola'.

⁴² Inila' an dodonglona', mu manu ay alyo' hete ta way aton tun tatagun mangngol, ya ta way atondan mangulug an He"ay nannag ay Ha"in.”

⁴³ Ya unat goh nalpah an inalin Jesus hene ya enlotnan nangalih, “Lazarus! Bumuhu"a!”

⁴⁴ Ya bimmuhu' hi Lazarus an nateteplogan hidin teplag di natoy an ta"on nan hu'ina, ya ngamayna, ya nan angahna.

Ya inalin Jesus ay diday, “Ubadonyu nan teplagna ta punggina'uonyu ta way atonan umanamut.”

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Jesus

⁴⁵ Tinnig din do'ol an Hudyun nitnud ay Mary din inat Jesus, ya kinulugda Hiya.

⁴⁶ Mu waday udumnan didan immuy hinan Pharisees ta inulgudday inat Jesus an nummahun Lazarus.

⁴⁷ Ya na'amungda din Pharisees, ya din a'ap'apun di papadi, ya din a'ap'apun di Hudyu ya inaliday, “Hay aton tu'u nin? Ti henen tagu ya gunna ato'aton nan umipano'h'an adi olog di tagun mangat!

⁴⁸ Ya gulat ta adi tu'u ipadinong at kulugon an amin nan tatagu Hiya, at boholon ditu'uh nan u'upihyal an iRome, at pa"ionday Timplun

Apo Dios hitud Jerusalem, ya binahbah ditu'un Hudyu!”

⁴⁹ Ya wada han ni'yamung ay didan hi Caiaphas di ngadana an Nabagtun Padin den tawon,[‡] ya inalinan diday, “Mi'id ahan ah inilayuh atonyu!§

⁵⁰ Dan aggyuyu inila an onaynah un ohay taguh mangiyatoy ay ditu'u ta mipaphod tu'un amin ta bo'on an amin tun tataguy ma'ubah?”

⁵¹ Mu bo'on hiyay ad nomnom enen inalina, ti hi Apo Dios di nangipanomnom hinan inalinan ma'at an hi Jesus di mangiyatoy hinan Hudyu.

⁵² Ya bo'on dida ya anggay di iyatoyna, ti matoy hi Jesus ta way aton nan tatagun Apo Dios hinan numbino'ob'on an babluy hitun lutan malam-mung ta himpampunda an paddungnay unda oha.

⁵³ Ya nete"an den algaw ya nunhahapitda din a'ap'apun di Hudyuh atondan mamatoy ay Jesus.

⁵⁴ At adi ami umuy munle'le'od ay da Jesus hinan abablubabluy hinan Provinciad Judea hi un waday tataguh mannig ay Hiya, at immuy amih dih nan ohan higib an mungngadan hi Ephraim an nehegon hinan mapulun ta hidiy ni'hinanmin amin.

[‡] **11:49** Bahaom nan footnotes di Mat. 26:3 ya Lk. 3:2 ta innilaom di dalatna ta hiyay Nabagtun Padin den tawon. § **11:49**

Adi bumain nan Sadducees an mangipaha'it hi nomnom nan tatagu an ta"on unda punha'iton di nomnom nan ibbadan Sadducees. Hi Flavius Josephus (37-100 A.D.) an nuntudo' hinan historyn di Hudyuh din penghana ya intudo'nay, “Nan Sadducees ya impaha'itday nomnom nan i'ibbadan Sadducees an umat hinan inatdan nangipaha'it hi nomnom nan bunag.” Ya hi Caiaphas ya niddum hinan himpampunda.

*Hay Timpun di Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hidin Tatagu**

⁵⁵ Ya unat goh magadyuh an madatngan din Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hidin Tatagu ya do'olday tatagun nalpuh nan abablubabluy an immuy ad Jerusalem an mangat hinan ugalida ta way aton di nappuhin mapaniaw hi odoldan ma'aan ta way atondan midadaan ya un madatngan nan gotad.

⁵⁶ Ya ana'anapondah Jesus. Ya unat goh na'amungdah nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya numbabaggaandan inaliday, "Umali nin hi Jesus hitun gotad, unu adi?"

⁵⁷ Ya enetlod nan ap'apun di papadi ya nan Pharisees hinan tatagu ta wa ay di mannig hi wadan Jesus ya imbagadan dida ta way atondan mampap ay Hiya.

12

¹ Onom di algaw ya un madatngan nan Gotad an Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu, at immuy hi Jesus ad Bethany an babluy din natoy an minahuan Jesus an hi Lazarus.

*Hay Nangihitan han Babaih Nanginan Danum hi Hu'in Jesus**

(Mat. 26:6-13; Mk. 14:3-9)

* **11:54** Henen gotad ya ma'at hinan Nisan/Abib 14 (Opatna), 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus, ya hiyay March-April hinan calendar tu'u. Mu heten algaw ya Nisan/Abib (Alemana) 8, 30 A.D. (Jn. 12:1). * **12:1** Na'at hidin Nisan/Abib (March-April) 12 (Adwana), 30 A.D. hinan Simana Santa an Gutud di Nipaligligatan Jesus (Mk. 14:1).

² Ya indadaanday pe"anan Jesus ay dida ti minangilida Hiya, ya hi Martha di nangipapto' hi ma'an, ya ni'yubung han aginan hi Lazarus ay Jesus hinan lamehaandah pangananda.†

³ Ya innal Mary din na'angnginan lanan danum an nard an ma"aphod ahan di hunghungna, mu hay nittun de ya duway howo', ya inhiit-nah hu'in Jesus, ya pinu'nahanah buu'na. At ma'ahhungnung din bangbanglu eden abung.

⁴ Ya wah di ohan da'min intudtuduwang Jesus an hi Judas Iscariot an mangitudun Jesus ta dapoponda an nanamyaw hinan inat Mary an inalinay,

⁵ “Adyu'ah ten lana ti gulat ta un ila'u at do'ol hi pihhuy midat hinan nun'awotwot! Ti hay balulna ya heldun di ohah taguh hintawon.”

⁶ Ya inalinah ne an ay paddungnay unna igoghohan nan nun'awotwot, mu adina, ti manu ay umat hinay nangalina ya un mangakaw ti hiyay mangmangdon hinan luyun ittuwan di pihhuh idat di tatagun dida, mu pun'ipo"oytay udumna.

⁷ Ya inalin Jesus ay hiyay, “Adim amuyuan hiya! Ya okod hiya ta ipo"oyta nan na'angangan lana ta nangamung madatngan nan algaw hi pangidadaanah odol'un milubu'.

⁸ Ti wagwada damdaman da'yu nan nun'awotwot hi pangidatanyuh nan gohgohyu, mu Ha'in ya awniat mi'ida' ay da'yu.”

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Lazarus

† 12:2 Agguy ni'yibun nan Hudyuh nan lamehaanda ti unda ni'yubung.

⁹ Ya unat goh dengngol din do'ol an Hudyu an wah Jesus ad Bethany ya immuydah di ta tigondah Jesus, ya penhodda goh an pi'tigaw hi Lazarus an minahuan Jesus.

¹⁰ Ya inalin goh din a'ap'apun di papadi an pi'patoydah Lazarus

¹¹ ti nan namahuanay dumalat hi agguy nan-gunudan nan tatagun dida, ti hi Jesus kinulugda.

Hay Nangalyan nan Tataguh un Alih Jesus hi Inayanad Jerusalem‡

(Mat. 21:1-11; Mk. 11:1-10; Lk. 19:28-40)

¹² Unat goh nabiggat ya do'olday tatagun wah did Jerusalem an ne'egtad. § Ya unat goh dengngoldan na'uy hi Jesus an dumatong ad Jerusalem

¹³ ya nun'aladay tubun di palma an umat hi liyug, ya immuyda dinamuh Jesus. Ya nun'it'u'dan inality,

“Nabagbagtuh ten Ali tu'u!

Ya mi'id popgog di panapihapitan nan tataguh

amaphodan nan Ali tu'un Pento' Apo Dios!

Ipaphod Apo Dios nan Alin di i'Israel!”*

‡ **12:11** Na'at hidin Nisan/Abib 10 an ma'alih Palma an Dumingguh din 30 A.D. hinan Simana Santa an Gutud di Nipaligligatan Jesus. § **12:12** Heten algaw an Dumingguh nan mapuyaw ta engganah nabiggat an Lunes an gutud di pamto'an nan Hudyu nan uyaw an kalniluda an mid ah ganitna ta ay mibalud hiyah opat di algaw ta engganay un madatngan di Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyu din Penghana an mete"ah Opatnah nan mahdom (Ex. 12:1-13). At paddungnay inalin Jesus hinan Hudyu eden algaw di, “Ha" in di Uyaw an Kalniluyu, at pot'ona' ni' ahan!”

* **12:13** Psa. 118:25-26.

14 Ya inah'upan Jesus nan uyaw an dongki, ya nuntakay, at nipa'annung din impitudo' Apo Dios an inalinay,

15 “Adi ayu tuma'ot an tatagud Jerusalem ti na'uy nan Aliyun nuntakay hinan uyaw an dongki.”†

16 Ya agguymi inilan intudtuduwan Jesus din immayanmid Jerusalem hi un ipa'annung Jesus henen nitudo', mu unat goh hidin namahuana ya ninomnommin impa'annungna din nitudo'.

17 Ya din tatagun ni'yuy ay Jesus hidin nangayaganan Lazarus hinan nilubu'anah din nummahuana ya inulgudday tinnigda.

18 Ya hiyah te dimmalat hi nanamuwan din do'ol an tatagun Jesus ti din dengngoldan inatnan umipanoh'a.

19 Ya unat goh tinnig din Pharisees an do'ol di tatagun mundayaw ay Hiya ya nunhahappitan-dan inaliday, “Hay aton tu'u mah? Ti ten an amin di tatagu ya unudonda Hiya, at mid olog tu'un mangipadinong hinan atona!”

Hay Namhodan nan iGreece an Mannig ay Jesus

20 Wadaday iGreece an Hentil an ni'yuy ad Jerusalem an mundayaw ay Apo Dios eden gotad.

21 Ya immuydan Philip an iBethsaida hinan Provinciad Galilee, ya inalidan hiyay, “Apu, pohdonmin tigon hi Jesus.”

22 At immuy hi Philip ay Andrew ta immuydan duwan nangali ay Jesus an waday mamhod an mannig ay Hiya.

† 12:15 Zech. 9:9.

23 Ya tembal Jesus an inalinay, “Magadyuh di gutud hi ipabagbagtua' an Imbaluy di Tagu.

24 Ya immannung heten alyo': adi dumo'ol nan oho' hi un adi meho' hinan luta ya napitay. Ti gulat ta humangaw henen neho' at do'ol di bungana. Ya umat hinan ataya' ti milubu'a', mu unat goh mamahuana' ya baliwa' di do'ol hi tatagu.

25 Ya nan tagun hay itaguanah tun lutay hunnonah nomnomnomon ya milahhin ay Apo Dios hi mi'id pogpogna, mu nan tagun adina hunnon an nomnomon di itaguanah tun luta ya mi'tagun Apo Dios hi munnononnong.

26 Ya nan tagun mamhod an mangitamun Ha" in ya mahapul an unudona'. Ya nan baal'un mangat hina ya awniat mi'yalidan mi'hitun Ha" in ad abuniyan. Ti an amin di mangitamun Ha" in ya ipabagtun Ama.”

Hay Nangulgudan Jesus hi Atayana

27 Inalin Jesus di, “Munha'it hi punnomnoma! Gulat ta alyo' ay Amay, Adia' ni' mipaligligat ad ugwan ta adia' matoy! Mu adi mabalin an alyo' hene ti hiyaat unna' nahnag ta umalia' an mipaligligat ad ugwan.”

28 Ya inalin goh Jesus di, “Ama, ipattigmuy anabagtum!”

Ya waday nambal ad abuniyan an inalinay, “Impattig'uy anabagtu', at ipidwa' goh an mangat.”

29 Ya dengngol nan tatagun wah din na'amung nan himmapit, ya inoliday, “Un immidul!”

Ya inalin din udumnay, “Waday anghel Apo Dios an ni'hapit ay Hiya!”

³⁰ Ya inalin Jesus hinan tataguy, “Manu ay waday himmapit ad abuniyan ya bo'on Ha'in dimmalat an unna ipadngol ay da'yu ta hiyay panginnilaanyuh un dengngol Apo Dios di inali' ay Hiya.

³¹ Ti magadyuh di gutud hi pummoltaan Apo Dios hinan tataguh tun lutan adi kumulug, ya magadyuh goh di a'abakan nan ap'apun an amin di nun'appuhin tataguh tun lutan hi Satanas.

³² Ya hay ihalangana' di hiyay a'al'alu'an nan tatagun nunhitun amin hinan abablubabluy ta kulugona'.”

³³ Ya manu ay inalinah ne ta ipa'innilanan diday aat di atayana.

³⁴ Ya tembaldan invaliday, “Hay inilamih nitudo' hi nitud'an nan inyuldin Moses ya alyonay, Hi Kristu ya minaynayun di ataguanah mid pog-pogna.‡ Ya anaad ta inalim hi un mihalangan nan Imbaluy di Tagu? Hay ngadan ne han Imbaluy di Tagu?”

³⁵ Ya inalin Jesus ay diday, “Ha'in an paddung-nay Potang ya un na'amtang di pi'hina' ay da'yu. At ad ugwan an wadaa' ay da'yu ya paddungnay napatalan ayu ta paddungnay dumalan ayuh nan patal an nan panguluganyuh nan Maphod an Tugun'u. At elanyu ta adi ayu mahelngan ti nan tagun paddungnay hay nahelngan di pange'wana ya mi'id tigonah umayana.

³⁶ Ad ugwan ya wagwada nan ay Potang ay da'yu, at maphod hi unyu kulugon nan ay Potang

‡ **12:34** Psa. 89:36; 110:4; Isa. 9:7; Dan. 7:14.

ta da'yuy ma'alih paddungnay napatalan an tagu.”

Hay Agguy Kimmulugan nan Hudyun Jesus

Unat goh nalpah an inalin Jesus hana ya tinaynana din tatagu, ya immuy nipo"oy.

³⁷ Mu ta"on un tinnitinnig nan Hudyuy ina'inat Jesus an adi olog di tagun mangat ya agguyda damdama kinulug Hiya.

³⁸ Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin intudo' nan propetan hi Isaiiah an inalinay,
 “Apu, mi'id nangulug hinan inulgudmi,
 ya mi'id nanginnilah aat din inatmun abalinam an mangat hinan adi olog di tagu.”§

³⁹ Ya imbaag Isaiiah goh di anaad ta adida kumulug, ti inalinay,

⁴⁰ “Ay paddungnay binulaw Apo Dios di matada ta adi mittig,
 ya ay paddungnay impahelot Apo Dios di nomnomda ta adida pa"innila.

At adida muntutuyuh baholda ta way ato' an mamaliw ay dida.”*

⁴¹ Ya manu ay inalin Isaiiah hana ti ay titinnignay ma'at hi awnin hay anabagtun Jesus, at inulgudnay aatna.

⁴² Ya do'olday ap'apun di Hudyun kimmulug ay Jesus, mu timma'otdah nan Pharisees, at agguyda inul'ulgud di aat di pangulugdah un way tatagu ti ini ya pakakonda dida ta adida mibilang hinan himba'an an a'amunganda.

§ 12:38 Isa. 53:1. * 12:40 Isa. 6:10.

⁴³ Ti danen tatagu ya pohpohdonday pangibilangan nan tatagun dida ya un nan pangibilangan Apo Dios ay dida.

Hay Hinapit Jesus hi Mihumalyah nan Tatagu

⁴⁴ Init'u' Jesus an inalinay, “Nan tagun mangu-lug ay Ha" in ya bo'on Ha" in ya anggay di kulugona ti ta" on un nan nannag ay Ha" in goh!

⁴⁵ Ya nan tagu goh an nanginnilah aat'u ya hiya goh di nanginnilah aat nan nannag ay Ha" in.

⁴⁶ Ya immalia' hitun lutan paddungnay Potang ta patala' nan nahelngan ti nan tagun adi kumulug ya ay paddungnay nahelnganda. Mu nan kumulug ay Ha" in ya adida mahelngan.

⁴⁷ Nan tagun mangngol hinan hapito' ta adina kulugon ya bo'on hay punhumalyaa' ay diday immalia' hitun luta, ti hay immalia' ya nan pamaliwa' hinan tatagu.

⁴⁸ Mu nan tagun mangngol hinan hapito' ta adida kulugon ya waday mihumalyan didah udum di algaw. Ti heden gutud di ahumalyaan an amin di tataguh nan angunuhna ya nan hinapit'uy mihumalyan didan aggyuy nangunud, at mamoltada.

⁴⁹ Ya manu ay mamoltada ti aggyuda kinulug din intudun Aman hi Apo Dios hi hapito' ti Hiyay ad nomnom an bo'on Ha" in.

⁵⁰ Ya gulat ta unudon nan tatagu nan intugun Ama at mi'tagudan Hiyah mi'id pogpogna. At tun hapito' ya immannung an Tugun Aman inalinan Ha" in ta ibaag'u.”

13

*Hay Na'na'at hidin Opatnah din Hopap di Simana Santa**

Hay Nangihuan Jesus hinan Hu'in nan Intudtuduwana

¹ Mabiggat ya hiyay Gotad di Hudyuh nan Pun-nomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu. Ya inilan Jesus an magadyuh goh di pumbangngadanah nan nalpuwanah wadan Amana, at taynana tun luta. Ya pohphodon Jesus nan nangulug ay Hiyah tun luta, ya impattignay pamhodnan[†] da'mi ta engganay un natoy.

² Ya hidin mangan amin da Jesus ya wah dih Judas an imbaluy Simon Iscariot. Ya impanomnom Satanas ay hiyay atonan mangitudun Jesus ta dapoponda.

³ Ya i'innilan Jesus an ene'kod Amanan amin di logom ay Hiya, ya inilana goh an hay nalpuwana ya hinan wadan Apo Dios, at Hiya goh di pumbangngadana.

⁴ At timma'dog hinan pangananda, ya inaanay ohah din lubangna, ya inyalewa'ohna din tuwalyah gitangna.

⁵ Ya innalna han batya, ya inittuwanah danum ta nun'ihuanay hu'imin intudtuduwana, ya pinu'nahanah din tuwalyan inyalewa'ohna.

⁶ Ya unat goh negpong ay Simon Peter ya inalin Peter ay Hiyay, “Apu, anaad ta ihuam di hu'i'?”

* **13:** Na'at hidin Nisan/Abib 14, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **13:1** Hiyah ne hapit di iGreece an *agape*.

⁷ Ya tembal Jesus an inalinay, “Agguymu inilay aat ten ato' ad ugwan, mu awniat innilaom.”

⁸ Ya inalin Peter ay Hiyay, “Adim ahan ihuan di hu'i'!”

Mu inalin Jesus ay hiyay, “Gulat ta adi' ihuan nan hu'im at adi'a middum ay Ha"in.”

⁹ Ya tembal Simon Peter an inalinay, “Apu, umat ay hina at bo'on hay hu'i' di ihuam ya anggay ta iddummuy ngamay'u ya ulu'!”

¹⁰ Ya tembal goh Jesus an hay nipa"el di nangalinnan inalinay, “Nan tagun nun'amoh ya mid ahan di di'ana, at adi mahapul hi un pidwon an ihuan an amin hana ti un anggay di hu'inah napipito'. At da'yun amin ya paddungnay mid di'ayu, mu waday ohan da'yun nadi'aan.”

¹¹ Ya manu ay inalin Jesus hi un mid di'adan amin an un ohay nadi'aan ti i'innilanan hiyah ne mangitudun Hiya ta dapoponda.

¹² At unat goh nalpah an inihuanan amin di hu'imi ya inlubungna din inaanan lubungna, ya numbangngad hidin pangananmi, ya ni'yubung. Ya inalanan da'miy, “Inilayu nin di aat nen inat'un da'yu?”

¹³ Inaliyuy Ha"in di muntudtudun da'yu, ya Ha"in hi apuyu, ya immannung an nepto' nan inaliyu.

¹⁴ Ya ta'on un Ha"in di muntudtudun da'yu ya Ha"in hi apuyu mu inihua' di hu'iyu damdama. At mahapul an unudonyuh ten inat'un da'yu ta hin'i'ihu ayuh hu'iyu.

¹⁵ At henen inat'un da'yu ya hiyay mangipattig ay da'yuh mahapul hi unudonyu, at umat goh

hinay atonyu.‡

¹⁶ Immannung heten alyo' ay da'yu: mid ah baal hi nabagbagtu ya un hay apuna. Ya umat goh hinan nahnag an bo'on hiyay nabagbagtu ya un nan nannag ay hiya.

¹⁷ Ya ten inilayuy aat ten makulug an intugun'u, ya unudonyu ay at umamlong ayu.

¹⁸ Mu waday ohan da'yuh adi' pi'yiddumon eten inali' ti i'innila' nan aatyun pento"u, ya waday ohan agguy'u pento'. Mu mahapul an mipa'annung nan impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

Han ibba' an gun ne"an ay Ha"in
ya hiyay nangipahugat ay Ha"in. §

¹⁹ Ya manu ay hunno' an alyon ay da'yu ya un ma'at ya ta hitun ipa'annungana ya hiyay panginnilaanyuh un Ha"in di Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hitun tatagu.

²⁰ Ya immannung heten alyo': nan tagun mangabulut hinan baal'u ya pi'yabulutu' goh ay hiya. Ya gulat ta abulutona' at ni'yabulutna goh hi Apo Dios an nannag ay Ha"in.”

Hay Nangibaagan Jesus hinan Mangipadpap ay Hiyah Awni

(Mat. 26:20-25; Mk. 14:17-21; Lk. 22:14-18)

²¹ Unat goh nalpah an inalin Jesus hene ya munha'it di punnomnomana, at inhamadnan nangalin da'min intudtuduwanay, “Donglonyuh

‡ **13:15** Nan udumnan kimmulug ya unudondah te, mu nan do'do'ol an kimmulug ya alyonday un nipa"el, at itudunay aton tu'un bumadang hinan tatagu. § **13:18** Psa. 41:9.

ten alyo' ti immannung an waday ohan da'yuh mangitudun Ha'in ta dapopona'."

²² Ya nuntitiggawan ami ti agguymi ahan inilay ngadan nen mangat ay da'min amin.

²³ Ya ha'in an pohpohdon Jesus, ya ni'yubunga' an neheggon ay Hiya.*

²⁴ Ya inyodmol Simon Peter ay ha'in ta ibaga' ay Jesus ta ibaagnah nen inalinan lala'i.

²⁵ At nahliga' ta nedelloha' ay Jesus, ya inali' di, "Apu, hay ngadan ne han ibbamin inalinim?"

²⁶ Ya tembal Jesus an inalinay, "Ihiwhiw'u nan tinapay ete ta nan tagun pangidata' ya hiyay mangitudun Ha'in ta dapopona'." At innalna din tinapay, ya inhiwhiwna, ya indatnan Judas an imbaluy Simon Iscariot.

²⁷ Ya unat goh innal Judas din tinapay ya nihu'lung hi Satanas ay hiya.

Ya inalin Jesus ay Judas di, "Ginalom, ya inatmu nan ninonomnommuh atom."

²⁸ Mu agguy inilan an amin nan wah nan lamehaan an me"an ay Jesus di aat nen inalin Jesus ay Judas.

²⁹ Ya hi Judas di mun'od'odon hinan ittuwan di pihhuda, at inalin din udumnah nomnomday un honogon Jesus hiyan umuy luma'uh mahapuldan den gotad, unu adi ay ya unna umuy idatan nan tatagun nun'awotwot hi pihhu.

³⁰ Ya unat goh innal Judas din tinapay an indat Jesus ya nonong ya nakak, mu heden nakakana ya nahdom.

* **13:23** Agguy intudo' John di ngadana ti bumain, mu hiya damdama.

Nan Balun Uldin Jesus

³¹ Unat goh nakak hi Judas ya inalin Jesus di, “Ad ugwan di ipattigan di anabagtu' an Imbaluy di Tagu. Ya Ha" in goh di dumalat hi ipattigan di anabagtun Apo Dios.

³² Immannung an Ha" in di dumalat hi ipattigan di anabagtuna, at hiyah te goh mahkay di pangipattigan Apo Dios hi anabagtu' an Imbaluy di Tagu.

³³ Ya da'yun ungunan popohdo', ya un na'amtang di idduma' ay da'yu. Ya awniat anapona' ay da'yu, mu adi ayu pa"ah'up. Ya ten ipidwa' an alyon din inali' hinan a'ap'apun di Hudyun inali' di, Nan umaya' ya adi mabalin an umali ayu.

³⁴ Ya waday balun iyuldin'un da'yu an hay aatna ya mumpopohhodan† ayu. Nunheglay pamhod'un da'yu, at umat goh hinay aat di pumpopohhodanyu.

³⁵ Ya gulat ta mumpopohhodan ayu ya hiyay panginnilaan an amin di tatagun da'yuy kumulug ay Ha" in.”

Hay Nangibaagan Jesus hi Pangihautan Peter ay Hiya

(*Mat. 26:31-35; Mk. 14:27-31; Lk. 22:31-34*)

³⁶ Inalin Simon Peter di, “Apu, hay wadan ne han umayam?”

Ya tembal Jesus an inalinay, “Adi'a pa"unud ay Ha" in hinan umaya' ad ugwan, mu awniat mangunud'an Ha" in.”

† **13:34** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

³⁷ Ya inalin Peter di, “Apu, anaad ta adia' pa"unud ay He"ad ugwan? Ti ta"on un da'a iyatoy hi un mahapul!”

³⁸ Ya inalin Jesus di, “Gulat ta mahapul unna' iyatoy ay he"a ya immannung dan an atom? Im-mannung heten alyo' ti mumpitluy pangihautam an alyom di agguya' inilan he"a ya un tumalanuy awitan.”

14

Nan Owon an Miyuy ay Aman Jesus

¹ Inalin Jesus di, “Adi ayu numanomnom ya munlungdaya ta unyuat kulugon hi Apo Dios ya kulugona' goh.

² Ti hidih nunhituwan Ama ya do'ol di punhituwan. At mumbanggada' ta umuy'u idadaan di ihinanyu. Ya gulat ta agguy immannung heten inali' at adi' alyon hi un wada.

³ Ya wa ay ta malpah an idadaan'uy ihinanyu at mumbanggada' ta damuwo' da'yu, ya initnud'u da'yu ta mi'hina ayun Ha"in.

⁴ Inilayuy atonyun mangunud ay Ha"in ta way atonyun umalih nan umaya'.”

⁵ Ya inalin Thomas ay Hiyay, “Apu, agguymi inilay umayam, at hay panginnilaanmi mah hi dalan?”

⁶ Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ha"in ya anggay di dumalat ya un way umuy hi wadan Ama. Ya Ha"in goh ya anggay di nalpuwan nan Nahamad an Tugun, ya Ha"in goh di dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna. Ya mi'id ah umuy hi wadan Amah un bo'on Ha"in dumalat.”

⁷ Ya inalina goh ay diday, “Ad ugwan ya inilayuy aat'u, at mabalin an inilayu goh di aat Ama. Ya ad ugwan ya inilayu mahkay di aatna, at tinnigyu goh Hiya.”

⁸ Ya inalin Philip ay Hiyay, “Apu, ipattigmun da'mih Amam, at adi ami munduwaduwa.”

⁹ Ya tembal Jesus an inalinay, “Uya'ay ninid-duma' ay da'yun amin ya anaad ta agguymu inilay aat'u, Philip, ta alyom hi un'u ipattig ay da'yuh Ama? Nan tagun nannig ay Ha" in ya tinnigna goh hi Ama.

¹⁰ Undan adim kulugon, Philip, an hi Ama ya wadan Ha" in, ya wadaa' goh ay Hiya? An amin tun intudtudu' ay da'yu ya tun ina'inat'un nete"ah din hopapna ya bo'on hay abalina' di nangata' ti hi Aman wan Ha" in di nangidat hi abalina' an nangat an amin ay dane.

¹¹ Ya mahapul an kulugonyun wadaa' ay Ama, ya wada goh hi Aman Ha" in. Mu gulat ta bo'on hay pangalya' ete panguluganyu mu kulugona' damdama ti nan ina'inat'u an adi olog di tagun mangat.

¹² Ya immannung heten alyo': nan tagun mangulug ay Ha" in ya abalinanan mangat hinan inat'un mid olog di tagun mangat. Ya abalinana goh an mangat hinan nidugdugah an ma'at ya un din ina'inat'u ti mumbanggada' hi wadan Ama, ta way ato' an mamadang ay da'yu.

¹³ Ya an amin di ibagayun Ha" in ya ato' an dumalat nan nanguluganyun Ha" in ta mipabagtuh Ama an dumalat ay Ha" in an Imbaluyna.

¹⁴ Ya ten ipidwa' goh an alyon ay da'yu nan inali': an amin di ibagayun Ha" in ya ato' an

dumalat di pangulugyun Ha"in.”

Hay Nangitulagan Jesus hi Pannagan Apo Dios hinan Na'abuniyanan an Lennawa

¹⁵ Ya inalina goh di, “Gulat ta waday pamhodyun Ha"in at unudonyuy Tugun'u.

¹⁶ Ya ibaga' ay Ama ta honogona han mihukat ay Ha"in an nan mamadang ay da'yu ta mihinan da'yuh enggana

¹⁷ an hiyah ne nan Na'abuniyanan an Lennawan mangituduh nan makulug hi unudonyu. Ya nan tatagun adi mangulug ay Ha"in ya bo'on diday ahnagan nan Na'abuniyanan an Lennawa ti mid ologdan manginnilan Hiya. Mu da'yun mangulug ay Ha"in ya inilayu Hiya ti mihihinnan da'yun wah odolyu.

¹⁸ At ta"on un'u da'yu taynan mu adi' da'yu inganuy ti mumbanggada' goh ay da'yu, at adi ayu umat hinan nguhu.

¹⁹ Ya magadyuh mahkay di adia' pannigan nan adi kumulug ay Ha"in, mu awniat tigona' ay da'yu, ya mi'tagu ayun Apo Dios ti nan pi'tagua' goh ay Hiya.

²⁰ Ya heden algaw an umalian nan Na'abuniyanan an Lennawa ya innilaonyu mahkay an wadaa' ay Ama, ya wada ayun Ha"in ti wadaa' hi odolyu.

²¹ Ya nan tagun mangngol hi Tugun'u ta unudona ya hiyay waday pamhodnan Ha"in. Ya pohpohdon goh Amah nen tagu, ya pohpohdo' goh hiya, at ipa'innila' ay hiyay aat'u ta way atonan manginnila.”

²² Ya inalin Judas (an bo'on hi Judas Iscariot) di, “Apu, anaad ta da'mi ya anggay di pangipa'innilaam hi aatmu, ya bo'on an amin hinan tatagu?”

²³ Ya tembal Jesus an inalinay, “Nan tatagun mangunud hinan itudu' ya didanay way pamhodan Ha"i. Ya pohpohdon goh Ama dida, ya middum amin Aman danen tatagu ta mi'hina amin dida.

²⁴ Ya nan tatagun mi'id pamhodan Ha"i ya didanay adi mangunud hinan itudu'. Ya nan dengngolyun inul'ulgud'un da'yu ya bo'on hay nomnom'uy nalpuwana ti hi Aman nannag ay Ha"i di nangituduh inali'.

²⁵ Ya inali' hanan amin hitun wada' ay da'yu.

²⁶ Ya adi mabayag at honogon Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan Hiyay mamadang ay da'yu ta inaynayuna tun tamu'. Ya itudunan amin ay da'yu ta way atonyun munnomnom an amin hitun intududu' ay da'yu.

²⁷ Ya hay idat'un da'yuh nan panayna' ay da'yu ya ipalenggop'uy nomnomyu ti Ha"i mangidat enen nahamad an alenggopanyu. Mu adi umat hinan alenggopan di adi umunud di idat'u ti agguy nahamad hene. At adi ayu numanomnom, ya adi ayu goh tuma'ot.

²⁸ Ya dengngolyu din inali' an tayna' da'yu, mu mumbanggada' goh. Ya gulat ta nihamad di pamhodyun Ha"i at mun'am'amlong ayuh nan punnomnomanyuh pumbanggada' hi wadan Ama an nabagbagtu ya un Ha"i.

²⁹ Ya ten alyo' ay da'yuh mahhun ya un ma'at ta hay umannungana a'atana ya kulugonyu.

³⁰ Ya un na'amtang tun pi'hapita' ay da'yu ti na'uy an umali han ap'apun di nun'appuhih tun lutan hi Satanas. Mu mi'id di abalinanan mangabak ay Ha'in

³¹ ti henen ma'at ay Ha'in ya ma'at ta ipattig'uh nan tataguy aat di pamhod'un Ama. Ya unudo' an amin di immandalnah ato'.

At mala"uy tu'u ta umuy tu'u.”

15

Hay Nipaddungan Jesus hinan Odol di Nitonom

¹ Wada goh di nipa"el an inulgud Jesus an inalinay, “Wada han nitanom, ya Ha'in di paddungnay Nahamad an Odolna, ya hi Amay manalimun enen nitanom.

² Ya nan tataguy paddungnay hapang, at nan paddungnay hapang an adi bumunga ya hali-pangan nan ad galden. Mu nan paddungnay hapang an way bungana ya anonay nappuhin halepengna ta mid ahan ganitna, at dumo'ol di bungana.

³ Ya da'yuy paddungnay mi'id ganitna ti dim-malat nan inulgu'ulgud'un da'yu.

⁴ Ya inaynayyunun middum ay Ha'in, at mid-duma' goh ay da'yu. Gulat ta nabongwah nan hapang hinan odolna ya adi mabalin an bumunga. Ya umat goh ay da'yu ti mahapul an inaynayyunun middum ay Ha'in, ti adiyu ay ya mi'id ah paddungnay bungayu.

⁵ Ha'in di paddungnay Odol di Nitonom, ya da'yuy paddungnay hapangna. Ya nan hapang an wagwadah nan odolna ya do'ol di bungana. Ya umat goh hinan tatagu ti inaynayunda ay an

middum ay Ha" in at midduma' goh ay dida ta dumo'ol di bungada, ti mi'id di abalinanyuh unna' mi'id ay da'yu.

⁶ Ya nan tagun adina inaynayun an middum ay Ha" in ya mitapal an umat hinan hapang an nahalipangan ta nalangu ay ya inapuyan.

⁷ Ya gulat ta inaynayyun middum ay Ha" in ya adiyu al'alliwan nan Tugun an intudu' ay da'yu at an amin di ibagayun Ha" in ya midat ay da'yu.

⁸ Ya nan bumungaanyuh maphod di hiyay mangipabagtun Ama, ya hiyay mangipa'innilah un da'yuy nahamad an mangulug ay Ha" in.

⁹ Ya nan pamhod* Aman Ha" in ya umat hinay pamhod'un da'yu, at mahapul ni' an gunyu abuluton nan pamhod'un da'yu.

¹⁰ Ya unudonyu ay nan alyo' ya innilayun waday pamhod'un da'yu. An umat goh ay Ha" in ti inunud'uy inalin Ama, at inila' an waday pamhodnan Ha" in.

¹¹ Ya inali' hanan da'yu ta nan amlong an wan Ha" in ya mawada ni' goh ay da'yu, ya ta na'ahamad di pun'am'amlonganyu.

¹² Ya hay itugun'un da'yu ya mumpopohodan ayun umat hi pamhod'un da'yu.

¹³ Ya gulat ta iyatoy han taguy dumalat di pamadanganah ibbanah tagu ya hiyah ne pangipatigangan nahamad di pamhodnan den inyatoyna, ya mi'id ahan di ipaddungan nan inatna.

¹⁴ Ya da'yuy nahamad an ibba' hi unyu unudon nan Tugun'u.

* **15:9** Nan hapit an *pamhod* (verses 9-10, 12-13) ya *mumpopohodan* (verses 12, 17) ya hapit an *agape* hinan hapit di iGreece.

15 Ya adi' mahkay ibilang da'yuh tagala ti nan tagala ya agguyna inilay ato'aton nan ad tagalan hiya. Mu ibilang'u da'yuh ibba' ti an amin di inalin Aman Ha"iⁿ ya impa'innila' ay da'yu.

16 Ya bo'on da'yuy namto' ay Ha"iⁿ ti Ha"iⁿ di namto' ay da'yu,[†] ya hennag'u da'yu ta paddung-nay bumunga ayuh maphod ta minaynayun di bungayu. Ya henen pangatanyuh umat hina ya an amin di ibagayun Ama ya midat ay da'yuh un way pangulugyun Ha"iⁿ.

17 At hay itugun'un da'yu ya mumpopohhodan ayu.”

Hay Aat di Pamoholan nan Adi Umunud hinan Immunud ay Jesus

18 Ya intuluyna goh an inalinay, “Gulat ta boholon da'yuh nan tatagun adi kumulug ay Ha"iⁿ ya nomnomonyu an Ha"iⁿ di nahhun an binoholda.

19 Ya gulat ta umat ayuh nan adi kumulug ay Ha"iⁿ at pohpohdon[‡] da'yu ti ibilang da'yuh i'ibbada. Mu nat'on di aatyu ti pento"u da'yu ta agguy ayu niddum ay dida, at hiyah ne dumalat hi pamoholandan da'yu.

20 Ya nomnomonyu din inali' ay da'yu ti adi nabagbagtu nan baal ya un nan ad baal ay hiya. § At adiyu nomnomon hi un Ha"iⁿ ya anggay di boholonda ti boholon ditu'un amin ti gapu ta

† 15:16 Hay ugalin di Hudyu ya nan mamhod an mangada'adal hinan ohan muntudtuduh nan Uldin ya hiyay mamto' hi apuna ta mimiddum ay hiya, mu agguy pento' nan intudtuduhan Jesus Hiya ti un Hiyay namto' ay dida (Mat. 10:1-4; Mk. 3:13-19; Lk. 6:12-16). ‡ 15:19 Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece.

§ 15:20 Jn. 13:16.

mipaligligata' at paligaton goh da'yu, mu gulat ta kulugonda nan intudu' at kulugonda goh nan ituduyu.

²¹ Ya manu ay paligaton da'yu ti da'yuy tagu', ya aggyuda goh inilah Apo Dios an nannag ay Ha"in.

²² Ya gulat ta aggyua' immalih tun lutan muntudtuduh nan adi kumulug ay Ha"in at aggyuda ininnilay aat di bahol. Mu ten immalia', at iniladay aatna, at adi mabalin hi unda alyon di mi'id iniladah unda nabaholan.

²³ Ya nan tagun mamohol ay Ha"in ya ni'boholda goh hi Ama.

²⁴ Ya gulat ta aggyu'u impattig ay diday inat'un adi olog di tagun mangat at aggyuda nabaholan. Mu tinnigday inat'u, at hiyanan bohologna', ya ni'boholda goh hi Ama.

²⁵ Ya hanan na'at ya hiyay nipa'annungan din nitudo' hinan liblun nitud'an di Uldindan alyonay,

Binohola' hinan tatagu
an ta'on un mi'id dimmalat.*

²⁶ Ya waday honogo' an nan mamadang ay da'yun malpun Ama an nan Na'abuniyanan an Lennawan mangituduh nan makulug hi unudonyu. Mu awni ta umalin da'yuat Hiyay mangibaag hi aat'un da'yu.

²⁷ Ya ta'on da'yu ya ibaagyuy aat'u, ya inulgudyuh nan udumnan tataguy aat'u ti da'yuy ni'yi'ibba' hidin nete"ah hopap di nuntuduwa' ta nangamung ad ugwan."

* 15:25 Psa. 35:19; 69:4.

16

¹ Inalin goh Jesus ay da'min intudtuduwanay, “Manu ay inali' hatun da'yu ya ta innilaonyuy ma'at hi udum di algaw ta way atonyun mangihamad hi pangulugyun Ha'in ta adiyu ete'od.

² Ti hay ma'at ay da'yu ya adi da'yu pi'hayupon hinan Hudyuh nan a'am'amunganda. Ya madatngan di algaw an patayon da'yu ti alyonday un hiyah ne pangipadenolandan Apo Dios hi pohdona.

³ Ya atondan da'yu hatu ti aggyua' inila, ya hi Ama goh.

⁴ Mu ten alyo' ay da'yud ugwan hatu ta wa ay ta madatngan di gutudnah pangatandah tun inali' ya ta way panginomnomyu, at adi ayu numanomnom.

Manu ay aggyu'u inalin da'yu hatuh din hopapnah nuntudtuwa' ti wagwadaa' ay da'yu.”

Nan Tamun nan Na'abuniyanan an Lennawa

⁵ Inalina goh di, “Ad ugwan ya ten mumbangn-gada' hi wadan nan nannag ay Ha'in, mu mi'id ah ohan da'yuh nangalih, Hay umayam?”

⁶ Ti hay nomnomyu ya nan punligatanyuh awni, at munlungdaya ayu.

⁷ Mu immannung heten alyo' ti onaynah un'u da'yu taynan ta way aton nan Na'abuniyanan an Lennawan umalin bumadang ay da'yu, ti gulat ta adia' makak at adi goh umali. Mu makaka', at honogo' ta umalin da'yu.

⁸ Mu awni ta umali, at ipa'innilanay aat di bahol nan adi umunud, ya ipa'innilana goh ay dida nan Nahamad an Ma'unud, ya nan aat di panumalyaan Apo Dios ay dida.

⁹ Ya ipa'innilanay aat di nabaholanda ti adia' kulugon,

¹⁰ ya ipa'innilana goh ay dida nan Nahamad an Ma'unud an hay aat'u ti mumbangngada' hi awadan Ama, at adia' mahkay tigtiggon ay da'yu.

¹¹ Ya ipa'innilana goh ay diday aat di amoltaan di tataguh mid poggogna, ti na'a'alli nan namoltaan Satanas an ap'apun nan adi kumulug hitun luta.

¹² Waday udumnah pohdo' an ibaag ay da'yu, mu adi ayu damdama pa"inilad ugwan, at hiyaat un'u adi ibaag.

¹³ Mu awni ta umali nan Na'abuniyanan an Lennawa at itudunan da'yu an amin nan Nahamad an Ma'unud. Ya bo'on hay malpuh nom-nomnay alyona, ti nan immandal Apo Dios di ibaagnan da'yu an ta'on goh un nan ma'ma'at hi udum di algaw.

¹⁴ Ya ipa'innilana goh ay da'yu nan anabagtu' ti ipa'innilanan da'yuy Hapit'u.

¹⁵ Ya an amin di wadan Ama ya hiyah ne goh di wan Ha"in, at hiyaat un'u hapiton di, Nan ibaag nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu ya Ha"in di alpuwana.”

Nan Punlungdayaanda ya nan Pun'am'amlonganda

¹⁶ Ya inalina goh di, “Ag'aga ya adia' tigon ay da'yu, mu un na'amtang goh at tigona' ay da'yu.”

¹⁷ Ya inalini di udumnan da'min nan i'ibbaday, “Anaad nin ta inaliniay umat hina? Ti inaliniay, Ag'aga ya adia' tigon ay da'yu, mu un na'amtang

goh at tigona', ya inalina goh di un mumbangngad hi wadan Amana.”

¹⁸ Ya inalida goh di, “Anaad nin ta inalinah ne han *ag'aga*? Mi'id inila tu'un ne han inalinan ditu'u!”

¹⁹ Ya i'innilan Jesus an popohdondan innilaon di aat nen inalina, at inalinan diday, “Hay ngadan ne han hahapitonyu? Undan nan inali' an *ag'aga* ya adia' tigon, mu un na'amtang goh at tigona'?”

²⁰ Immannung heten alyo' ay da'yu ti lumugwa ayu ya munlungdaya ayu, mu mun'am'amlongda tun tatagun adi kumulug. Mu ta'on un ayu munlungdayad ugwan ti hi awniat umamlong ayu.

²¹ Umat hinan babain muntungaw an hol-holtaponay puntungawana, mu wa ay ta bim-muhu' nan ung'ungnga at aliwana din ha'itna ti mun'am'amlong hinan imbaluynan intungawna.

²² Ya hiyah ne goh di ma'at ay da'yu ti ad ugwan ya munlungdaya ayu, mu hi awnih pumbangngada' at ongol ahan di pun'am'amlonganyu an mid olog di tatagun mangipadinong.

²³ Ya wa ay ta madatngan heden algaw ya adi mahapul hi un Ha"iin di pangibaganyuh mahapulyu. Ya immannung heten alyo' ti an amin di ibagayun Ama ya idatnan da'yu ti dumalat nan pangulugyun Ha"iin.

²⁴ Engganad ugwan ya agguyyu imbagan Amay mahapulyu an dumalat nan niddumanyun Ha"iin. Mu hay maphod ahan hi atonyud ugwan ya ibagayuy mahapulyu, at midatan ayu ta way atonyun mun'am'amlong hi nidugah.”

Hay Nangabakan Jesus hinan Ap'apun nan Adi Kumulug

²⁵ Ya intuluy Jesus an inalinay, “Hay nipa"el di gun'u inulgud ay da'yu, mu udum di algaw ya ulgudo' ay da'yuy aat Ama an bo'on hay nipa"el di ato' an mun'ulgud ta nalakah ma'awatanyu.

²⁶ Ya awni ta midduma' ay Ama at an amin di mahapulyu ya hi Amay pangibaganyu, mu id-dumyuy ngadan'un paddungnay pelma' hi unyu ibaga. Ya adi mahapul an iluwalua' mahkay da'yu

²⁷ ti pohdon da'yun Ama. Ya manu ay pohdon da'yu ti penhoda' goh ay da'yu, at kulugonyun hi Apo Dios di nalpuwa'.

²⁸ Ya wagwadaa' hi wadan Ama, mu hennaga' an immalih tun luta. Mu ten tayna' da'yud ugwan ta mumbanggada' hinan wadana.”

²⁹ Ya inalimin intudtuduwanan Hiyay, “Nan nangulgudmud ugwan ya aggyay nipa"el, at ma'innila mahkay di aatna.

³⁰ Ya inilami mahkay ad ugwan an inilam an amin an ta"on di wah nomnom di tagu. At adi mahapul hi un tu'u hahapiton di wah nomnommi ti i'innilam. At hiyah ne nanginnilaanmih un He"ay hennag Apo Dios.”

³¹ Ya inalin Jesus ay diday, “At maphod ta kulug-ona' mahkay ay da'yu!

³² Mu hi awniat puntataynana' ay da'yu ti miwa'at ayun amin, at mumbanggad ayun amin hinan a'abungyu, at unna' oh'ohha. Mu adia' un oha ti wagwadah Aman pi'yibba'.

³³ Ya manu ay inali' hatun amin ya ta way atonyun mangulug ay Ha"in, at malenggap di

nomnomyun dumalat nan iddumanyun Ha"in. Ya paligaton da'yuh nan adi kumulug ay Ha"in, mu adi ayu tuma'ot ti inabak'u nan ap'apun tun adi kumulug ay Ha"in!"

17

Hay Luwalun Jesus

1. Hay Nangiluwaluan Jesus hinan Odolna

¹ Unat goh nalpah an inalin Jesus hanan amin ya intangadnad daya, ya inalinay, "Ama, nadatngan nan agtudang di pangipabagtuam ay Ha"in an Imbaluymu ta hiyay panginnilaan di tataguh ana'abbagbagtum.

² Ya indatmuy biyang'un ad potu' an amin hinan tatagu ta way ato' an mangiyabulut hinan kumulug ay Ha"in hi pi'taguan dan He"ah mid pogpogna.

³ At an amin nan tatagun mangulug hi un He"a ya anggay di na'ahamad an Dios ya Ha"in an hi Jesu Kristun hennagmun immalih tun luta ya diday mi'tagun He"ah mid pogpogna.

⁴ Ya ten lempah'un amin tun impatamum ay Ha"in hitun luta ti impattig'uh tun tataguy anabagbagtum.

⁵ Ya ipabagtua' ni' ad ugwan, Ama, hinan iduma' ay He"a an umat hi anabagtu' hi niniduma' ay He"ah aggyu nalmuwan tun luta."

2. Hay Nangiluwaluan Jesus hinan Intudtuduwana eden Timpu

⁶ Ya intuluynan nunluwalu an inalinay, "An amin nan tatagun pentu'mun kumulug ay Ha"in ya diday nangipa'innilaa' hi aatmu. Ya diday

tatagum, at inunudday immandalmu ti kimmulugdan Ha"in.

⁷ Ya inilada mahkay ad ugwan an He"ay nangidat hi abalina' an mangat hitun ato'ato',

⁸ ya intudu' ay didan amin nan intudum ay Ha"in. At hidin dengngolda ya kinulugda. Ya iniladan immannung an He"ay nalpuwa', ya kulugonda goh an He"ay nannag ay Ha"in.

⁹ At nan tatagun adi kumulug ay Ha"in ya adi iluwaluan dida, mu nan tatagun pento'mu ta kulugona' ya diday iluwalua' ti diday tatagum.

¹⁰ An amin di tatagu' ya dida goh di tatagum, ya an amin goh di tatagum ya diday tatagu'. Ya diday dumalat hi ipabagbagtua'.

¹¹ Ya ten adia' mahkay mihinah tun luta ti magadyuh di pumbangngada' hi awadam, mu tayna' didah tun luta. Ama, me'gonan'a, at halimunam ni' nan tatagun pento'mu ta mumpapaddung di punnomnomandan umat ay ditan unta oha. Mu nan abalinam ya nidugah di pumpapto'mun dida.

¹² Ya hinalimuna' didah din ninidduma' ay didah wada' hitun lutan dumalat nan abalinam, at mi'id di nilahhin ay Ha"in an anggay din ohan nilahhin ti nan inatnan nappuhi. Mu na'at hana ta umannung din impitudo'mu.*

¹³ Ya ihapit'u didan He"ah tun wada' hitun luta ta midugah di pun'am'amlongandan umat hi pun'am'amlonga', ti magadyuh di pumbangngada' hi wadam.

¹⁴ Nan mangunud ay Ha"in ya inulgud'uy Hapitmun dida, mu abohlan nan adi kumulug dida ti

* **17:12** Zech. 11:12-13.

adida medeggop ay dida an umat goh ay Ha"an an adia' medeggop ay dida.

¹⁵ Ya adi' alyon hi unmu awiton nan kumulug ay Ha"an, mu ta baliwam di panapngan Satanas ay dida an hiyah ne ap'apun nan nun'appuhi.

¹⁶ Ya ta adida medeggop hinan adi kumulug ta umatdan Ha"an an agguya' ahan goh.

¹⁷ Ipa'innilam ay dida nan Makulug an Ma'unud ta way atondan middum ay He"ah tagum, ti nan Hapitmuy hiyay Makulug hi Ma'unud.

¹⁸ Ya hennaga' ay He"a ta immalia' hitun luta, ya umat goh hinan inatmuy ato' an mannag ay dida ta way atondan umuy hinan tatagun adi kumulug ta itududay Tugunmu.

¹⁹ Ya e'kod'uy odol'un He"a ta way dumalat hi pumhodanda ta diday pot'om hi tatagum ta He"ay okod ay dida an dumalat nan pangulugandah nan Makulug an Ma'unud."

3. Hay Nangiluwaluan Jesus hinan Udumnan Tatagun Mangulug ay Hiyah Awni

²⁰ Ya nunluwalu goh an inalinay, "Bo'on nan kimmulug ad ugwan ya anggay di iluwalua', ti iluwalua' goh nan kumulug hinan Tugun'uh awni an nan mangngol hinan ulgudon danen kimmulug ad ugwan.

²¹ Ihapit'u didan He"a, Ama, ta an aminda nan kumulug ya pun'ohhoom di nomnomda ta paddungnay unda ma'ohha an umat ay ditan unta goh oha ti middumdan dita. Ya manu ay pohdo' hete ya ta way aton nan adi kumulug an mangulug hi unna' hennag ay He"a.

²² Ya impabagtua' ay He"a, ya inat'u goh ay dida ta way aton di nomnomdan mundedeggop an paddungnay unda ohan umat ay dita.

²³ At Ha"in di middum ay dida, ya He"a goh di middum ay Ha"in ta way aton di nomnomdan paddungnay ma'ohha, at hiyah ne panginnilaan nan tatagun adi kumulug ay Ha"in an He"ay nannag ay Ha"in, ya waday pamhodmuh nan kumulug an umat hinan pamhodmun Ha"in.

²⁴ Ya pohdo', Ama, ya umalih pidwa nan tatagun pento'mun kumulug ay Ha"in hinan umalia' ay He"a ta tigonday pangipabagtuam ay Ha"in ti pepehoda' ya un malmu tun luta.

²⁵ Ya He"a, Aman na'ahhamad di ugalina, ya aggyu da'a inilah nan tatagun adi kumulug! Mu inila' He"a ya umat hinan tatagun pento'mun kumulug ay Ha"in an inilada goh an He"ay nannag ay Ha"in.

²⁶ Ti impa'innila' ay diday aatmu, at inaynayun'un nangipa'innilan dida ta way atondan mangeyengngoh hi aat di pamhodmun Ha"in ta umat goh hinay pamhodda, at midduma' ay dida."

18

Hay Nampapandan Jesus

(Mat. 26:47-56; Mk. 14:43-52; Lk. 22:47-53)

¹ Unat goh nalpah an nunluwaluh Jesus ya initnud da'min intudtuduwana ta bimmad'ang amih nan Ginnaw an Kidron ta immuy amih nan

dammangna. Ya immuy amih dih nan wadan di galden an natamman hi ayiw an olibo.*

² Ya henen galden ya hiyay gunmi na'amungan ay da Jesus, at hi Judas an mangituduh adpapan Jesus ya inilanan hidiy gunmi ayan.

³ At initnudna din tindalu, ya nan hennag nan ap'apun di papadi, ya nan Pharisees ta immuydah nan galden. Ya nun'odnanday matadom an hang-gap, ya panul, ya nan pundilagda.

⁴ At immuy dinamun Jesus dida ti i'innilanan amin di ma'at ay Hiya, ya inalinan diday, “Hay ngadan nen anaponyu?”

⁵ Ya tembaldan inaliday, “Hi Jesus an iN-azareth.”

Ya inalin Jesus di, “Ha" in hi Jesus an anaponyu.” Ya ni'ta'dog ay didah Judas an mangitudun Hiya ta dapoponda.

⁶ Ya himmunodda, ya nun'atu"indah nangalyan Jesus un Hiyay anaponda.†

⁷ Ya impidwan goh Jesus an inalinay, “Hay ngadan ne tatagway anaponyu?”

Ya inaliday, “Hi Jesus an iNazareth.”

⁸ Ya inalin Jesus ay diday, “Inali' ay da'yuy Ha" in hi Jesus an anaponyu. Ya immannung ay an Ha" in di anaponyu at adiyu ni' ilagat tun ni'yibba'.”

⁹ Ya manu ay inalin Jesus hene ya ta mipa'annung din inalinah hopapnan inalinay,

“An amin nan pento' Apo Dios an kumulug ay Ha" in

* **18:1** Hay ngadan ten galden ya nan Galden an Gethsemane (bahaom nan footnote di Mat. 26:36 ta innilaom di pohdon ten ngadan an ibaga). † **18:6** Isa. 28:13.

ya mi'id ah nilahhin ay Ha"in.”‡

¹⁰ Ya nunhahanggap hi Simon Peter, at ay mannu'nut ya impalangna, ya nan immapit hi agwan an ingan din himbut di Nabagtun Padiy napalang. Ya hi Malchus di ngadan den himbut.

¹¹ Ya immandal Jesus ay Peter di, “Pohdon Amay ipaligligata', at undan alyom hi nomnom-muy un'u adi abuluton? At eh'otmuh nen hanggapmu!”

Hay Nangihautan Peter ay Jesus

(*Mat. 26:47-58, 69-75; Mk. 14:43-52, 66-72; Lk. 22:47-62*)

¹² Dempap din tindalu, ya din ap'apuda,§ ya din u'upihyal di Hudyuh Jesus, ya binobodda,

¹³ ya inyuydah nahhun ay Annas. (Hi Annas ya hiyay aman di ahawan Caiaphas an nan Nabagtun Padin den tawon.*

¹⁴ Ya hi Caiaphas din nangalih nan Hudyuh nahayupandah un maphod hi un ohay mangiyatoy an amin hinan tatagu ta adida matoy an amin.†)

‡ **18:9** Jn. 6:39; 17:12. § **18:12** Nan ap'apun di tindalun di iRome ya impapto'nay 1,000 an tindalu. Agguy tu'u inilaha unda wah din amin. * **18:13** Hi Annas di nahhun an Nabagtun Padi, mu inaanda hiyah din 15 A.D. Ya do'ol di holagnan numbalin hi Nabagtun Padi an umat hinan leman imbabaluynan linala'i, ya nan ohan inapunan lala'in hi Caiaphas, ya nan ohan ap'apuna. Ya ta'on un bo'on hiyay Nabagtun Padin den tawon mu nidugah di pange'gonan nan tatagun hiya damdama. Mid mapto' ya didan amin an hina"ama ya na'ohhay gettaw di a'abungdad Jerusalem. Ya hi Caiaphas di Nabagtun Padih din 18-36 A.D. (bahaom goh nan duwan footnotes di Lk. 3:2). † **18:14** Jn. 11:49-52.

15 Ya inun'unud da Simon Peter ya din oha goh an ibbamin intudtuduwan Jesus di pangiyayan-dan Jesus. Ya inabulutday itnudan nen ni'yibban Peter ta ni'higup hinan gettaw di abung nan Nabagtun Padi, ya manu ay inabulutda ti ni-hamad di nanginnilaan nan Nabagtun Padin hiya.

16 Mu aggyu himmigup hi Peter hinan pantaw di allup. Ya immuy nan ni'yibban Peter an nanginnilah nan Nabagtun Padin ni'hapit hidin babain mun'adug hinan pantaw ta ipahigupnah Peter, at inabulutna.

17 Ya unat goh tinnig din babaih Peter ya in-alinan hiyay, “Undan bo'on he"ay ohah nan nangunu'unud enen lala'i?”

Ya inalin Peter di, “Bo'ona!”

18 Ya nun'apuy nan tagala ya nan mumpun'adug hinan gettaw ta mun'aniduda ti tungnin. At immuy ni'yaniduh Peter ay dida.

*Hay Nanumalyaan nan Nabagtun Padin Jesus
(Mat. 26:57-68; Mk. 14:53-65; Lk. 22:66-71)*

19 Imbagan nan Nabagtun Padin Jesus di aatmin intudtuduwana ya nan itudtudunah nan tatagu.

20 Ya tembal Jesus an inalinay, “An amin di intudtudu' ya dengngol di tatagu ti nuntudtudu' hinan Timplu ya hinan ahimbahimba'an an a'amungan di Hudyu, ya an amin di intudtudu' ya impadngol'u.

21 At anaad ta Ha"in di pummahmahanyuh nan intudtudu'? Kan nan tataguy pangibaganyu ti dengngolday intudutudu' ay dida, at inilada.”

22 Ya unat goh nalpah an inalin Jesus hene ya tinapa' din ohan upihyal di angahna,‡ ya inalinay, “Undan mi'id bainmu ta umat hinay pambalmuh nan Nabagtun Padi?”

23 Ya tembal Jesus an inalinay, “Undan waday inali' hi nahihinnu? Wada ay ya ibagam hitun tatagun na'amung, mu mi'iwod ay ya anaad ta tinapa'a?”

24 Ya aggyuda inubad din bobod Jesus, mu hennag Annas Hiyan Caiaphas an nan Nabagtun Padi.

*Hay Nangihautan Peter ay Jesus hi Pidwana
(Mat. 26:69-75; Mk. 14:66-72; Lk. 22:54-62)*

25 Wagwah dih Peter an mi'yan'aniduh din way apuy. Ya waday udumnan§ himmapit ay hiyan inalinay, “Undan bo'on he"ay ohah din intudtuduwan nen lala'in dempada?”

Ya inhaut Peter an inalinay, “Bo'ona'!”

26 Ya wah di han agin din lala'in himbut din Nabagtun Padin pinalang Peter di ingana, ya inalinay, “Undan bo'on he"a din tinnig'un ni'yamung eden lala'ih nan galden?”

27 Ya inhaut goh Peter an inalinay, “Bo'ona'!” Ya unat goh inalin Peter hene ya himbumagga ya timmalanu han awitan.

*Hay Na'na'at hidin Ma'alih Maphod an Alem-
anah din Hopap di Simana Santas**

‡ 18:22 Isa. 50:6. § 18:25 Bahaom nan footnote di Mat. 26:71 ta innilaom nan ngadan di ustuh nangibagan Peter. * 18:27 Na'at hidin Nisan/Abib 15, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus.

Hay Nanumalyaan Pilate ay Jesus
(*Mat. 27:11-14; Mk. 15:1-5*)

²⁸ Nabiggat hi we'weet[†] ya enekakdah Jesus hinan abung Caiaphas ta inyuydah abung di gobelnadol. Ya na'uy an madatngan nan alyondan gotad an Punnomnomandah nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu,[‡] at agguy hinumgop nan Hudyuh abung di gobelnadol ti hay uldinda ya gulat ta humgopda at madi'aanda anuh nan adi mattig ti henen abung ya abung di Hentil, ya mapaniaw hi unda nadi'aan ya me"andan den gotad.

²⁹ At pimmitaw hi Pilate§ an nanamun dida, ya inalinan diday, “Hay idiklamuyuh bahol ten tagu?”

³⁰ Ya inalin din tataguy, “Gulat ta mi'id di baholna at adimi iyalin he"a!”

³¹ Ya inalin Pilate ay diday, “Ihnay uldinyu, at hiyay panumalyayu, ya okod ayuh atonyun Hiya.”

Mu inalin din Hudyuy, “Mid biyangmin Hudyun mamatoy hi tagu ti hiyah ne inyuldinyun iRome!”

[†] **18:28** Unu helhelong hi Alemana. Ya mite"a nan Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan din Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghanah nan napuyaw hi alas sais (mu hiyah ne te"an di algawda an Habadu ay didan Hudyu an ta"on un Alemana pay ay ditu'ud ugwan). [‡] **18:28** Ta"on un hay Nisan/Abib 14 (Opatna) di ustuh algaw nan gotad an Punnomnomandah nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu mu hin'umu'uddum ya un egman nan tatagun humapit, ya hiyay imbaagda an ta"on un Behtan di Tinapay an Agguy Nabino'bo'an an na'at hi Nisan/Abib 15-21 di penhoddan hapiton. [§] **18:29** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D.

32 Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin inulgud Jesus hi aat di atayana.*

33 At numbanggad hi Pilate hinan punhumalyaan hi awadan Jesus, ya binaganah Jesus an inalinay, “Undan He"ay Alin di Hudyu?”

34 Ya tembal Jesus an inalinay, “Hay nalpuwan nen imbagam ay Ha"in hi aat'u? Hay nalpuh nan tatagu unu un hay ninomnommu?”

35 Ya inalin Pilate di, “Bo'ona' Hudyu, at hay nanginnilaa' hi aatmu? Hay ngadan ne tuwali han baholmu ta inyali da'ah nan i'ibbam an Hudyun ha"in ya nan a'ap'apuyun papadi?”

36 Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung an alia', mu bo'on hitun lutay pun'alia'. Ti gulat ta hitun lutay pun'alia' at agguya' niyalin he"a ti baliwana' hinan tatagun mangunud ay Ha"in ta agguya' dempap. At hiyah ne panginnilaan an bo'on hitun lutay pun'alia'.”

37 Ya inalin Pilate di, “At ali'a mah?”

Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung henen inalim. Ya manu ay immalia' hitun lutan nitungaw ya ta itudu' hinan tataguy aat nan Nahamad an Ma'unud. Ya nan tatagun mamhod hinan Nahamad an Ma'unud ya diday mangulug ay Ha"in.”

38 Ya inalin Pilate di, “Undan wada udot di Nahamad an Ma'unud?”

Hay Nanumalyaandan Jesus hi Pamatayandan Hiya

(Mat. 27:15-26; Mk. 16:6-15; Lk. 23:13-25)

* 18:32 Jn. 12:7.

Pimmitaw goh hi Pilate hinan wadan di Hudyu, ya inalinan diday, “Hay inila' ya mi'id ah bahol nen tagu!

³⁹ Mu waday ugaliyun gulat ta madatngan nan Gotadyuh Punnomnomanyuh din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan O'ommodyuh din Penghana ya ibagayuy pohdonyu ta ibo'tan'uy ohah nan balud. At akkay hi Jesus an Alin di Hudyuy Hiyay pohdonyuh ibo'tan'u?”

⁴⁰ Ya imbugawdan nambal an inaliday, “Hi Barabbas di ibo'tanmu, ya bo'on hi Jesus!” Mu adi manggol hi Barabbas ti pimmatoy.

19

¹ At immandal Pilate ta nunhuplitdah Jesus.

² Ya linubungan nan tindaluh nan umat hi lubang di ali ti impilubungda han munggodla an magayad an lubang, ya pinali'uda han pagal ta impihu'lubdah uluna.

³ Ya immuy din tindalun Hiya, ya linayahanda ti inaliday, “He”ay Alin di Hudyu! He”a ya matubayan'a!” Ya tinapa'da.

⁴ Ya numbanggad goh hi Pilate hinan gettaw an wadan di tatagu, ya inalinan diday, “Mi'id di baholnah pangidalata' hi pangipapataya' ay Hiya! At ibuhu”u Hiya ta hamadonyun mi'id ah baholna.”

⁵ Ya inlulubung Jesus din munggodlan magayad, ya nihuhu'lub din pagal hi uluna, ya impapitawda. Ya inalin Pilate hinan tataguy, “Nayah nen lala'i!”

⁶ Ya unat goh tinnig din a'ap'apun di papadi ya din u'upihyaldah Jesus ya intugtugadan mangibugaw an mangalih, “Ipilanham Hiya!”

Mu inalin Pilate ay diday, “Mi'id ah baholnah pangidalata' hi pangipilanhaa' ay Hiya! At da'yuy mangiyuy ta okod ayun mangilanhan Hiyah nan krus!”

⁷ Ya tembal din Hudyun inaliday, “Hay wah nan Uldinmi ya mapatoy nan umat hinan tagu ti nan nangalyanah un Hiyay Imbaluy Apo Dios!”*

⁸ At inyal'allanay timma'tan Pilate hi nangngolanah nangalyandah un inalin Jesus an Hiyay Imbaluy Apo Dios.

⁹ At numbangngad hi Pilate hinan nangiyayandan Jesus hinan punhumalyaan, ya inalinan Hiyay, “Hay nalpuwam?” Mu aggyu tembal Jesus.

¹⁰ Ya unat goh agguyna tembal ya inalin Pilate di, “Anaad ta adim tabolon nan inali'? Inilam an ha'in di mumpapto', at abalina' an mangibo'tan ay He"a, ya abalina' goh an mangipilanhan He"ah nan krus!”

¹¹ Ya tembal Jesus an inaliday, “Mi'id biyangmun mangat hi malgom ay Ha'in hi un aggyu indat Apo Dios di haadmu. Mu do'do"ol di bahol nan tatagun nangiyalin Ha'in ya un he"a.”

¹² Ya unat goh dengngol Pilate din inalin Jesus ya penhodna ahan an ibo'tan Hiya. Mu nuntu'u'da din Hudyun mangalih, “Gulat ta Hiyay ibo'tanmu at ma'innilan mi'bohhol'ah nan alid

* **19:7** Hay moltan di tagun manapit hi na"appuhih aat Apo Dios ya hay atayana (Lev. 24:16), ya kinulug nan Hudyu an inat Jesus hene.

Rome, at bo'on'a Ligwan Caesar!† Ti mi'bohhol hinan alid Rome nan tagun mangalih un hiya goh di ali!”

¹³ Ya unat goh dengngol Pilate henen inalida ya impapitawnah Jesus hinan wadan di tatagu, ya inumbun hinan umbunan di munhumalyah nan way alyondan Mun'inul an Da'da' (an hay pangalin di Hudyun ne ya Gabbatha).

¹⁴ Henen algaw ya hiyah ne pundadaanandah nan Gotad hi Punnomnomandah din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu.‡ At heden helhelong hi alas sais§ ya ni'hapit goh hi Pilate hinan Hudyu an inalinay, “Naya nan aliyu!”

¹⁵ Mu nuntu'u'da din Hudyun inaliday, “Ipapa-toymu! Ipilanham hinan krus!”

Ya tembal Pilate an inalinay, “Undan pohdonyun ipilanha' nan aliyuh nan krus?”

Ya tembal din a'ap'apun di papadin inaliday, “Nan Alin hi Caesar di alimi, ya mi'id udumna!”

¹⁶ At ene'kod Pilate hi Jesus hinan tatagu ta umuyda ilanhah nan krus.

† **19:12** Waday haaddah din timpu an ma'alih *Ligwan Caesar* an nidat hinan tagun mangat hi ma"aphod. Hay intudun nan Hudyun Pilate ya adi midat ay hiyah nen haad hi unna ibo'tan hi Jesus, at mid mapto' ya ma'aan hiyah gobelnadol. ‡ **19:14** Hay pohdonan hapiton ya hi mabiggat ya Habadu an ngilin di Hudyu eden gotad.

§ **19:14** Hiyah te *miyonom an olas*. Mid mapto' ya inusal John nan olas di iRome ete, ya hiyah ne na'usal eten translation. Mu gulat ta olas di Hudyuh te at alas dose hi nuntonga, mu inila tu'u an aggyu nepto' hene ti intudo' Mark an nilanhah Jesus hinan miyatlun olas (unu alas nuwebe an olas di Hudyu, Mk. 15:25). Bahaom nan footnotes di Mat. 20:3 ya Jn. 1:39 ta innilaom di nun'abhiwan nan olas di Hudyuh nan olas di iRome.

Hay Nilanhaan Jesus hinan Krus

(*Mat. 27:32-44; Mk. 15:21-32, 40-41; Lk. 23:26-43*)

Inawitdah Jesus, at inatday penpenhodda.

¹⁷ Ya impapi'ug din tindalun Jesus nan krus an ilanhaana, ya inatamanda han lutan alyonday Tungal di Ulu (unu Golgatha hinan hapit di Hudyu an Aramaic).*

¹⁸ Ya heden lutay nangilanhaandan Jesus hinan krus. Ya waday duwah linala'in ni'lanhadah nan duwa goh an krus, at inhinaday ohah apit hi agwana ya nan ohah appit hi iggidna ta ginagwadah Jesus.

¹⁹ Ya waday impitudo' Pilate an diklamuda, ya inhinadah tungul di ulun Jesus an hay impitudo'na ya alyonay, “Hiyah teh Jesus an iNazareth an Alin di Hudyu.”

²⁰ Ya heden nilanhaan Jesus ya neheggon ad Jerusalem, at hiyaat un wa ay di maluh hi Hudyu ya binahada din nitudo' an wah tungul di ulun Jesus. Ya tulun hapit di nitudo' an nan hapit di iGreece, ya hapit di Hudyun Aramaic, ya nan hapit di iRome an Latin an hiyah ne diklamudan Jesus.

²¹ Ya nunlili din a'ap'apun di papadin Pilate an inaliday, “Adim itudo' hi un Alin di Hudyu! Ti hay pohdonmih itudo'mu ya alyom di, Heten tagu ya inalinay un Hiyay Alin di Hudyu.”

²² Mu inalin Pilate di, “Hiyah ne impitudo"u, at ammunana!”

²³ Ya unat goh nalpah an inlanhadah Jesus ya nunggodwon din opat an tindaluy

* **19:17** Unu *Calvaria* hinan hapit di iRome.

lubungna. Ya wada han ohan magayad an ag-guyda henekhek ti inabol, at mi'id di ugutna.

24 Ya inalin din tindaluy, “Adi tu'u pa"ion ta un tu'u ibinnunut ta tigon tu'uy mangngal.” Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

“Ginogodwada nan lubung'u,
ya imbibinnunutday mangngal hinan
lubung'un na'abol.”†

Umat hinay inat din titindalu.

25 Ya wah dih inan Jesus, ya din aginan babai,‡ ya hi Mary an ahawan Clopas, ya hi Mary an iMagdala an timma'ta'dogdah nan neheggon hinan way krus an nilanhaan Jesus.

26 Ha"in an nangitudo' ete an intudtuduwan Jesus an pohpohdona ya tinniga' ay Hiya ti nedel-loha' an ni'ta'dog ay inana, at inalin Jesus ay inanay, “Ina, henen intudtuduwa' ya ibilangmuh imbaluymu.”

27 Ya inalina goh ay ha"in di, “Ibilangmu hiyah inam.”§ At henen algaw ya inittud'uh Mary ta immuy amih abung'u ta mihinan ha"in.

Hay Natayan Jesus

(*Mat. 27:45-56; Mk. 15:33-41; Lk. 23:44-49*)

28 Inilan Jesus mahkay an impa'annungnan amin din impitudo' Apo Dios, at inalinay,

† 19:24 Psa. 22:18. ‡ 19:25 Do'ol di mangulug an hi Salome di ngadana (Mk. 15:40) an hiyay ahawan Zebedee, ya da Jacob ay John an duwan intudtuduwan Jesus di imbabaluyina (Mat. 27:56). Gulat ta makulug at hi John an nuntudo' eten libluy penghan di agin Jesus. § 19:27 Do'ol di mangali an hi Mary di antin John.

“Na'uwawa'.” Ya henen inalina ya impa'annungna din impitudo' Apo Dios.*

²⁹ Ya wada han tibung an nittuwan di limminun bayah, at intamolda din natpin lo'ob, ya inhipitdah din hapang ta indawdawdah timid Jesus ta inumona.

³⁰ Ya unat goh hinihip Jesus din limminun lipog ya inalina, “Nalpah di tamu' hitun luta!” At inyungotna, ya natoy.

Hay Nanudlu'an din Tindaluh Bane'eng Jesus

³¹ Immuy din Hudyun Pilate an mangibagan hiya ta umuyda pun'ipung di hu'in din tulun nun'lanhan linala'i ta way atondan ag'agan matoy. At inabulutna. Ya manu ay penhoddan ag'agay atayanda ti henen algaw ya ma'alih Daan, ya nan mabiggat ya ngilin an Habadu an ma'e'gonan an algaw, at hiyaat unda punnaudon an patayon dida ta anonda didah nan nilanhaanda ti paniaw hi unda milalanha eden ngilin.

³² At immuy din tindalun numpangipung hidin hu'in din duwan linala'in ni'lanhan Jesus,

³³ mu aggyuda inipung di hu'in Jesus ti tinnigda Hiya an nanattoy.

³⁴ Mu intudlu' din ohan tindalu din gayangnah bane'eng Jesus, at bimmuhu' di dala ya danum.†

³⁵ Ya immannung an amin hatun na'na'at ya makulug ti tinnig'u, at hiyaat un'u intudo' ta way atonyun mangulug.

³⁶ Ya na'at hanan Jesus ta mipa'annung din impitudo' Apo Dios an inalina,

* **19:28** Psa. 69:21. † **19:34** Psa. 22:14. Hay pina'ina ya nan ma'alih pericardium an nan ittuwan di puhun waday danumna.

“Mi'id di ma'ipung hinan tungalna.”‡

³⁷ Ya wada goh di ohah impitudo' Apo Dios an inalinay,

“Tigon nan tataguh nen tagun tinudlu'da.”§

Hay Nilubu'an Jesus

(*Mat. 27:57-61; Mk. 15:42-47; Lk. 23:50-56*)

³⁸ Hi Joseph an i'Arimathea ya hiyay ohah nan mangulug ay Jesus, mu agguyna impa'in'innila ti tuma'ot hinan Hudyu. At unat goh dengngolnan natoy hi Jesus ya immuy ay Pilate ta ibaganah un mabalin an alanay odol Jesus. Ya inyabulut Pilate, at immuyna innal din odol Jesus.

³⁹ Ya ni'yuy ay hiyah Nicodemus an hiya din immuy ni'hapit ay Jesus hidin nahdom,* ya nun'odnana din maphod di hunghungnan pulpus, an hay ngadana ya myrrh an nilamut di aloes. Ya hay damotna ya tulumpulu ta han opat nin di kilu.

⁴⁰ Ya inunud din duwan linala'iy ugalin di Hudyuh atondah un way matoy, at innalda din maphod di hunghungnan pulpus, ya inlamutdah din teplag an mapmaphod an lo'ob an ma'alih linen ta tenepaganday odol Jesus.

⁴¹ Ya wah dih nan galden an neheggon hinan lugal di nilanhaan Jesus, ya wah di goh din pa'idyamman lubu' an mid ah nilubu'.

⁴² Ya manu ay nan neheggon di nangilubu'andan Jesus ti magadyuh nongkay nan Daan an Habaduh pun'eblayan di Hudyu.

‡ **19:36** Ex. 12:46; Num. 9:12; Psa. 34:20. § **19:37** Zech. 12:10.

* **19:39** Jn. 3:1-2.

20

*Hay Na'na'at hidin Ma'alih Ister an Dumingguh
din Hopap di Simana Santa**

*Hay Ami'idan Jesus hinan Nilubu'ana
(Mk. 16:1-8; Lk. 24:1-12)*

¹ Immuy hi Mary an iMagdala eden helhelong hi Dumingguh nan wadan di lubu' Jesus. Ya unat goh tinnigna din pantaw di lubu' ya na'ulin din batun tanglib.

² At intagtatagtagnan immuy hinan awadan Simon Peter ya ha'in an pa'appohpohdon Jesus, ya inalinan da'miy, "Innalday odol din Apu tu'uh nan lubu'na, mu tagwan nin di nangiyayanda!"

³ At immuy amin Peter hinan nilubu'an Jesus

⁴ an timmagtag amin immuy, mu ha'in ya mabi'bi'aha' ya un hi Peter, at nahhuna' an immatam hinan lubu'.

⁵ Mu agguya' himmigup hinan lubu' ti un'u indungaw hinan pantaw, ya anggay din teplag di odol Jesus hi tinnig'u, ya mi'id din odolna.

⁶ Ya unat goh immatam hi Peter an mangun'unud ya nundapuh an himmigup hinan nilubu'an Jesus. Ya immannung an anggay din teplag Jesus hi tinnignan niwawallang,

⁷ ya din lo'ob goh an neteplag hi ulun Jesus. Mu nat'on di niwallanganan nakupin an agguy niddum hidin linen an teplag.

⁸ At ni'higupa' mahkay ya tinnig'u, at kinulug'un namahuan hi Jesus.

* **20:** Na'at hidin Nisan/Abib 17, 30 A.D. hinan Simana Santa.

⁹ Mu hihidya damdama an agguymi na'awatan din impitudo' Apo Dios an inalinay mahapul an mamahuan hi Jesus.†

¹⁰ At immanamut ami.

*Hay Nipattigan Jesus ay Mary an iMagdala
(Mk. 16:9-11)*

¹¹ Wagwah dih Mary an lumugwalugwah nan pantaw di lubu' Jesus. Ya olog di lumugwalugwaana ya indungawnay bunol den lubu',

¹² ya tinnigna han duwan anghel an mumpaha' di lubungdan inumbundah nan numbinnongwah hidin nipalo'an di odol Jesus. At inumbun di ohah din nangi'ulluwana ya din ohah nangi'andadyana.

¹³ Ya inalin din duwan anghel ay Mary di, “Anaad ta lumugwalugwa'a?”

Ya tembal Mary an inalinay, “Waday nangngal hidin odol Apumi, ya aggu'y'u innilay nangihinanda!”

¹⁴ Ya unat goh inalinah ne ya nunligguh, ya wadah Jesus an timmata'dog, mu aggu'y inilan Mary hi un Hiyah Jesus.

¹⁵ Ya inalin Jesus ay hiyay, “Anaad ta lumugwalugwa'a? Ngadan ne han pohdom an tigon?”

Ya hay ninomnom Mary ya Hiya din muntamuh nan galden, at inalanan Hiyay, “Apu, itudum di nangihinam hidin odol Jesus hi un He"ay nangngal ta umuy'u alan!”

¹⁶ Mu inalin Jesus ay hiyay, “Mary!” Ya unat goh nunwingih Mary ya inimmatunana Hiya, at bimmugaw hinan hapit di Hudyu an Aramaic, an inalinay, “Rabboni!” (unu Bihtulu!).

† 20:9 Psa. 16:10.

17 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Agguya' ni' numbanggad hi wadan Ama, at adia' lo'mon. Mu un'aat umuy ta ibagam hinan intudtuduwa' ta alyom ay didaan mumbanggada' hidin nalpuwa' an awadan Aman hi Apo Dios an dayawo' an Hiyay hi Amayu ya Diosyu goh an dayawonyu.”

18 At immalih Mary an iMagdala ay da'min intudtuduwan Jesus, ya inalinan da'miy, “Tinnig'uh Apu tu'u!” Ya imbaagna goh ay da'mi din inalin Jesus.

*Hay Nipattigan Jesus hinan Intudtuduwana
(Mat. 28:16-20; Mk. 16:14-18; Lk. 24:36-49)*

19 Na'amung amin amin an intudtuduwan Jesus eden Duminggun nahdom, mu tuma'ot amih nan Hudyu, at hiyanan nun'ida'igmiy pantaw. Ya himbumagga ya wah dih Jesus an timma'dog hinan wadanmi, ya inalinay, “Mi'id ni' al'alín da'yu!”

20 Ya impattig Jesus din nalanhah ngamayna ya nan bane'engnan tinudlu'dah gayang. Ya ma'am'amlong amih nanniganmin Jesus an Apu tu'u.

21 Ya impidwan Jesus goh an nangalin da'miy, “Mi'id al'alín da'yu! Honogo' da'yun umuy muntudtuduh nan tatagun umat hi nannagan Aman Ha'in hi immalia' an nuntudtudun da'yu.”

22 Ya unat goh nalpah nan inalin Jesus ya inhapudnan da'min inalinay, “Mihinan da'yu nan Na'abuniyanan an Lennawa.

23 Ya nan tagun muntutuyuh baholna ya waday biyangyun mangalin hiyah na'aliwan di baholna. Mu gulat ta adi muntutuyu at wada goh di biyangyun mangalin hiyah agguy na'aliwan di baholna.”

Hay Nangipattigan Jesus hinan Hugatnan Thomas

²⁴ Heden nipattigan Jesus ay da'min intudtuduwana ya waday ohan da'min mi'id hidi an hi Thomas (unu hi Didymus‡), at agguyna tinnig Hiya.

²⁵ Ya inalin din i'ibban Thomas ay hiyay, “Tinnigmih Apu tu'u!”

Mu inalin Thomas ay da'miy, “Adi' kulugon an namahuan hi Jesus ta nangamung hi un'u tigon ya dapoon nan bilat din nalanhan ngamayna, ya aw'awo' goh din nagayang hi bane'engna. Mu adi' ay tigon ya adi' kulugon!”

²⁶ Ya unat goh naluh di hinduminggu ya na'amung ami goh hinan kuwalto, mu wada mahkay hi Thomas. Ya nun'ida'ig nan pantaw, mu himmigup damdamah Jesus, ya timma'dog goh hi ginagwami, ya inalinan da'miy, “Mi'id al'alín da'yu!”

²⁷ Ya inalin Jesus ay Thomas di, “Ipogpogmuy punduwaduwaam an mangulug unna' namahuan! Ti tayay bilat hi ngamay'uh inat nan lanha, at dapoom ta hamadom. Ya taya goh din nagayang hi bane'eng'u ta aw'awom.”

²⁸ Ya inalin Thomas ay Jesus di, “He"ay Apu', ya He"ah Apo Dios an dayawo'!”

²⁹ Ya inalin goh Jesus ay hiyay, “Kulugona' mahkay ti ten tinniga'. Mu od'odolnah nan tagun ta"on unna' adi tigon ya kinuluga' damdama!”

Hay Nangitud'an John eten Liblu

‡ **20:24** Hay pohdon daten duwan ngadan an ibaga ya *nunduppel*.

³⁰ Do'ol di tinnigmin intudtuduwan Jesus hi inatnan umipano'h ah pangimmatunan hi aatna, mu waday udum an agguy ni'tudo' eten liblu.

³¹ Ya intudo"u hatu ta way panguluganyun immannung an hi Jesus di Imbaluy Apo Dios an nan Alin Pento'na ta mi'tagu ayun Apo Dios hi mid poppogna an dumalat Hiya.

21

Hay Nipattigan Jesus hinan Pitun Intudtuduwana

Hay Nanidu'an nan Intudtuduwan Jesus

¹ Wada goh han ohan algaw ya nipattig hi Jesus ay da'min intudtuduwanah din wadanmih nan Lobong an Galilee.* Ya hay aat di nipattigana

² ya wah dih nan lobong da Simon Peter ay Thomas (an hi Didymus), ya hi Nathanael an iCana hinan Provinciad Galilee, ya da'min dana' Zebedee, ya nan duwa goh an intudtuduwan Jesus.

³ Ya inalim Simon Peter di, "Umuya' manidu'."

Ya inalimin amin di, "Umuy'a ay ya mi'yali ami goh." At nunluga amih nan bangsa, ya inlablabimin nanidu', mu mi'id am'amungit hi hinidu'mi.

⁴ Ya unat goh wan napatal ta ningemel nan algaw ya timma'ta'dog hi Jesus hinan pingit den lobong, mu agguymi inimmatunan un Hiya.

* **21:1** Waday duwa goh an ngadan ten lobong an nan *Lobong an Tiberias* ya nan *Lobong an Gennesaret* ti ad Tiberias ya ad Gennesaret di duwan babluy an wah pingit ten lobong.

⁵ Ya inalinan da'miy, "I'ibba', undan mi'id di hinidu'yuh ekan?"

Ya inalimiy, "Mi'id ahan am'amungit."

⁶ Ya inalin Jesus ay da'miy, "Ihidu'yuh immapit hi agwanyu, at waday ekan." Ya unat goh inhidu'mi ya adi ami ahan pa'agguyud hidin hidu' ti na"apnu ahan hi ekan.

⁷ Ya ha"in an pa"appohdon Jesus ya inali' ay Peter di, "Hiyah neh Apu tu'u!" Ya unat goh dengngol Simon Peter an hi Apu tu'uh nen ni'hapit ay da'mi ya nunlubung ti ina'aanay lubungna, ya inyugpahnah din danum, ya himmalug an immuy hinan pingitnah wadan Jesus.

⁸ Mu da'min ibbana ya wada amih nan bangka ta guyudonmi din hidu' an napnuh ekan, mu agguy ami niyadagwih nan pingit di lobong an mi'id mapto' ya nahiyam nin di mitluh inadagwidah nan pingitna.

⁹ Ya unat goh immatam amih nan pingit di lobong ya tinnigmin gimmagaba din uleng, ya waday ekan ya tinapay an nipaga.

¹⁰ Ya inalin Jesus ay da'miy, "Iyaliyuy udumnan nen pa'ahhidu' an ekan."

¹¹ At immuy ginuyud Simon Peter din hidu' hinan bangka ta inda'alna. Ya ta'on un do'ol ahan din ekan an na'na mu agguy napa"i din hidu'. Ya hinggahut ya han nabongle ta tuluy o"ongol hi ekan an na'na.

¹² Ya inalin Jesus ay da'miy, "Ma ayu ta mangan tu'u." Mu mun'ogon amin mangibagan Hiyah un immannung an Hiyah Jesus, mu inimmatunanmin Hiya.

13 Ya innal Jesus din tinapay, ya impiyapongnan da'mi, ya inatna goh hidin ekan an impiyapongna ta ononmi.

14 Ya hiyah ne pitlunah nipattigan Jesus ay da'min intudtuduwana an nete"an di namahuana.

Hay Nanamadan Jesus hi Pamhod Peter ay Hiya

15 Unat goh nalpah amin nangan ya inalin Jesus ay Simon Peter di, “Simon an imbaluy John, ongol ahan nin di pamhodmun† Ha" in ya un tun pamhodmuh‡ tun ekan?”§

Ya inalinay, “Oo, Apu, inilam an pa'appohdon* da'a ahan.”†

Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ipapto'muy tatagun mangulug ay Ha" in an umat hinan mumpahtul hinan uyaw an kalnilu.”

16 Ya impidwan goh Jesus an nangalin hiyay, “Simon an imbaluy John, pohdona'‡ nin ay he" a?”

Ya inalinay, “Oo, Apu, inilam an pa'appohdon§ da'a.”

Ya inalin Jesus ay hiyay, “At ipapto'muy tatagun kumulug ay Ha" in an umat hinan aton di mumpahtul hi kalnilu.”

† 21:15 Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. ‡ 21:15

Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. § 21:15

Hay pohdonan hapiton ya hinanhanan Jesus hi unna pohdon an anuhan di puntamuanan Hiya (agape), unu pohdonan mumbanggad hinan tamuna tuwalin manidu' ta unda munligwa ya anggay (phileo). * 21:15 Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. † 21:15 Hay nambal Peter ya adina ma'anuhan, mu

penhodnan unda munligwa. ‡ 21:16 Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. § 21:16 Hiyah ne hapit an *phileo* hinan

hapit di iGreece.

17 Ya impitlun Jesus an nangalin Peter di, “Simon an imbaluy John, pohdona’* ay he"a?”†

Ya ma'allungdayah Peter ti nan nangipitluan Jesus an nangalih, “Pohdona' nin ay he"a?” At inalin Peter ay Jesus di, “Inilam an popohdon‡ da'a ti inilam an amin di logom!”

Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ipapto'muy tatagun kumulug ay Ha"in.

18 Immannung heten alyo' ay he"a: hidin a'ungam ya gunmu enegtom di gina'um hinan penhodmun ayan, mu hi awni ta mala'ay'a at iduulmuy ngamaymu ta bobodonda, ya inyuy da'ah nan adim pohdon an umayan.”

19 Ya manu ay inalin Jesus ay Peter hene ti imbaag Jesus di aat di atayan Peter hi awnih din pangipattiganah anabagbagtun Apo Dios an dumalat hi atayana. At inalin Jesus ay hiyay, “Unudona'!”§

Hay Nangulgudan Jesus hi Aat John

20 Unat goh nunwingih Peter ya un anggay ha"in an pa"appohdon Jesus hi nangunud ay dida. (Ya ha"in goh din netob ay Jesus hidin nangananmih agguyna natayan hi nangalyanay, “Hay ngadan di mangipadpap ay He"a?”*)

* **21:17** Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. † **21:17** Hay pohdonan hapiton nan imbagan Jesus ay Peter ya unda munligwa ya anggay an adi ma'anuhan Peter an munhulbin Hiya?

‡ **21:17** Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. § **21:19** Hay pohdonan hapiton ya ta'on un agguy inabulut Peter an nahamad di pamhodna (agape) ay Jesus mu inilan Jesus damdama an udum di algaw hi atayan Peter at ma'anuhanay punhulbianan Jesus. * **21:20** Jn. 13:25.

²¹ Ya unat goh tinniga' ay Peter ya inalinan Jesus di, “Apu, hay ma'at nin goh eten tagu?”

²² Ya inal in Jesus ay hiyay, “Adi mahapul an innilaom di ma'at ay hiya ti gulat ta pohdo' at taguo' ta nangamung hidin pumbangngada'. Mu hay atom ya unudona'.”

²³ At dumalat eden inal in Jesus ya nihinap hinan nangunud ay Jesus di adi' atayan. Mu bo'on hene inal in Jesus, ti hay inalina ya “Adi mahapul an innilaom di ma'at ay hiya, ti gulat ta pohdo' at taguo' ta nangamung hidin pumbangngada'.”

²⁴ Ya ha" in henen intudtuduwanan inulgudna an nangulgud ya nangitudo' ete. Ya inila' an makulug an amin hatun intudo"u, ya inilayu goh an adi munlayah ti makulug tun hinapit'u.

Hay Angunuh di Nitudo'

²⁵ Numbino'ob'on an do'ol di inat Jesus, mu ammunana. Ti gulat ta nitudo' an amin di ina'inatna at adi umanay di itud'ana.

Nan Hapit Apo Dios
Ifugao, Batad: Nan Hapit Apo Dios (Bible)

copyright © 2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Batad Ifugao

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Audio recording © 2012 Hosanna

All rights reserved.

2025-05-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 3 May 2025 from source files
dated 3 May 2025

73caf6e3-622f-5761-a5ec-fa654aef623d